

HAASTE

Vaikuttajana Leena-Kaisa Åberg **s.4**

Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin **s.12**

Digitaalinen väkivalta **s.18**

Ikäänntyneet rikoksen uhrina **s.26**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana rikoksen uhri

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Rikoksen uhrin oikeuksien toteutumisessa yhä eroja
Riikka Kostiainen

Haastateltavana on Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja Leena-Kaisa Åberg. Hän näkee, että rikosuhridirektiivi ja Istanbulin sopimus ovat parantaneet uhrin asemaa. Vielä riittää kuitenkin tehtävää.

7 Kyberrikollisuus ja uhrikokemukset
Matti Näsi & Petri Danielsson

Vuoden 2018 Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa kysyttiin verkkoympäristössä tapahtuneista uhrikokemuksista. Vastaa-ajista kaikkiaan 55 prosenttia ilmoitti joutuneensa verkkorikoksen uhriksi jossain kohtaa elämäänsä.

10 Turvapaikanhakijanaisten kokemasta väkivallasta vaietaan
Inka Lilja

Sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneiden turvapaikanhakijanaisten vaikene- misella on erityisen kallis hinta, koska kertomatta jättäminen voi johtaa siihen, että rikoksen tutkimatta jäämisen lisäksi turvapaikkaa ei myönnetä.

12 Kunniaan liittyvä väkivalta oikeuden katvealueilla
Tuuli Hong

Suomessa elävän kunniaan liittyvän väkivallan uhrin tilanne on tukala. Kynnys avun hakemiseen viranomaisilta on korkealla. Palveluiden saatavuus voi vaikuttaa ratkaisevasti selviytymiseen.

14 Ihmiskaupan uhreihin kohdistuu monenlaista vallankäyttöä
Minna Viuhko

Ymmärrys ihmiskaupasta on Suomessa muuttunut 2000-luvun alkuvuosista.

Tunnistettut ihmiskaupparikokset liittyvät nykyään moninlaisiin hyväksikäytön ja vallankäytön muotoihin.

16 Raiskausmääritelmä murroksessa
Minna Kimpimäki

Artikkelissa käydään läpi raikausääntelyn muutoksia ja viimeaikaista keskustelua suostumusmalliin siirtymisestä.

18 Turvaverkko 2.0
Louna Hakkarainen

Digitalisaatio luo alati kehittyviä väkivallan tekemisen välineitä. Digitalisaatio on muuttanut myös parisuhdeväkivallan kokemusta.

20 Eron jälkeinen vaino vaikuttaa myös lapsiin
M. Lohiniva-Kerkelä & M. Laitinen

Lasten erityisasemaa ei huomioida eron jälkeisissä vainotilanteissa. Vanhempaan kohdistuvalla vainolla on kuitenkin tutkimuksen mukaan selkeä vaikutus lapseen.

22 Väkivallan ehkäisyssä yhä puutteita
Johanna Niemi

Kolumnissa kiinnitetään huomiota lähisuhdeväkivallan näkemisen seurauksiin nuorelle ja arvioidaan väkivallan ehkäisyn nykytilannetta.

24 Miten läheisväkivaltarikoksen uhria suojellaan?
Laura Hyppönen & Soili Martikainen

Artikkelissa käydään läpi, miten lainsäädäntö suojelee lähisuhdeväkivallan uhria ja kerrotaan poliisilaitoskyselyssä saaduista kehittämisehdotuksista.

26 Ikääntyneet rikosten uhrina
Satu Taiveaho

Ikäihmisiin kohdistuvat rikokset päätyvät harvoin rikosprosessiin. Artikkelissa kerrotaan etenkin taloudellisesta hyväksikäytöstä ja sen torjunnasta.

28 Vammaisen ihminen rikoksen uhrina
Henrik Gustafsson

Artikkelissa käydään läpi YK:n vammais-oikeussopimuksen oikeussuojaa koskevia ohjeita ja mitä rikosprosessissa pitää

ottaa huomioon vammaisten ihmisten oikeuksien varmistamiseksi.

30 Henkirikoksen käsittely voi antaa omaiselle vastauksia
Riikka Hiitelä & Arja Konttila

Vuodesta 2013 järjestö- ja viranomaisyhteistyönä toteutettu SAUMA-hanke keskittyy henkirikosten ja niiden yritysten käsittelyyn restoratiivisin menetelmin. Artikkelissa kerrotaan henkirikosten uhrien omaisten kokemuksista nk. Jälkikäsittelystä.

32 Nuoren rikoskierteeseen tartutaan uusin ottein
M. Forss, H. Turkka & J. Saarholm

Nuorten pitkittyneitä rikoskierteitä yritetään katkaista Helsingin poliisilaitoksen nuorisoryhmän OmaPoliisi-toiminnan ja Aseman Lapset ry:n Pasila-hankkeen yhteistyöllä. Kokonaisvaltainen työ huomioi nuoren, perheen, kaverit sekä viranomaiset.

35 Kulttuurikongi luo mielekäästä tekemistä vankilaan
Heidi Karjalainen

Kulttuurikongi-hankkeessa koulutetaan rikostaustaisista ihmisistä harrastusryhmien vertaisohjaajia.

38 RIKOKSENTORJUNTA
Aarne Kinnunen: Kriminaalipolitiikan muutokset ja Haasteen viimeinen paperiversio

40 KRIMINOLOGIA
Antti Latvala: Rikollisuuden syiden ja seurausten jäljillä – mahdoton tehtävä?

42 AJASSA

46 KYBERRIKOKSET
Mikael Albrecht: Teknisestä tuesta soittava voi olla huijari

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Elsa Saarikkomäki
Turun yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Eteläesplanadi 10,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Minna Kimpimäki (pj.)
Lapin yliopisto

Jyrki Aho
Poliisihallitus

Ilppo Alatalo
Rikksosuraamuslaitos

Mikael Albrecht
Svenska Handelshögskolan

Juha-Mikko Hämäläinen
Helsingin syyttäjänvirasto

Teemu Kaskela
A-klinikkasäätiö

Aarne Kinnunen
Rikksentorjuntaneuvosto

Satu Laukkanen
Espoon kaupunki

Anna Liakka
Kymsote

Jussi Matikkala
Oikeusministeriö

Sanna Sunikka
Kriminaalihuollon tukisäätiö

Karoliina Suonpää
KRIMO / Helsingin yliopisto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Giorgio Fochesato / Westend61 / Lehtikuva

Uutiskirjeen tilaukset ja peruuksukset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomake: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Painotalo Plus Digital

20. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ E L S A S A A R I K K O M Ä K I

Rikoksen uhrin tilanteen ymmärtäminen on tärkeää

Tiedon lisäämisen rikoksen uhrin asemasta voidaan ajatella toteuttavan rikksentorjunnan tavoitteita vähentää rikoksista aiheutuvia haittoja ja edistää turvallisuutta. Rikoksen uhrilla on vaikutusta myös rikosten ilmituloon ja selvittämiseen. Uhrien tilanteen ja sosiaalisen kontekstin kokonaisvaltainen ymmärtäminen on tärkeää paitsi uhrien tukemisen myös rikosten tunnistamisen kannalta.

Rikoksen tapahtumisen ketjuun liittyy usein yksinkertaistettu kuva: tuntematon henkilö tekee rikoksen, uhri ilmoittaa siitä poliisille, rikosta aletaan selvittää ja uhri hyötyy tästä, etenkin jos rikos selviää tai muuten esimerkiksi vakuutuskorvausten kautta. Tällöin ei huomioida erilaisten rikosten piirteitä eikä erilaisten ryhmien tarpeita ja elämäntilanteita. Ilmiöstä tarvitaan enemmän tutkittua tietoa ja sen viemistä käytäntöön. Tämän numeron artikkeleissa tuodaan esiin, kuinka yhteiskunta ja rikosoikeusjärjestelmä tunnistavat huonosti tilanteita, jotka eivät ole stereotyyppisen kuvan mukaisia. Tilanne voi olla tällainen esimerkiksi kunniaan liittyvässä väkivallassa tai ihmiskaupassa. Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, millaisia seurauksia rikos aiheuttaa varsinaisen uhrin lähipiirille, kuten väkivaltaa nähneille lapsille.

Aina ei myöskään ymmärretä kokonaisvaltaisesti syitä olla ilmoittamatta rikoksesta viranomaisille. Rikosprosessin hitaus, oletus ettei asialle tehdä mitään, kokemus teon yleisyydestä, trauma, pelko tai häpeä voivat olla syynä sille, miksi viranomaisten puoleen ei haluta kääntyä. Esimerkiksi Helsingin sanomat uutisoi maaliskuussa (8.3.2020) nepalilaisten ravintolatyöntekijöiden tilanteesta, jossa rikosilmoituksen teko työoloista voisi viedä heiltä työpaikan ja sitä kautta oikeuden oleskella Suomessa. **Inka Lilja** nostaa esiin sukupuolistunutta väkivaltaa kokeneiden turvapaikanhakijanaisten tilanteen: on paljon vaadittu, että kertoo vieraille ihmisille tapahtumista, joista ei ole välttämättä kertonut kenellekään. Väkivallasta kertomatta jättäminen voi kuitenkin johtaa siihen, ettei rikosta tutkita ja saada oleellista tietoa turvapaikan myöntämisen kannalta.

Viime aikoina rikoksen uhrien tukemiseksi ja heidän asemansa parantamiseksi on tehty paljon eri sektoreilla. Uhrien tukemisella rikosprosessissa on keskeinen merkitys ja moni tukea saanut on tyytyväinen prosessiin. Ajatus siitä, kohtelevatko viranomaiset minua hyvin ja oikeudenmukaisesti, kuuntelevatko ja uskovatko, on tärkeää paitsi halukkuudelle ilmoittaa rikoksesta ja viedä asiaa eteenpäin, myös yleisemmin luottamukselle poliisiin ja rikosoikeusjärjestelmään. Vaikka kehitettävää on, asiantuntevaa apua ja tukea on saatavilla ja tässä numerossa esitellään eri sektoreiden tuottamia palveluita.

Haaste lehti uudistuu ja käsillä oleva numero on viimeinen painettu lehti. Kaikki jutut ovat luettavissa myös Haasteen verkkosivuilla haaste.om.fi. Terve- tuloa uudenlaisen verkkolehden lukijaksi syksyllä!

Rikoksen uhrin oikeuksien toteutumisessa yhä eroja

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) toiminnanjohtaja **Leena-Kaisa Åberg** näkee, että rikosuhridirektiivi ja Istanbulin sopimus ovat parantaneet uhrin asemaa. Vielä riittää kuitenkin tehtävää.

Rikosuhripäivystys juhlisti syksyllä 25. toimintavuottaan. Sinä aikana rikoksen uhrin asema on kehittynyt suuresti. Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja Leena-Kaisa Åberg näkee, että viime vuosina kansainväliset säännökset kuten rikosuhridirektiivi ja Euroopan neuvoston yleisopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli ns. Istanbulin sopimus ovat selvästi vahvistaneet uhrin asemaa myös Suomessa.

– Rikosuhridirektiivi on osaltaan vakiinnuttanut uhrin tukipalvelujen rahoitusta. Oikeusministeriön antaman julkisen palveluvelvoitteen ansiosta Rikosuhripäivystyksen toiminta on kymmeneksi vuodeksi turvattu ja se on mahdollistanut toiminnan

pitkäjänteisen kehittämisen. Myös asemamme viranomaisten näkökulmasta on selkeytynyt.

Direktiivi on tuonut uhrin asemaa parantavia lainsäädäntömuutoksia. Suojelutarpeen arviointijärjestelmä on merkittävä uudistus ja uhrille tiedottaminen on vahvistunut. Myös todistamiseen liittyvät uudistukset kuten videointimahdollisuuden laajentaminen nuorten uhrien osalta olleet tärkeitä, Åberg listaa.

– Lisäksi sellaiset käytännöt, joilla pyritään ehkäisemään toissijaista uhritumista, ovat menneet eteenpäin ja systematisoituneet. Käsitteellä tarkoitetaan sitä, ettei rikos- ja oikeusprosessissa aiheuteta uhrille enää enempää vahinkoa. Esimerkiksi yritetään välttää se, ettei uhrin tarvitsisi kohdata rikoksesta

epäiltyä oikeustalolla ennen oikeudenkäyntiä tai oikeudenkäynnin aikana.

Åberg kertoo, että Istanbulin sopimus on lisännyt turvakotipaikkoja, on perustettu seri-tukikeskuksia seksuaaliväkivallan uhreille ja iso edistysaskel on ympäri vuorokauden päivystävä auttava puhelin Nollalinja. Palveluntuottamisen puolella on tapahtunut paljon.

– Toki tiedämme, että toimeenpanossa on vielä haasteita, esimerkiksi suojelutarpeen arviointeja tehdään poliisissa yhä vaihtelevasti. Olemme tehneet paljon Poliisihallituksen kanssa yhteistyötä kehittääksemme ohjausta RIKUn tukipalveluihin. Vaikka on menty eteenpäin, alueelliset erot ovat edelleen suuria. Lisäksi rikoksen uhreja ei aina tunnusteta riittävän

hyvin esimerkiksi terveydenhoidossa. Yritämmekin lisätä sosiaali- ja terveyssektorilla työskentelevien tietoisuutta ja osaamista uhrien tunnistamisessa ja ohjaamisessa tukipalveluihin.

Åberg nostaa esiin myös lähisuhdeväkivallan uhrin konkreettiset suojelutoimet uhkaavissa tilanteissa.

– Mielestämme oli virhe, että lähestymiskiellon hakeemisesta tuli maksullista. On näkynyt, että sitä ei uskalleta sen vuoksi hakea, varsinkaan jos hakemuksen tekemiseen ei saa ohjeita ja tukea. Lähestymiskieltojen noudattamista pitäisi myös tehostaa. Tarvittaisiin enemmän riskinarviointia ja uhrin fyysiseen suojelemiseen erilaisia keinoja, esimerkiksi hälytysjärjestelmiä. Lähestymiskiellon sähköisen valvonnan valmiste-

Rikosuhripäivysten toiminnanjohtaja Leena-Kaisa Åberg painottaa, että tukipalveluilla on suuri merkitys ihmisen selviytymisen ja oikeusturvan kannalta.

lun jatkaminen olisi tärkeää. Lisäksi poliisi voisi määrätä väliaikaisia lähestymiskieltoja enemmän.

RIKOKSEN UHRIT USKALTAVAT HAKEA PAREMMIN APUA

Rikosuhripäivystyksen asiakasmäärät ovat kasvaneet kauttaaltaan viime vuosina. Muutamassa vuodessa asiakasmäärä on kolminkertaistunut ja henkilökunnan määrä on kaksinkertaistunut. Joka kolmas pidempiaikainen tukisuhde liittyy lähisuhdeväkivaltaan ja toiseksi yleisimmin seksuaalirikoksiin. Leena-Kaisa Åbergin mukaan tarvittaisiin enemmän tietoa potentiaalisten tuen tarvisijoiden määrästä.

– Olisi tärkeää, että uhritutkimuksessa voitaisiin joskus tutkia tuen saamista.

Pitäisi selvittää, kuinka moni rikoksen uhri oli saanut tukea, kuinka moni olisi tarvinnut tukea ja kuinka moni tiesi tuen mahdollisuudesta. Näin pystyisimme seuraamaan yhteiskunnan tasolla, kuinka tukipalvelut toimivat. Käytännössä tiedämme, että tukipalveluilla on iso merkitys ihmisen selviytymiselle ja toisaalta oikeusturvan toteutumiselle.

Tukitarpeen arvioimista vaikeuttaa, että seksuaalirikoksissa, lähisuhdeväkivallassa ja muissa väkivaltarikoksissa piilorikollisuuden määrä on suuri. Harva viharikoksen uhrikaan tekee rikosilmoituksen. Verkossa tapahtuu paljon rikoksia, mutta ihmiset eivät aina tunnista näitä rikoksia ja niitä on vaikea tutkia. Uhritutkimusten mukaan väkivalta- ja seksuaalirikokset eivät ole lisääntyneet, mutta

poliisin tilastoissa ilmoitusten määrä seksuaalirikoksista on noussut.

– Toivottavasti se kertoo siitä, että apua uskalletaan hakea entistä useammin. Väkivaltarikoksista, lähisuhdeväkivallasta ja seksuaalirikoksista puhutaan nykyään avoimemmin. Monet tällaisia rikoksia kokeneet ovat uskaltaneet tulla julkisuuteen ja kertoa kokemuksistaan. Uskon, että tämäkin rohkaisee muita hakemaan apua. Yritämme saada mahdollisimman monen ihmisen tietoiseksi meidän ja muiden järjestöjen palveluista. On myös tärkeää, että palveluissa on moninaisuutta ja mukana sellaisia kuin esimerkiksi Monika-Naiset liitto, joissa yhteisöt ovat itse toiminnassa mukana.

Rikosuhripäivystyksen tunnettuus on kasvanut viime vuosina paljon. Kantar TNS:n tutkimuksen mukaan tunnettuus nousi 18 prosenttiseksi vuosina 2016–2018. 75 prosenttia vastanneista vähintään tunnisti järjestön nimen. Åberg on huolissaan kuitenkin siitä, ettei RIKU tavoita riittävän hyvin yhteiskunnan marginaalissa eläviä ja vähemmistöjen edustajia.

– Tavanomaiset viestintäkeinot eivät toimi vaan pitäisi tehdä jonkinlaista jalkautuvaa työtä. Myös sellaisten ikäihmisten tavoittaminen, jotka eivät käytä verkkoa, on haaste. Nuoria on tavoitettu koko ajan paremmin, mutta nuoriin pitää aina panostaa, koska heihin kohdistuu paljon esimerkiksi seksuaalirikoksia verkossa ja muita rikoksia.

TYÖVOIMAN HYVÄKSI- KÄYTÖN UHRIEN AUTTAMINEN UUTTA

Leena-Kaisa Åberg kertoo, että työvoiman hyväksikäytön uhrien auttamisesta on muo-

dostunut Rikosuhripäivystykselle erityinen osaamisalue ihmiskauppapuolella. Järjestö on osaltaan edistänyt sitä, että työvoiman hyväksikäyttö ja siihen liittyvä ihmiskauppa on noussut esille yhteiskunnalliseen keskusteluun.

– Ihmiskaupan uhrien auttaminen on ollut meillä erillisrahoituksella vuodesta 2015 alkaen ja asiakasmäärät ovat nousseet paljon. Viime vuonna oli yli 300 ihmiskauppaan liittyvää asiakkuutta. Tässä tuntuu olevan lumipalloefekti: mitä enemmän on resursseja tunnistaa ja kertoa palveluistamme esimerkiksi eri maahanmuuttajaryhmille, sitä enemmän meille tulee työvoiman hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhreja, hän kertoo.

– Olemme onnistuneet luomaan luottamusta asiakasryhmiin, mutta se on hidasta työtä. Esimerkiksi nepalilaisyhteisön kanssa olemme tehneet pitkään yhteistyötä ja pystyneet jopa auttamaan uhreja työllistymään muualle ravintola-alalla.

Åbergin mukaan haasteena on, että monet työvoiman hyväksikäytön uhreista eivät uskalla hakea apua, ja avun hakeminen ei välttämättä paranna heidän senhetkistä tilannettaan. He voivat menettää työnsä ja rikosprosessit voivat kestää monia vuosia. Hallitusohjelmassa on hyviä kirjauksia näihin asioihin liittyen, kuten poliisin erikoisryhmän perustaminen ihmiskaupan tutkintaan.

OIKEUSPROESSIN KESTO VAIKEUTTAA KRIISISTÄ SELVIÄMISTÄ

Leena-Kaisa Åberg arvioi, että rikoksen uhrin palveluketjut sinänsä toimivat, mutta erityistukipalvelujen ja terapian saaminen voi vaatia aikaa ja vaivaa. Rikosuhripäivystys →

Leena-Kaisa Åberg kertoo, että Rikosuhripäivystys pyrkii välttämään rikoksen uhrin ja tekijän asettamista vastakkain.

→ ohjaa paljon asiakkaita kriisikeskuksiin, koska se toimii MIELI Suomen Mielenterveys ry:n koordinaation alaisuudessa ja monet paikallisista palvelupisteistä toimivat kriisikeskuksen yhteydessä tai läheisessä yhteistyössä.

– Yleensä rikos on äkillinen tapahtuma ja siitä syntyy jonkinlainen kriisi. Rikosprosessin pitkä kesto on isoimpia ongelmia, koska näin rikosasia roikkuu elämässä; välillä sen unohtaa, mutta prosessin etenemisen myötä trauma nousee taas esiin. Erittymisen ikävää on, että lapsen kohdalla prosessit ovat usein vielä pidempiä.

Rikosprosessissa on myös muita ongelmia uhrin kannalta, Åberg valaisee. Oikeudenkäynnissä monet uhrin voivat kokea heitä syyllistävänä, jos heiltä kysellään rikostapahtumaan liittyvää omaa toimintaa ja käyttäytymistä. Puolustuksella on luonnollisesti omat oikeutensa, mutta aina pitäisi huomioida uhrin asema.

– Näemme edelleen sitäkin, että uhrilla ei ole oikeudenkäyntiavustajaa, vaikka siihen olisi tarve. Oikeustaloille ilmestyy joskus jopa nuoria rikoksen uhreja ilman avustajaa. Oikeudesta avustajaan on saatettu kertoa kuulustelussa, mutta silloin rikoksen uhri ei välttämättä kykene ottamaan informaatiota vastaan. Ihmisillä voi olla väärä käsitys, että oikeus valtion varoista maksettavaan avustajaan tarkoittaa, että avustaja ilmestyy automaattisesti

paikalle. Ihmiset tuntevat yli-päättään huonosti oikeutensa, esimerkiksi vahingonkorvauksen vaatimiseen.

Åberg painottaa, että näistäkin syistä rikoksen uhrin ohjaaminen RIKUn palveluihin olisi tärkeää. Siellä arvioidaan oikeudenkäyntiavustajan tarve, kulut ja mitä kautta maksu järjestyy. RIKUsta voi saada myös tukihenkilön oikeuteen.

PUHELINPALVELU UUDISTUU JA VAPAAEHTOIS-TOIMINTAA KEHITETÄÄN

Rikosuhripäivystyksen puhelinjärjestelmä uudistuu huttikuussa ja puhelinpalvelun aukioloaika laajenee: jatkossa numero 116 006 palvelee maanantaista perjantaihin suomeksi kello 9–20 ja ruotsiksi klo 12–14. Toinen iso uudistus on vapaaehtoistoiminnan vahvistaminen ja kehittäminen, jolla pyritään vastaamaan kasvavaan asiakasmäärään. Samalla pohditaan erilaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja, joissa voi toimia oman elämäntilanteen mukaan.

– Meillä on yli 500 vapaaehtoista mukana toiminnassa. Tarkoituksena on kouluttaa lisää vapaaehtoisia toimimaan tukihenkilönä, puhelinpalvelussa ja RIKUchatissa. Vapaaehtoistoiminta joutuu kilpailemaan monen muun ajanvietteen kanssa ja ihmisten pitkäjänteinen sitoutuminen siihen on heikentynyt. Olemme kuitenkin saaneet vapaaehtoisia ja tammikuun valtakunnallinen rekrytointikampanja tuotti yli 500 yhtey-

denottoa. Kampanjan kautta ihmisiä on ohjattu paikallisiin haastatteluihin ja peruskursseille. Rikoksen uhrin auttaminen on yhä monelle merkityksellinen vapaaehtoistyön muoto, Åberg uskoo.

Toiminnan kehittämisen perushaaste on, että palvelujen pitäisi olla yhdenvertaisesti saatavilla kaikille rikoksen uhreille ympäri Suomea. Åbergin mukaan on tärkeää, että palvelut ovat paikallisesti lähellä ja vapaaehtoiset toimivat kiinnittyneinä palvelupisteeseen, mutta samaan aikaan täytyy vahvistaa valtakunnallista puhelinpalvelua, chattia ja mahdollisuutta videovälitteiseen tukeen. Niiden avulla sellaisetkin ihmiset saavat apua, joilla ei ole mahdollisuutta mennä RIKUn fyysiseen palvelupisteeseen tai lähialueella ei toimi vapaaehtoisia.

RIKOKSEN UHRIN JA TEKIJÄN OIKEUDET SAMALLE TASOLLE

Leena-Kaisa Åberg kertoo, että Rikosuhripäivystys pyrkii välttämään rikoksen uhrin ja tekijän asettamista vastakkain. Rikoksessa voi olla kysymys kolikon kahdesta puolesta; joissakin tilanteissa uhri on voinut olla myös tekijän roolissa ja monen rikosentekijän taustalla on uhrikokemuksia.

– Asioita pitää katsoa kokonaisvaltaisesti ja pitkällä tähtäimellä. Pitää keskittyä siihen, miten rikollisuutta saadaan vähennettyä ja tuettua niin uhreja kuin tekijöitä. Sillä tavoin saavutamme parhaat

tulokset myös uhrin kannalta. Emme esimerkiksi koskaan ota kantaa rikosentekijän rangaistukseen. Se on myös kansainvälisen yhteistyöjärjestömme periaatteellinen linjaus. Rangaistukset eivät usein ole olennaisin asia uhrin tuen ja selviytymisen kannalta. Lisäksi uhrin ja läheiset kokevat nämä asiat eri tavoin, joten on vaikea puhua yhdellä äänellä, hän pohdiskelee.

– Monet oikeusalan toimijat ovat kuitenkin kokeneet, että pitkään on kehitetty sitä, että rikoksesta epäillyn oikeudet toteutuvat rikosprosessissa. Nyt osittain uhrin direktiivin ansiosta on panostettu rikoksen uhrin oikeuksiin. Molempien oikeuksien pitääkin olla samalla tasolla. Mahdollisimman hyvä ja oikeudenmukainen prosessi tuottaa mahdollisimman hyvän ja oikean lopputuloksen.

Åberg toivoo edelleen lisää koulutusta rikoksen uhrin asemasta oikeusalan toimijoille, jotta oikeudet myös toteutuvat. Lisäksi hän nostaa esille tarpeen hyödyntää niin sanotun hyvien käytäntöjen työryhmän raporttia (Uhrin rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrin tarpeiden huomioon ottamiseksi, OM 2018) nykyistä enemmän ja viedä laaja-alaisen työryhmän huolella harjittuja kehittämisohjelmia eteenpäin. ■

ANDREW BROOKES / WESTEND61 / LEHTIKUVA

■ M A T T I N Ä S I & P E T R I D A N I E L S S O N

Kyberrikollisuus ja uhrikokemukset

Vuoden 2018 Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa kysyttiin ensimmäistä kertaa laajemmin verkkoympäristössä tapahtuneista uhrikokemuksista. Vastaajista kaikkiaan 55 prosenttia ilmoitti joutuneensa verkkorikoksen uhriksi jossain kohtaa elämäänsä. Yleisimmin kokemuksia oli haittaohjelmista ja erilaisista sähköisessä ympäristössä tapahtuneista häirinnän muodoista. Hyvin pieni osa verkkorikoksen uhriksi joutuneista oli tehnyt rikosilmoituksen.

Teknologinen kehitys on viime vuosina vaikuttanut olennaisesti ihmisten arkitoihintoihin kuten viestimiseen, palveluiden käyttämiseen ja kaupankäyn-

tiin. Teknologinen muutos on vaikuttanut myös rikollisuuden rakenteeseen. Rikollisuuden tutkimuksen näkökulmasta teknologian rooli on kuitenkin jäänyt vähäiselle

huomiolle, sillä valtaosa perustutkimuksesta keskittyy edelleen niin sanotun perinteisen rikollisuuden, erityisesti väkivalta- ja varkausrikosten tarkasteluun.

Poliisin tietoon tulleiden rikosten osalta voidaan toki muodostaa jonkinlainen kuva kyberrikollisuuden yleisyydestä (Näsi & Kaakinen, 2019), mutta merkittävänä haasteena →

→ on piilorikollisuuden suuri osuus. Lisäksi poliisiin tietoon tulleen rikollisuuden osalta ei aina saada eriteltyä tietoa siitä, onko rikos tapahtunut sähköisessä ympäristössä vai niin sanotusti perinteisessä muodossaan. Tämän vuoksi verkkorikollisuuden kokonaiskuvan muodostaminen poliisitilaston pohjalta on ainakin toistaiseksi verrattain haastavaa.

Jotta tätä tietokuilua pystyttäisiin kuroma hieman umpeen, vuoden 2018 Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa (ks. Danielsson & Näsi, 2019) otettiin ensimmäistä kertaa laajempaan tarkasteluun myös verkkoympäristössä tapahtuneita uhrikokemuksia. Koska merkittävä osa verkkoympäristössä tapahtuvasta rikollisuudesta on kansalliset rajat ylittävää, on piilorikollisuuden tarkastelu huomattavasti helpompaa uhrinäkökulmasta.

Kansallisen rikosuhritutkimuksen niin sanotut vakio- moduulit on muotoiltu siten, että ne mahdollistavat keskeisten väkivalta- ja omaisuusrikosten yleisyyden ja ominaispiirteiden tarkastelemisen viimeisen 12 kuukauden aikana tapahtuneiden tekojen osalta. Vuoden 2018 kyberrikollisuuteen keskittyvä moduuli toteutettiin yhdenmukaisesti väkivalta- ja omaisuusrikosmoduulin kanssa, kuitenkin sillä erotuksella, että uhrikokemuksista kysyttiin sekä kuluneen vuoden että koko elämän ajalta. Kaikkiaan vuoden 2018 kyselyyn vastasi 5 510 Suomessa vakituisesti asuvaa 15–74-vuotiaista henkilöä.

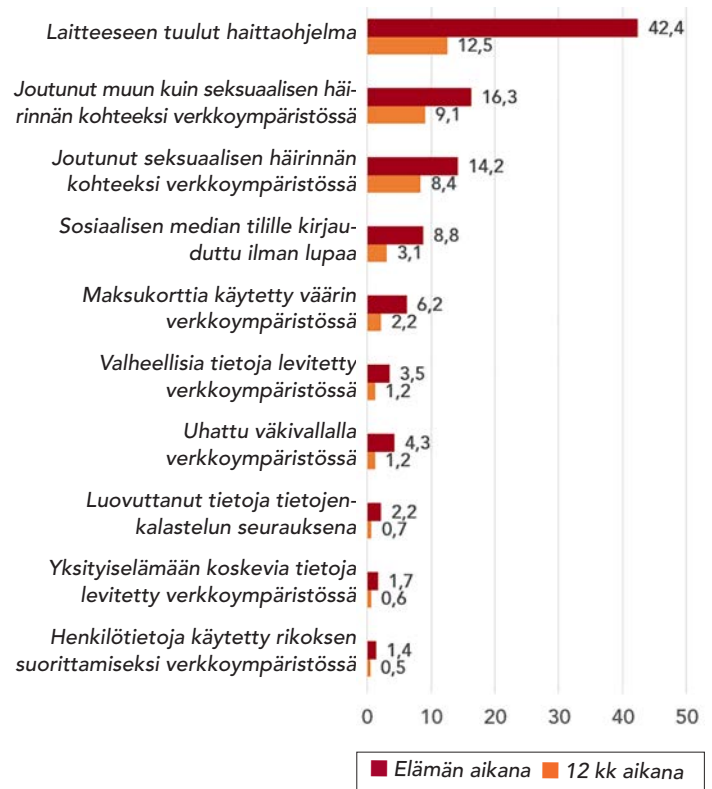
VERKKORIKOKSIA KOSKEVAT UHRIKOKEMUKSET

Kyberrikososan kysymyksillä kerättiin tietoa kymmenestä eri verkkorikollisuuden muo-

doista. Lisäksi moduulissa kerättiin tarkempaa tilastollista analyysia varten tietoja erilaisista verkkorikosten riskitekijöistä, kuten tietokoneiden ja älylaitteiden omistamista, internetin käyttästä, tietokoneen käyttötapoja sekä verkon riskeiltä suojautumista. Näitä tietoja koskevat analyysit tullaan julkaisemaan erillisessä tutkimusjulkaisussa.

Kuviosta 1 voidaan havaita, että haittaohjelmat ja erilaiset sähköisessä ympäristössä tapahtuneet häirinnän muodot olivat kaikkein yleisimmät verkkorikoksiin liittyvät uhrikokemukset, sekä kuluneen vuoden että koko elämän ajalla tarkasteltuna. Lisäksi miltei kymmenen prosenttia vastaajista ilmoitti, että heidän sosiaalisen median tililleen oli jossain kohtaa kirjaututtu ilman lupaa, sekä reilu kuusi prosenttia ilmoitti, että heidän maksukorttiaan oli käytetty väärin verkkoympäristössä. Vastaajista kaikkiaan 55 prosenttia ilmoitti joutuneensa verkkorikoksen uhriksi jossain kohtaa elämäänsä. Jopa hieman yllättävänä voidaan pitää sitä, että verkkoympäristössä tapahtuva väkivallalla uhkaaminen ja yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen olivat melko harvinaisia: vain noin prosentti vastaajista ilmoitti kokeneensa tällaisia tekoja kuluneen vuoden aikana, eivätkä osuudet olleet olennaisesti korkeampia koko elämän kattavassa tarkastelussa. Näin ollen esimerkiksi kasvokkain tapahtuva uhkailu on monin verroin yleisempää kuin verkkoympäristössä tapahtuva uhkailu (Danielsson & Näsi, 2019).

Taulukossa 1 on esitelty tarkemmin viiden yleisimmän kyberrikoksen uhrikokemuksia vastaajien sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Tulosten

Kuvio 1. Verkkorikosten kohteeksi viimeisen 12 kuukauden aikana ja koko elämän aikana joutuneet (% 15–74-vuotiaista).

perusteella voidaan havaita, että miehet joutuivat huomattavasti naisia useammin haittaohjelman kohteeksi, kun taas naiset joutuvat miehiä useammin verkossa tapahtuvan häirinnän kohteeksi. Miehet olivat joutuneet hieman naisia useammin maksukorttipetoksen uhriksi. Viimeisen vuoden aikana haittaohjelmien uhriksi oli jouduttu melko tasaisesti eri ikäluokissa, mutta koko elämän aikana tapahtuneiden tekojen osalta uhrikokemukset olivat yleisimpiä 25–34 ja 35–54-vuotiaiden ryhmissä. Häirinnän osalta uhrikokemukset kasaantuivat nuoremmille vastaajille. Sama koski myös sosiaalisen median tai sähköpostitilille murtautumista. Maksukorttipetosten osalta 35–54-vuotiaat vastaajat olivat yleisin uhriksi joutunut ikäryhmä.

Tarkastelun perusteella voidaan havaita, että erilaisilla verkkorikoksilla on hieman erilaiset uhriprofiilit. Tämä ei toki ole mitenkään erityisen yllättävä tulos, mutta tieto auttaa hahmottamaan paremmin kyberrikollisuuden kokonaiskuvaa. Huomionarvoisena voidaan pitää sitä, että ikäryhmittäiset erot pysyvät pitkälti samanlaisina, vaikka tarkastelun kohteena olisi koko elämän aikana tai viimeisen vuoden aikana tapahtuneet uhrikokemukset. Se, että vanhemmilla ikäryhmillä on ollut nuorempia ikäryhmiä pidempi ”altistuminen” tällaisille rikoksille, ei siis automaattisesti tarkoita, että koko elämän aikana tapahtuneet kokemukset olisivat heillä yleisempiä. Havainto saattaa viitata siihen, että valtaosa tarkastelluista rikostyypeistä on yleistynyt vas-

TAULUKKO 1.

Eräiden verkkorikosten kohteeksi koko elämän aikana ja viimeisen 12 kuukauden aikana joutuneet sukupuolen ja iän mukaan (%).

TEKOMUOTO	SUKUPUOLI		IKÄRYHMÄ			
	Mies	Nainen	15–24	25–34	35–54	55–74
Haittaohjelma						
...koko elämän aikana	49,3	35,6	36,2	57,7	50,3	29,9
...12 kuukauden aikana	15,4	9,5	11,0	9,3	13,6	3,7
Muu kuin seksuaalinen häirintä						
...koko elämän aikana	14,7	17,9	21,8	21,8	17,9	9,7
...12 kuukauden aikana	7,8	10,4	13,6	8,9	10,4	5,9
Seksuaalinen häirintä						
...koko elämän aikana	9,6	18,9	24,9	22,3	12,2	7,4
...12 kuukauden aikana	7,6	9,3	16,4	10,4	7,1	5,2
Some- tai sähköpostitilille kirjauduttu						
...koko elämän aikana	8,2	9,3	17,5	15,7	7,5	2,3
...12 kuukauden aikana	2,9	3,3	6,3	4,2	3,0	1,2
Maksukorttipetos						
...koko elämän aikana	7,6	4,9	2,0	6,2	10,1	4,5
...12 kuukauden aikana	2,5	2,0	1,2	2,1	3,6	1,5

ta viime vuosina, ja siksi ikäryhmittäiset erot heijastelevat samoja riskitekijöitä sekä koko elämän että viimeisen vuoden aikana tapahtuneiden tapaus-ten osalta.

VERKKORIKOSTEN PIIRTEITÄ

Tutkimuksessa kerättiin tietoa myös verkkorikosten rahallisesta haitasta. Kaikkiaan noin seitsemän prosenttia vastaajista ilmoitti, että heille oli aiheutunut rahallisia menetyksiä verkkorikoksen johdosta joskus elämän aikana. Uhrien joukossa osuus oli 11 prosenttia, mitä voi pitää verraten matalana – vain joka kymmenennestä verkkorikoksesta oli siis vastaajan käsityksen mukaan aiheutunut rahallista haittaa. Menetysten arvo vaihteli pääosin muutamista kymmenistä euroista aina

muutamisiin satoihin euroihin, mediaanin ollessa 150€. Huomionarvoista oli myös se, että valtaosa verkkorikollisuudesta jäi piilorikollisuudeksi, sillä kaikista verkkorikollisuuden uhreista ainoastaan kolme prosenttia oli ilmoittanut tapauksesta poliisille. Tämä on huomattavasti pienempi prosentti kuin monien perinteisten rikosten kohdalla. Toki yksittäiset rikoslajit muodostivat poikkeuksia, sillä maksukorttipetosten ja kunnianloukkausten osalta noin kymmenes uhreista raportoi ilmoittaneensa tapauksesta poliisille. Siitäkin huolimatta erittäin pieni osuus verkossa koetusta rikollisuudesta päättyi viranomaisten tietoon.

Vuoden 2018 uhritutkimuksen kiinnostavimpia havaintoja oli, että verkkorikollisuuden pelko on erittäin

yleistä. Kyselyn rikospelkoja koskevassa osiossa on vakio-muotoiset kysymykset katuväkivallan, työväkivallan sekä perheväkivallan pelosta, vuoden 2018 kyselyssä lisäksi kysymys pelosta joutua verkkorikollisuuden uhriksi. Kaikkiaan yli puolet vastaajista (53 %) ilmoitti pelänneensä verkkorikoksen uhriksi joutumista viimeisen 12 kuukauden aikana. Osuus oli selvästi suurempi kuin katuväkivallan pelossa (29 % vastaajista), työpaikkaväkivallan pelossa (14 % vastaajista) ja perheväkivallan pelossa (4 % vastaajista). Huomionarvoisena voidaan pitää sitä, että miesten ja naisten sekä eri ikäryhmien välillä ei ollut huomattavia eroja rikollisuuden pelossa, sillä muissa rikostyypeissä esimerkiksi peloista ilmoittaneiden naisten osuus on pääsääntöisesti olennais-

ti korkeampi kuin miehillä (Danielsson & Näsi, 2019).

LOPUKSI

Tulosten perusteella voidaan havaita, että verkkorikollisuus on varsin merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, ei pelkästään koettujen uhrikokemusten valossa, mutta myös siihen kohdistuvien rikospelkojen osalta. Vaikka yli puolet suomalaisista ilmoitti tulleensa verkkorikoksen uhriksi vähintään kerran elämänsä aikana, hyvin pieni osuus oli vinyt asian eteenpäin viranomaisten tietoon. Rikosten torjunnan näkökulmasta on hyvin tärkeää, että myös verkossa tapahtuva rikollisuus otetaan entistä paremmin huomioon laajalla rintamalla. On myös tärkeää, että tämän tyyppiset uhrikokemukset saataisiin jatkossa paremmin myös viranomaisten tietoon. Kansallisen rikosuhritutkimuksen osalta tavoitteena on, että verkkorikosmoduuli toistetaan vastaisuudessa määräajoin, jotta voidaan muodostaa tarkempi käsitys ilmiön kehityksestä Suomessa. ■

Kirjoittajat työskentelevät Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Helsingin yliopistossa.

LÄHTEET

Danielsson, Petri & Näsi, Matti (2019) *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2018 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 35/2019*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/305388>.

Näsi, Matti & Kaakinen, Markku (2019) *Kyberrikollisuus. Teoksessa: Danielsson, Petri (toim.) Rikollisuusustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 36/2019*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/307111>.

Turvapaikanhakijanaisten kokemasta väkivallasta vaietaan

Pelko, häpeä ja trauma estävät usein rikoksen uhria kertomasta kokemastaan väkivallasta. Tämä on nähty myös #Metoo-liikkeen jälkimainingeissa esille nousseissa tapauksissa. Kun väkivallasta on kysytty suoraan, jopa vuosikausia hiljaa kokemuksistaan pysytelleet uhrin ovat uskaltaneet tulla esiin. Sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneiden turvapaikanhakijanaisten vaikenemisella on erityisen kallis hinta, koska kertomatta jättäminen voi johtaa siihen, että rikoksen tutkimatta jäämisen lisäksi turvapaikkaa ei myönnetä.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) toteutti vuosina 2018–2019 tutkimuksen yhdessä yhteistyökumppaniensa kanssa turvapaikanhakija- ja pakolaisnaisten sukupuolistuneen väkivallan kokemuksista. Tutkimusaineisto kerättiin osana Euroopan komission rahoittamaa hanketta, joka toteutettiin kuudessa EU-jäsenvaltiossa pakolaisten yleisesti käyttämän reitin varrella, joka kulki läpi Kreikan, Italian, Kyproksen, Kroatian ja Saksan aina Suomeen asti. Hankkeeseen osallistuneet kansalaisjärjestöt tarjosivat kaikissa kuudessa maassa pakolaisnaisille psykososiaalista ohjausta ja lainopillista neuvontaa. Järjestöjen ohjaajat kirjoittivat viikoittain vuoden ajan päiväkirjaa, jossa he kuvasivat

kokemuksiaan pakolaisnaisille antamastaan ohjauksesta. Päiväkirjojen analysointi paljasti sukupuolistuneen väkivallan syitä ja seurauksia pakolaiskontekstissa sekä väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten auttamiseen liittyviä keskeisiä haasteita ja hyviä toimintatapoja. Kerätyn aineiston perusteella kehitettiin menetelmä ja tehtiin käsikirja sukupuolistunutta väkivaltaa kokeneiden pakolais- ja turvapaikanhakijanaisten ohjaamiseen.

SUKUPOULISTUNUT VÄKIVALTA YLEISTÄ

HEUNIssa on tutkittu naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vuosikymmeniä, joten väkivallan ilmenemismuodot eivät olleet meille uusia. Se, miten yleistä ja kaikenkattavaa turvapaikanhakijanaisten kokema vä-

kivalta aineiston perusteella oli, oli yllätys meillekin. Heräsi myös kysymys siitä, miksi näin vakavasta väkivallasta puhutaan niin vähän. Yksi selittävä tekijä lienee maahanmuuttokeskustelun yksipuolistuminen keskusteluksi nuorista miehistä. Tutkimusaineistosta esille noussut selitys oli ennen kaikkea se, että sukupuolistunut väkivalta on usein ”normaali” osa turvapaikanhakijanaisten arkea. Uhreille ei tule mieleen, että Euroopassa kokemukset olisi hyvä tuoda esille, koska niillä on merkitystä sekä turvapaikkaprosessissa että rikosuhripalveluiden piirin pääsemisen näkökulmasta.

Viime vuosikymmeninä naisiin kohdistuvan väkivallan vakavat seuraukset yksilöille ja yhteiskunnille sekä sukupuolistuneen väkivallan

ehkäisemisen tärkeys on nostettu vahvasti esille kansainvälisissä sopimuksissa ja julistuksissa, mukaan lukien osana YK:n kestävän kehityksen tavoitteita. Euroopassa merkittävin oikeudellinen instrumentti naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnassa on Euroopan neuvoston yleisö-sopimus (2011) naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta eli ns. Istanbulin sopimus, jonka lähes kaikki Euroopan maat ovat ratifioineet. Lisäksi EU:n uhridirektiivi huomioi nimenomaisesti sukupuolistuneen väkivallan uhrin ja heidän erityistarpeensa. Näissä oikeudellisissa instrumenteissa sovittuja oikeuksia toimeenpanee kaksi järjestelmää: turvapaikkajärjestelmä ja rikosoikeusjärjestelmä. Näin ollen lähtö-

Uudelleen uhriutumisen riski kasvoi turvapaikanhakuun liittyvän epävarman tilanteen ja olosuhteiden vuoksi.

kohtaisesti voisi ajatella, että sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneilla turvapaikanhakijanaisilla on Euroopassa hyvät mahdollisuudet saada apua väkivaltakokemuksiinsa.

Aineistomme turvapaikanhakijanaiset eivät kuitenkaan aina saaneet tukea väkivallan seurauksista toipumiseen. Lisäksi monet joutuvat väkivallan uhreiksi myös Euroopassa. Uudelleen uhriutumisen riski kasvoi turvapaikanhakuun liittyvän epävarman tilanteen ja olosuhteiden vuoksi. Epäselvä maassaolokelustatus, mukaan lukien paperittomuus, ja heikot toimeentulomahdollisuudet altistivat naisia erityisesti seksuaaliselle hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle. Lisäksi majoittuminen ahtaissa vastaanotokeskuksissa sekä odottamisen aiheuttama turhautuminen olivat tutkimuksessa tunnistettuja sukupuolistuneen väkivallan laukaisevia tekijöitä.

ILMOITTAMISELLE MONIA ESTEITÄ

Vain pieni osa hankkeessa tunnistetuista uhreista oli ilmoittanut rikoksesta poliisille. Yksi taustatekijä alhaisiin ilmoitusmääriin oli se, etteivät pakolaisnaiset kokeneet rikoksista ilmoittamisen olevan kovin olennaista heidän tilanteessaan. Muita esteitä rikoksen ilmoittamiselle olivat häpeä, luottamuksen puute ja pelko viranomaisia kohtaan sekä henkinen ja taloudellinen riippuvaisuus tekijästä, koston pelko ja perheen tai yhteisön painostus.

Viranomaisten negatiiviset tai piittaamattomat asenteet ja prosessit vähensivät myös joissain tapauksissa uhrien halukkuutta ilmoittaa rikoksesta tai johtivat uhrin uudelleentraumatisoitumiseen rikosoikeusprosessin aikana. Monet näistä esteistä voidaan ylittää, mutta haasteellisinta on se, jos turvapaikanhakijanaiset kokevat, ettei rikosilmoituksen tekemisestä ole heille mitään hyötyä.

Aineistomme naisten ensisijainen huolenaihe oli heidän ja heidän lastensa tulevaisuus, toisin sanoen varmistaa, että he saavat luvan oleskella turvallisessa maassa. Toipuakseen väkivallasta ja kerätäkseen mahdollisesti rohkeutta raportoida rikoksesta naiset olisivat tarvineet turvapaikan, mutta saadakseen turvapaikan heidän olisi pitänyt kyetä kertomaan kohtaamastaan väkivallasta. Aineistossamme oli runsaasti esimerkkejä siitä, miten vaikeaa sukupuolittuneen väkivallan kokemuksista oli kertoa turvapaikkapuhuttelussa, vaikka juuri nämä kokemukset voisivat olla peruste kansainväliselle suojelulle.

Vaikenemiselle oli useita syitä. Yksi oli jo aikaisemmin mainittu väkivallan normalisoituminen ja tiedonpuute siitä, mikä on merkityksellistä tietoa turvapaikkaprosessin näkökulmasta. Monelle pakolaisnaiselle pakkoavioliitto, sukuelinten silpominen tai seksuaalinen väkivalta olivat ”normaali osa elämää”, niin ettei heille tullut mieleen-

kään, että nämä kokemukset voisivat olla merkittäviä turvapaikkaharkinnassa. Lisäksi aineistossamme tuli vahvasti esille, että väkivallan aiheuttama häpeä ja trauma sekä pelko omasta ja läheisten turvallisuudesta estivät naisia kertomasta väkivallasta turvapaikkapuhuttelussa. On paljon vaadittu, että kertoo vieraalle ihmisille tapahtumista, joista ei ole välttämättä koskaan kertonut kenellekään. Aineistossamme tuli esille myös se, että väkivallan trauma vaikuttaa ihmisen psyykkeeseen monin eri tavoin. Traumatisoituneen henkilön voi esimerkiksi olla hyvin vaikeaa muistaa ja kertoa yksityiskohtaisesti traumaattisista tapahtumista.

PALJON VOIDAAN TEHDÄ PAREMMIN

Turvapaikanhakijanaisten kohtaaman sukupuolistuneen väkivallan tunnistamiseen ja puuttamiseen on monia keinoja. Osa näistä on suhteellisen helposti toteutettavissa kuten prosessien luottamuksellisuuden takaaminen, jotta naiset uskaltavat puhua ilman pelkoa, että kerrottu ajautuu perheen tai yhteisön tietoon tai se, että varataan tarpeeksi aikaa myös kipeiden kokemusten esille tuomiseen. Toisaalta ratkottavana on myös rakenteellisia haasteita, kuten se, että sukupuolittunutta väkivaltaa ei aina tunnisteta vainoksi tai että rikosoikeusjärjestelmän ja turvapaikkajärjestelmä eivät keskustele keskenään.

Yksi hyvin konkreettinen keino sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneiden turvapaikanhakijanaisten oikeuksien toteutumisen varmistamiseen olisi se, että turvapaikanhakijanaisilla olisi mahdollisuus omaan oikeusavustajaan. Oikeusavustaja, jolla on juridista osaamista nähdä yhteys naisiin kohdistuvan väkivallan ja kansainvälisen suojelun tarpeen välillä. Ammatillinen, joka pystyy luomaan hakijaan luottamuksellisen suhteen, jolla on ammattitaitoa selittää ymmärrettävästi turvapaikkaprosessi, ja se mitä turvapaikkahakemuksessa ja haastattelussa tulee ja on oikeus tuoda esille. Rakenteellisella tasolla tulisi lisäksi varmistaa, että oikeusavustajat saavat kohtuullisen palkkion turvapaikanhakijoiden edustamisesta. ■

Kirjoittaja työskentelee Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa (HEUNI) ja on viimeisen kahden vuoden ajan ollut vastuussa EU-hankkeesta, jossa tutkittiin turvapaikanhakijanaisiin kohdistuvaa sukupuolistunutta väkivaltaa ja kehitettiin auttamisen työkaluja.

Tutkimusraportti: "Unseen Victims – Why Refugee Women Victims of Gender-based Violence do not Receive Assistance in the EU". Raportin voi ladata osoitteesta http://bit.ly/Unseen_Victims.

Käsikirja sukupuolittunutta väkivaltaa kokeneiden pakolais- ja turvapaikanhakijanaisten ohjaukseen on saatavilla suomeksi, englanniksi, italiaksi, saksaksi, kreikaksi ja kroatiaksi osoitteessa www.heuni.fi.

Kunniaan liittyvä väkivalta oikeuden katvealueilla

Väkivallan uhrilla on korkea kynnyksen avun hakemiseen

Se sanoi, se pelkäsi tosi paljon, että suomalaiset viranomaisetkin ovat sellaisia, että tästä nousee semmoinen meteli, mulla ei ole enää kasvoja mennä takaisin kotiin, kun jossain vaiheessa tosi nopeastikin nämä viranomaisetkin jättävät minut yksin tämän ongelman kanssa. Silloin mulla ei oo oikeastaan kasvoja mennä takaisin kotiin enkä mä saa mistään apua, että mä jään ulkopuolelle.¹

Lainauksessa nuori nainen kertoo ystävänsä hänelle antamasta vastauksesta kehotukseen ottaa yhteyttä poliisiin kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä omaavan tapauksen selvittämiseksi. Sitaatti tiivistää hyvin Suomessa elävän kunniaan liittyvän väkivallan uhrin tukalan tilanteen. Koska viranomaisten ymmärrys tekojen luonteesta ei kohtaa uhrin kokemusta, kynnyksen avun hakemiseen on korkealla. Tietoisuus siitä, ettei oikeusturvakeinoja tai tukipalveluita todennäköisesti edes löytyisi, nostaa kynnyksen entisestään.

KÄSITYS ILMIÖSTÄ ONGELMALLINEN

Keskustelu kunniaan liittyvän väkivallan ilmiöstä saapui Suo-

meen 2000-luvun alussa, kun Fadime Sahindalin Uppsalassa vuonna 2002 tehty murha nousi näkyvästi myös suomalaisten tiedotusvälineiden otsikoihin. Muutama vuosi tämän jälkeen, vuonna 2004, kunniaan liittyvä väkivalta huomioitiin ensimmäisen kerran sisäministeriön laatimassa sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Tällöin kunniaan liittyvästä väkivallasta puhuttiin ”tulevaisuuden haasteena”, johon Suomen tulisi varautua.

Poliittisissa asiakirjoissa kunniaan liittyvästä väkivallasta on luotu kaksijakoinen kuva. Toisaalta se on esitetty kulttuurin tuotteena, maahanmuuttajien mukanaan tuomana käytäntönä, toisaalta osoituksena maahanmuuttajayhteisöissä vallitsevasta sukupuolten välisestä epätasa-arvoisuudesta. Esitetyt ovat rakentaneet eroa ”meidän” väkivallan ja Toisten väkivallan välille sekä yleisemminkin luoneet erottelua suomalaisten ja maahanmuuttajaväestön välille. Näin on toimittu huolimatta siitä, että tosiasiaa naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa huomattava on-

gelma myös ”kantasuomalaisen” keskuudessa. Tämä tulee kiistatta ilmi esimerkiksi rikosuuhritutkimuksissa kerätystä aineistosta.

Poliittisista asiakirjoista nouseva käsitys kunniaan liittyvästä väkivallasta on ongelmallinen monessakin suhteessa. Yksi konkreettinen esimerkki on se, ettei ilmiötä ole nähty tarpeelliseksi tarkastella rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Vaikka kritiikki, jota on kohdistettu rikoslain soveltuvuuteen naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa, on ainakin jossain määrin myönnetty, ei samojen ongelmakohtien nähdä ulottuvan kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin. Päinvastoin, esimerkiksi Euroopan neuvoston niin kutsutun Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä toistetuissa näkemyksissä korostettiin suomalaisen lainsäädännön riittävyttä kunniaan liittyvän väkivallan käsittelyssä.

Suomalaisen lainsäädännön keskeisiä lähtökohtia ovat tasa-arvo ja syrjimättömyys. Lainsäädännön tulee taata jokaiselle samat oikeudet ja velvollisuudet. Tosiasiaa lainsäädännön

pyrkimys tasa-arvoisuuteen on kuitenkin johtanut siihen, että esimerkiksi naisiin kohdistuvan väkivallan rikosoikeudellinen käsittely johtaa tasa-arvosta tinkiviin lopputuloksiin. Vielä suuremmaksi ongelma voi muodostua tilanteissa, joissa käsiteltävänä oleva tapaus poikkeaa keskivertotapauksesta, yhden tekijän yhteen uhriin kohdistamasta pahoinpitelystä, jota silmillä pitäen suomalainen rikoslaki on säädetty. Edellä esitetyt havainnot johtavat kysymään, kuinka kunniaan liittyvä väkivalta tulisi viranomaistoiminnassa – ja muutoinkin – ymmärtää, jotta niin ennaltaehkäisy kuin tapausten rikosoikeudellinen käsittely tehostuisivat ja tavoitaisivat tapausten uhrin väkivaltakokemukseen vaikuttavan erityisyyden.

RIKOSLAKI SOVELTUU HUONOSTI YHTEISÖLLISEEN VÄKIVALTAAN

Yhteisöissä, joissa yhteisöllisyys määrittelee yksilöiltä odotettavaa hyväksyttävänä pidettävää käyttäytymistä, nostetaan yhteisön eheys helposti yksilön oikeuksien toteutu-

Palvelut ja niiden saavutettavuus saattavat viime kädessä ratkaisevasti vaikuttaa yksittäisen väkivallan uhan alla elävän nuoren selviytymiseen.

mista tärkeämmäksi. Vaikka yhteiskunnallisessa ja oikeudellisessa keskustelussa tämä yksilön ja yhteisön oikeuksien välinen paine on enenevässä määrin tunnustettu, ei yksilön oikeuksia pystytä kaikissa tilanteissa suojelemaan. Tämä tulee esille ensinnäkin silloin, kun yksilö yhteisön vaatiman käyttäytymissäännösten vuoksi joutuu elämään – toisinaan hyvinkin tiukasti – kontrolloitua elämää ja luopumaan jopa perustavanlaatuisista vapauksistaan ja oikeuksistaan. Koska yksilölähtöiselle ajattelulle rakentuva rikoslaki ei tunnista kontrollin ja yhteisöllisyyden määrittämässä kontekstissa tehtäviä loukkauksia, jäsenen voi olla käytännössä hyvin hankalaa vaatia oikeuksiensa toteuttamista. Vakavammaksi väkivallan uhka konkretisoituu tilanteissa, joissa yksilö haastaa yhteisön moraalikoodiston. Esimerkiksi kunniakontekstissa normistoa haastavan käytöksen nähdään tahravaan koko yhteisön kunnian. Kunnian palauttaminen vaatii sen tahranneen henkilön rankaisemista tai, joissain tilanteissa, tämän sulkemista yhteisön ulkopuolelle.

Oikeudellisesta näkökulmasta merkittävää on se, että yhteisöllisessä väkivallassa sekä väkivallantekijöitä että uhreja on tyypillisesti useita. Konkreettisen väkivaltateon tekijä voi valikoitua tekijäksi esimerkiksi yhteisössä omaamansa aseman vuoksi. Hän ei kuitenkaan välttämättä pysty tai koe pystyvänsä juurikaan vaikuttamaan teon laatuun.

Koska väkivaltatekoa käytetään välineenä yhteisön yhtenäisyyden ja yhteenkuuluvuuden varmistamisessa, teoilla pyritään tarkoituksellisesti vaikuttamaan myös muihin yhteisön jäseniin kuin varsinaisen väkivaltateon uhriin.

Koska kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteet kiertyvät nimenomaisesti yhteisöllisen elementin ympärille, tulisi väkivaltaa myös rikosoikeudellisessa tarkastelussa arvioida yhteisöllisyyden huomioivasta perspektiivistä. Rikosoikeusjärjestelmän yksilölähtöisyyden vuoksi ei vaatimusta ole aivan yksinkertaista sovittaa yhteen rikoslain periaatteiden kanssa. Jollei yksilölähtöisyyden itsestäänselvyyttä haasteta, yhteisöön kuuluvat yksilöt ajautuvat toistuvasti asemaan, jossa heidän oikeuksiaan ei pystytä turvaamaan. Uhrien tilannetta ei helpota se, että kunniaan liittyvän väkivallan käsittelyä koskevat haasteet ilmentävät lisäksi osittain samoja haasteita, jotka koskevat rikoslain soveltamista naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksiin.

Ongelmattomimmin rikoslain tunnusmerkistöt soveltuvat fyysisen väkivallan tapauksiin. Sen sijaan erilaiset lähinnä pakottamiseen ja laittomaan uhkaukseen rinnastuvat sosiaaliseen kontrolliin yhdistyvät teot putoavat suurimmaksi osaksi rikoslain tunnusmerkistöjen ulkopuolelle. Tekojen arvioiminen tekorikosoikeudellisten periaatteiden mukaisesti pisteittäisesti, ajallisesti rajattuina

ja irrallisina kontekstistaan, ei tavoita yhteisöllisessä kontekstissa tapahtuvia integriteetin loukkauksia. Kun sekä tekijä että uhri tuntevat yhteisössä noudatettavat käyttäytymistä ohjaavat moraaliset säännöt, pakottamisen tai uhkauksen välittyminen ei vaadi viestiä tehostavia keinoja. Tästä huolimatta voivat teoista uhrille aiheutuvat seuraukset olla huomattavat.

LAINSÄÄDÄNNÖN MUUTOSTEN LISÄKSI TARVIKSI MONIA TOIMIA

Kuten naisiin kohdistuvan väkivallan tarjoama esimerkki osoittaa, rikoslakiin kohdistuviin muutostarpeisiin on Suomessa suhtauduttu lähtökohtaisesti penseästi. Valtaosa tehdyistä lainsäädännöllisistä muutoksista on tehty seurauksena kansainvälisten ihmisoikeuksien valvontaelinten painostuksesta. Vaikuttaa siltä, että samankaltainen mekanismi toistuu myös kunniaan liittyvän väkivallan kannalta keskeisten lainsäädännöllisten vaatimusten kohdalla. Vaikka esimerkiksi Istanbulin sopimuksen sopimusvaltioille asettamat vaatimukset eivät toistaiseksi ole saaneet aikaan kunniaväkivallan kannalta oleelliseen lainsäädäntöön ulottuvia muutoksia, sopimuksen ratifiointiprosessin yhteydessä on nostettu esille ja yhteiskunnalliseen keskusteluun esimerkiksi rikoslain soveltumiseen liittyviä ongelmakohtia.

Yhteisöllisyyttä korostavat rikosoikeudelliset näkökulmat

eivät yksin riitä turvaamaan kunniaan liittyvän väkivallan uhrien asemaa. Lainsäädäntöön kohdistuvien muutosten lisäksi vaaditaan myös muuta. Uhrien haavoittuvan aseman vuoksi olisi ensinnäkin ensiarvoisen tärkeää lisätä viranomaisten kompetenssia tunnistaa tapauksia ja niiden riskitekijöitä sekä turvata uhrien ja potentiaalisten uhrien tukipalveluita. Palvelut ja niiden saavutettavuus saattavat viime kädessä ratkaisevasti vaikuttaa yksittäisen väkivallan uhan alla elävän nuoren selviytymiseen. Tavoiteltavaa olisi, että kunniaan liittyvään väkivaltaan viimein suhtauduttaisiin tavalla, joka saattaa yhteisöjen väkivallan uhrit edes periaatteellisesti yhdenvertaiseen – ja tasa-arvoiseen – asemaan stereotyyppisen suomalaisen väkivallan uhrien kanssa. Jos alussa lainaamani nuoren naisen kohtalotoverit voivat tulevaisuudessa luottaa saavansa yhteiskunnan tarjoamaa apua yksinäiseen tilanteeseensa, on tavoite saavutettu. ■

Kirjoittaja väitteli kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellisesta asemasta tammikuussa. Väitöskirja on julkaistu Turun yliopiston sähköisenä julkaisuna utupub.fi/handle/10024/148676.

¹Lainaus Ihmisoikeusliiton vuonna 2016 julkaisemasta selvityksestä *Kunniakäsitteet ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*.

Ihmiskaupan uhreihin kohdistuu monenlaista vallankäyttöä

Ymmärrys ihmiskaupasta muuttunut 2000-luvun alkuvuosista

Takavuosina tuli ilmi laajamittaisia paritusoperaatioita, jotka liittyivät pääasiassa Suomen lähialueilta tulleiden naisten parittamiseen ja seksin myyntiin. Tapaukset koskivat prostituutioita ja paritusta muun muassa eri puolilla Suomea toimivissa hotelleissa, motelleissa, lomakylissä ja leirintäalueilla. Silloin ei juurikaan puhuttu ihmiskaupasta, mutta nykytiedon valossa osa näistä paritetuista naisista saattoi kuitenkin olla ihmiskaupan uhreja. Ymmärrys ihmiskaupasta on 2000-luvun kuluessa pikkuhiljaa lisääntynyt. Lähialueilta saapuvien enemmän tai vähemmän ammattimaisten rikollisten pyörittämien paritusrinkien sijaan nykyisin tunnistetaan aiempaa enemmän ihmiskauppaa, joka ei liity prostituutioon vaan erilaiseen työssä tapahtuvaan hyväksikäyttöön.

Ihmiskauppatapauksia on tullut ilmi muun muassa ravintoloissa, kauneushoitoalalla, pienteollisuudessa ja siivousalalla. Lisäksi Suomessa on tunnistettu tapauksia, jotka liittyvät eri tavoin seksuaaliseen hyväksikäyttöön, myös prostituutiokontekstin ulkopuolella. Myös pakkoavioliitot ja toiminta, jossa henkilöä hyväksikäytetään rikollisessa toiminnassa, esimerkiksi pakotetaan tekemään rikoksia, voivat liittyä ihmiskauppaan.

Rikoksenteikijöiden uhreihin kohdistama kontrolli ja vallankäyttö eivät välttämättä aina liity taloudellisen hyödyn tavoitte-

luun, kuten prostituutiossa tai työelämän eri sektoreilla, vaan kyse voi olla myös muunlaisesta valtasuhteesta. Hyväksikäyttöä tapahtuu myös yksityiselämän piirissä ja lähisuhteissa. Rikoksenteikijät voivat olla uhrin sukulaisia tai tuttavuuksia. Joissain tapauksissa kyse on puolisoista. Usein kyse on työntekijän ja työnantajan välisestä suhteesta. Erityisesti silloin, kun tekijä on uhrin ennestään tuntema ihminen, hän voi käyttää uhrin häntä kohtaan tuntemaa luottamusta ja lojaaliutta hyväkseen.

Tutkin vastikään valmistuneessa sosiologian väitöskirjassani sitä, miten hyväksikäyttö ja kontrolli ilmenevät ihmiskaupassa 2000-luvun Suomessa ja minkälaista kontrollia ja väkivaltaa rikoksenteikijät kohdistavat uhreihin. Tutkin myös ihmiskaupan uhrien toimijuutta sekä uhrien ja rikoksenteikijöiden välisiä suhteita. Aineistoni koostui asiantuntija- ja uhrihaastattelusta sekä viranomaisaineistoista – pääosin tuomioista.

Suomen ihmiskauppatilanne on muuttunut jossain määrin 2000-luvun vaihteesta 2010-luvun puoliväliin – ajanjaksoa, jota tutkimusaineistoni koskee – ja edelleen muutaman viime vuoden aikana. Tunnistetut ihmiskaupparikokset liittyvät nykyään moninaisiin hyväksikäytön ja vallankäytön muotoihin ja ihmiskauppaa ja sen eri muotoja tunnistetaan nyt paremmin kuin vuosituhannen vaihteessa. Ihmiskauppatutkintojen ja tuomioiden

määrä on vähitellen noussut, joskin luvut ovat edelleen kohtuullisen matalia. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän askasmäärät ovat nousseet hurjasti. Ihmiskaupan vastaista työtä tehdään aiempaa laajemmin ja keskustelu ihmiskaupasta on monipuolistunut. Tällä hallituskaudella ihmiskaupan vastainen työ on saanut aiempaa enemmän huomiota ja myös resursseja on lisätty.

Ihmiskauppatilanteen muutoksiin vaikuttavat monenlaiset kansalliset ja globaalit tekijät, kuten sodat ja muut katastrofit, köyhyys ja eri maiden työllisyystilanteesta tapahtuvat muutokset, vähemmistöihin ja etnisiin ryhmiin kohdistuva syrjintä sekä sukupuolten välinen epätasa-arvo. Suomessa tunnistetaan yhä useammasta maasta kotoisin olevia ihmiskaupan uhreja, kuten myös rikoksenteikijöitä. On kuitenkin erittäin tärkeää tiedostaa, ettei Suomessa tapahtuva ihmiskauppa liity ainoastaan ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin, vaan ihmiskaupparikollisuutta tapahtuu myös kantasuomalaisien keskuudessa ja heidän välillään.

RIKOKSENTEIKIJÖIDEN UHREIHIN KOHDISTAMA KONTROLLI

Kontrolli ja vallankäyttö olivat tutkimukseni keskeisiä teemoja. Tutkimukseni mukaan rikoksenteikijöiden uhreihin kohdistamalla hyväksikäytöllä ja kontrollilla on mitä moninaisempia muotoja, eikä

Rajoitettu toimijuus tarkoittaa, etteivät uhrit ole vain passiivisia toiminnan kohteita, joilla ei ole minkäänlaista päätäntävaltaa, mutta eivät myöskään vapaita toimimaan tai lähtemään.

käytetyllä väkivallalla tunnu olevan juuri-kaan rajoja. Aina kyse ei kuitenkaan ole fyysisestä väkivallasta, vaan kontrollointi voi perustua esimerkiksi erilaisiin psykologisen vallankäytön ja uhkailun muotoihin. Uhria tai hänen läheisiään voidaan uhata väkivallalla tai sillä, että jotain paha tapahtuu, jos uhri ei tottele. Pelottelu on varsin voimakas väline toisen ihmisen kontrolloinnissa. Ulkomaalaistaustaiset uhrit voivat myös pelätä sitä, että he joutuvat lähtemään Suomesta, jolleivät tee kuten hyväksikäyttäjää käskää. Lisäksi uhrien liikkumisvapautta ja yhteydenpitoa omaisiin saatetaan rajoittaa, kuten myös kielen oppimista ja suomalaisen yhteiskuntaan integroitumista.

Eräs keskeinen tapa kontrolloida uhreja on taloudellinen kontrolli. Uhri pidetään hyväksikäyttötilanteessa esimerkiksi erilaisten todellisten tai tekaistujen velkojen avulla. Hänen pitää esimerkiksi maksaa takaisin työnantajalle Suomeen tulostaan aiheutuneita matka- tai muita kuluja. Tällä verukkeella työntekijälle ei makseta ollenkaan palkkaa tai se on hyvin pieni. Työntekijä on siinä uskossa, ettei hän voi lopettaa työntekoa ennen kuin velka on maksettu.

Taloudellisen ja psykologisen kontrollin ohella uhrit joutuvat toisinaan kokemaan äärimmäisen raakaa fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa. Aineistossani oli esimerkiksi tapauksista, joissa uhreille aiheutui psyykkisiä ja fyysisiä vammoja esimerkiksi heihin kohdistuneen seksuaalisen väkivallan seurauksena. Kaiken kaikkiaan uhrien kontrolloinnissa olennaista on se, että rikoksenteijällä on enemmän valtaa ja mahdollisuuksia kuin uhrilla, ja valtasuhde uhrin ja tekijän välillä on hyvin epätasapainoinen.

UHRIEN TOIMIJUUDEN MERKITYS RIKOSOIKEUSJÄRJESTELMÄSSÄ JA AUTTAMISTYÖSSÄ

Kontrollin ja vallankäytön lisäksi keskeinen teema väitöstutkimuksessani oli ihmiskaupan uhrien toimijuus ja se, miten

hyväksikäyttö ja kontrolli rajoittavat uhrien toimijuutta. Toimijuudella tarkoitan tutkimuksessani muun muassa ihmisten kykyä toimia, tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä.

Työni keskeinen käsite on rajoitettu toimijuus. Tällä viitataan siihen, etteivät uhrit ole vain passiivisia toiminnan kohteita, joilla ei ole minkäänlaista päätäntävaltaa oman elämänsä suhteen, mutta eivät myöskään vapaita toimimaan tai lähtemään hyväksikäyttötilanteesta. Toimijuutta rajoittavat rikoksenteijät, heidän käyttämänsä kontrolli sekä erilaiset tilanteiset ja rakenteelliset tekijät. Hyväksikäytön dynamiikan ymmärtämisessä olennaista on ymmärtää se, että hyväksikäyttö rakentuu uhrin ja tekijän välisessä suhteessa. Jotta ihmiskaupparikoksia voidaan tunnistaa ja uhreja auttaa, on tärkeää ymmärtää ilmiön monimuotoisuus, uhrien ja rikoksenteijöiden välisten suhteiden dynamiikka sekä hyväksikäyttöön ja uhrien kontrollointiin liittyvän vallankäytön luonne.

Tutkimuksessani halusin kyseenalaistaa joustamattomia ja jäykkiä uhriuteen liittyviä kategorioita ja osoittaa, etteivät vakavaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kokeneet ihmiset sovi yhden, tietynlaisen uhri-kategorian alle. Pyrin kyseenalaistamaan stereotyyppioita ja varsin pinttyneitä käsityksiä ihmiskaupasta, koska mielikuvat vaikuttavat ymmärrykseemme ilmiöistä ja ihmisistä. Mikäli nämä mielikuvat ovat hyvin kapeita tai harhaanjohtavia, on hankalaa tunnistaa muita kuin näiden mielikuvien kaltaisia tapauksia. Ja mikäli emme tunnista hyväksikäyttöä, uhrien oikeudet eivät toteudu, eivätkä uhrit saa tarvitsemaansa apua. Kapea-alainen ymmärrys ihmiskaupan uhreista voi myös johtaa siihen, ettei heidän toimijuuttaan ja kykyään tehdä päätöksiä tunnisteta. Myös sen tiedostaminen on tärkeää, etteivät rikoksenteijät ihmiskaupassa ole välttämättä ammattirikollisia.

Väitän, että toimijuuden tunnistaminen ja tunnustaminen eivät tarkoita sitä, että toimijan pitäisi nähdä olevan itse

vastuussa kokemastaan hyväksikäytöstä. Vaikka ihmiskaupan uhrit olisivat tehneet tietoisia valintoja esimerkiksi sen suhteen, että he ovat päättäneet lähteä kotimaastaan tai esimerkiksi myydä seksiä, ei se tarkoita, että he olisivat vastuussa tai syyllisiä siihen, että joku toinen on päättänyt hyväksikäyttää heitä. Tämä on tärkeää huomioida myös arvioitaessa, täyttääkö rikos ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Vaikka toimijuus on melko teoreettinen, sosiologinen käsite, sillä on linkkinä myös käytännön työhön, jota tehdään rikosten uhrien parissa. Väkivallan uhrien auttamistyössä ja rikosoikeusjärjestelmän toiminnassa tulee huomioida sekä ihmisten toimijuus että kunkin yksilöllinen tilanne. Vaikka rajua hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kokeneille ihmisille olisi tarjolla minkälaisia tukipalveluita ja muita rakenteita, joiden avulla heidän avunsaantinsa ja oikeuksiin pääsynsä pyrittäisiin takaamaan, he eivät sujahta mutkattomasti näihin järjestelmiin, koska jokainen tapaus, jokainen ihminen ja hänen kokemuksensa ovat erilaisia. Tämän vuoksi järjestelmien pitää olla joustavia. Niissä pitää olla riittävästi liikkumavaraa, jotta ihmisten erilaiset tilanteet, kokemukset ja avuntarpeet voidaan huomioida. ■

Minna Viuhko työskentelee tutkijana Euroopan rikinaalipolitiikan instituutissa (HEUNI). Hän väitteli Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa helmikuussa 2020.

Väitöskirja ”Restricted agency, control and exploitation – Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland” on luettavissa osoitteessa www.heuni.fi.

Raiskausmääritelmä murroksessa

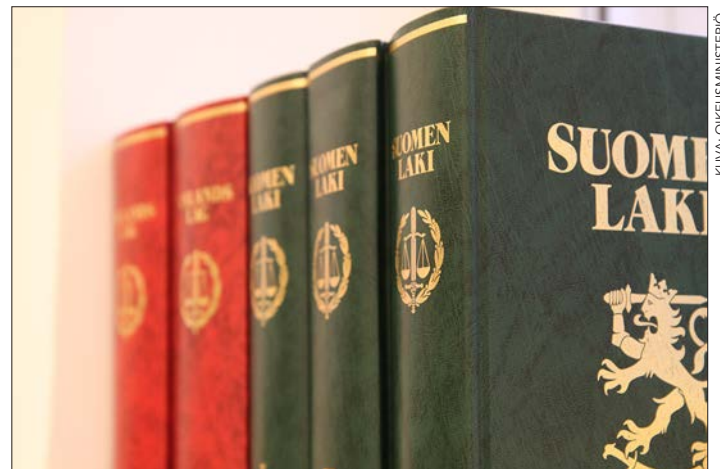
Voimassaolevan rikoslain 20 luvun 1 §:n mukaan raiskaukseen syyllistyy se, joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa. Raiskaukseen syyllistyy myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan. Jotta kyseessä olisi raiskaus, teko täytyy siis toteuttaa joko pakottamalla tai toisen puolustuskyvttömyyttä hyväksikäyttäen. Raiskaussäännös otettiin rikoslakiin entisen väkisinmakaamissäännöksen tilalle rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1998. Säännöstä on kuitenkin sen jälkeen uudistettu moneen otteeseen, minkä seurauksena sääntelyn ala on laajentunut.

Voimassaolevan oikeuden tapaa määritellä raiskaus on viime vuosina kritisoitu voimakkaasti. Lisääntyvässä määrin on esitetty vaatimuksia siitä, että raiskaus tulisi määritellä pikemminkin suostumuksen puutteen kuin pakottamisen ja puolustuskyvttömyyden hyväksikäytön pohjalta. Common law -maissa on perinteisesti ollut käy-

tössä suostumuksen puutteen varaan rakentuva raiskausmääritelmä. Myös kansainväliset ja eurooppalaiset rikos- ja ihmisoikeustuomioistuimet ovat oikeuskäytännössään päätyneet oikeusvertailevan tarkastelun pohjalta siihen, että suostumuksen puutteen tulisi olla raiskauksen määrittelyn keskeinen elementti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kritisoinut erityisesti sellaisia raiskauksen määritelmiä, jotka edellyttävät uhrin vastustavan raiskausta fyysisesti (ks. esim. M.C. v. Bulgaria, 2003). Suomen raiskaussäännös ei nykymuodossaan enää edellytä uhrilta fyysistä vastarintaa vaan säännöksen pakottamistunnusmerkin täyttymiseksi riittävää on, että uhri selvästi osoittaa vastustavansa sukupuoliyhteyttä.

SUOSTUMUKSEN PUUTTEELLE RAKENTUVA MALLI SUOMEEN?

Suomessa keskustelua suostumusmalliin siirtymisestä on virittänyt ennen kaikkea vuonna 2011 solmittu naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus eli Istanbulin sopimus (SopS 53/2015), jonka 36 artiklassa seksuaalisen väkivallan ja raiskauksen määrittelyn lähtökohtana on se, että kyse

KUVA: OIKEUSMINISTERIO

on seksuaalisista teoista, jotka on tehty ilman henkilön suostumusta. Artiklassa vielä korostetaan, että henkilön on annettava suostumus vapaaehtoisesti vapaasta tahdostaan, joka arvioidaan kulloistenkin olosuhteiden mukaan. Istanbulin sopimuksen kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä lähdettiin pitkälti siitä, ettei sopimus edellyttänyt Suomessa lainsäädäntömuutoksia. Tähän johtopäätökseen päädyttiin myös raiskaussääntelyyn liittyviä sopimusvelvoitteita tarkasteltaessa: Suomen lainsäädännön katsottiin täyttävän yleissopimuksen vaatimukset ja asia jätettiin raiskaussäännöksen uudistamisen yhteydessä pohdittavaksi.

Kun rikoslain raiskaussäännöstä sittemmin uudistettiin

vuonna 2014 (L 509/2014), suostumuksen puuttumiselle rakentuva malli torjuttiin. Hallituksen esityksessä 216/2013 vp tällaista sääntelymallia pidettiin elämälle vieraana ratkaisuna ja sen pelättiin johtavan tarpeeseen säätää vapaan todistelun periaatteeseen huonosti yhteensovitettavissa olevia todistus oikeudellisia säännöksiä. Suostumuksen puutteeseen pohjautuvan sääntelymallin pelättiin johtavan myös siihen, että raiskaus-oikeudenkäynneissä huomio kiinnittyisi entistä enemmän asianomistajaan. Hallitus ei siksi esittänytkaan suostumusmalliin siirtymistä, eikä esitys tältä osin muuttunut myöskään eduskuntakäsittelyssä. Perustuslakivaliokunta tosin totesi lausunnossaan PeVL 6/2014

Näyttää siltä, että suostumuksen puute on tavalla tai toisella tulossa osaksi raiskaussäätelyä.

vp, että suostumuksen puutumiseen perustuva malli korostaisi raiskauksen luonnetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien loukkauksena. Perustuslakivaliokunta lähtikin siitä, että tulevissa uudistuksissa tulisi arvioida mahdollisuudet kehittää raiskauksen tunnusmerkistöä tähän suuntaan.

Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, raiskauskustelua vilkastutti Me too -liike, joka nosti naisiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan kansainvälisen huomion kohteeksi. Suuri merkitys Suomessa käydyn raiskauskustelun kannalta oli myös sillä, että Suomea oikeuskulttuuriltaan lähellä olevissa valtioissa, Saksassa ja Ruotsissa, omaksuttiin suostumuksen puutteeseen pohjautuva raiskaussäätely: Saksassa vuonna 2016 ja Ruotsissa vuonna 2018. Termiä ”suostumus” ei tosin kummankaan maan säännöksissä käytetä vaan Saksassa raiskaus määritellään sukupuoliyhteydeksi, joka tapahtuu vastoin henkilön havaittavissa olevaa tahtoa (”gegen den erkennbaren Willen”, StGB § 177) ja Ruotsissa sukupuoliyhteydeksi, johon henkilö ei osallistu vapaaehtoisesti (”med en person som inte deltar frivilligt”, BrB 6 kap., 1 §).

Suomessa suostumuksen puutteeseen pohjautuva raiskaussäätely tuli virallisesti arvioitavaksi, kun Suostumus2018-kansalaisaloite eteni eduskunnan käsittelyyn. Kansalaisaloitteen käsittelyn rinnalla suostumuksen puut-

teeseen pohjautuva raiskaussäännös on arvioitavana myös vuonna 2019 asetetussa seksuaalirikoslainsäädännön uudistusta valmistelevalle työryhmässä, jonka asettamispäätöksensä mukaan tulee mm. ”valmistella säännökset, joilla vahvistetaan suostumuksen asemaa raiskauksen tunnusmerkistössä”. Myös Istanbulin sopimuksen valvontaryhmä GREVIO on Suomea koskevassa raportissaan rohkaissut Suomea uudistamaan seksuaalirikoslainsäädäntöään ja sisällyttämään vapaaehtoisesti annetun suostumuksen osaksi tätä lainsäädäntöä.

KESKUSTELU HERÄTTÄÄ TOIVEITA JA PELKOJA

Näyttää siis siltä, että suostumuksen puute on tavalla tai toisella tulossa osaksi Suomen raiskaussäätelyä, mikä on kriminaalipoliittisessa keskustelussa herättänyt sekä suuria toiveita että suuria pelkoja. Suostumuksen puutteen varaan rakentuvan mallin suurin merkitys lienee kuitenkin periaatteellinen: tällainen sääntely korostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden suojaa. Raiskaussäännöksen uudistamisella on toki mahdollista saada aikaan myös käytännön vaikutuksia ja puuttua nyky-sääntelyn keskeisiin ongelmiin, joita ovat ainakin se, ettei nykyinen raiskaussäätely kata edes sellaisia tapauksia, joissa henkilö on kieltäytynyt sukupuoliyhteydestä, mutta ei ole sitä vastustanut; se, ettei nykysääntely välttämättä kata

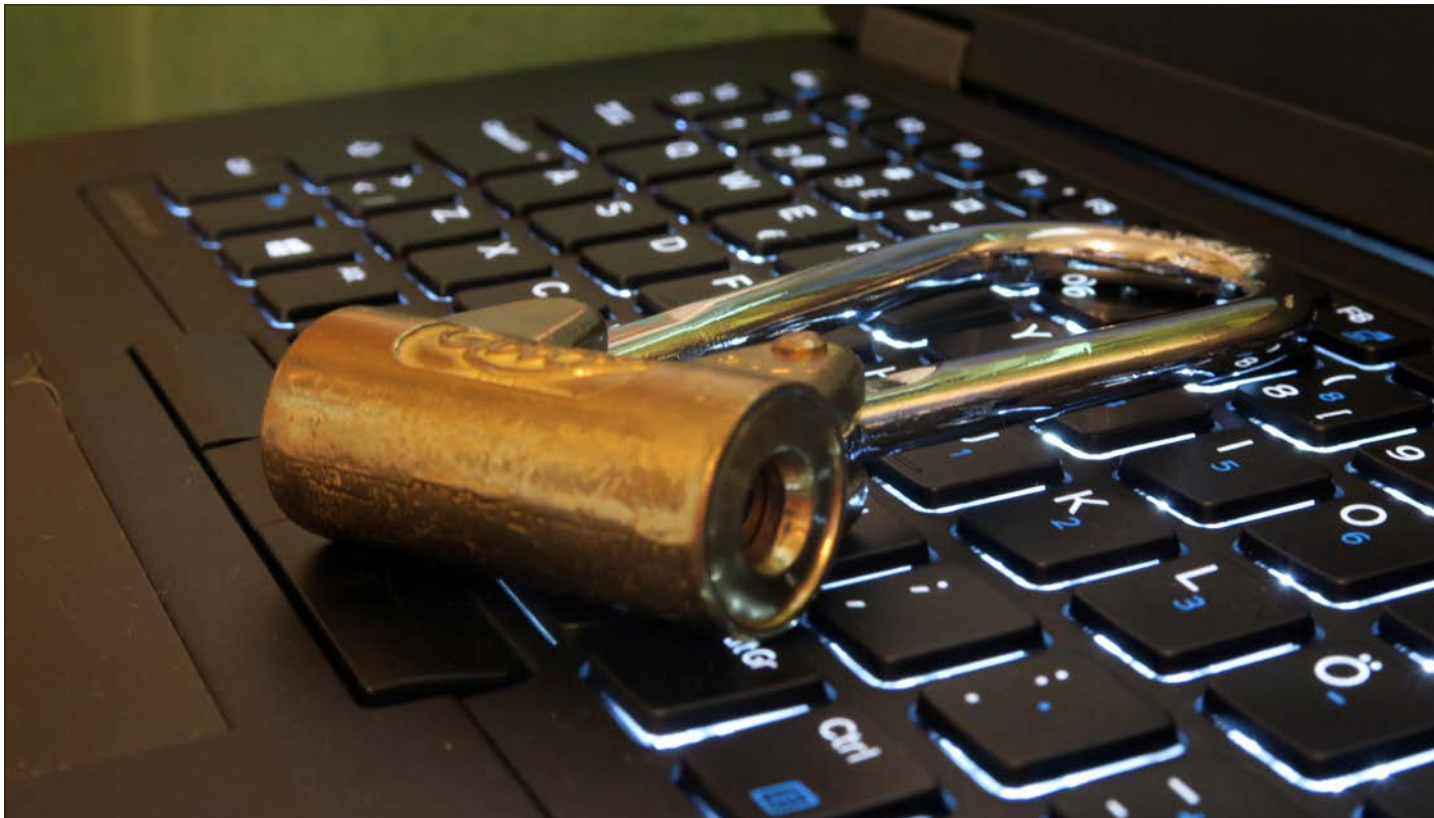
kaikkia sellaisia tilanteita joissa sukupuoliyhteys on saatu aikaan tilanteen yllättävyyttä hyväksikäyttäen samoin kuin se, että nykyistä raiskaussäännöstä sovellettaessa pelkotilan hyväksikäyttöä on tulkittu ahtaasti. Riippumatta siitä, miten raiskaus määritellään, raiskausrikokset tulevat epäilemättä jatkossakin olemaan vaikeasti toteennäytettäviä rikoksia, eikä asianomistajan todentuntuinen ja luotettavaan kertomus tule jatkossaakaan olemaan yksinään riittävä näyttö raiskauksen tapahtumisesta (ks. tästä KKO 2013:96).

Aiemmin, kun suostumuksen puutteeseen pohjautuvasta raiskausmallista keskusteltiin, esiin nostettiin usein pelko, että tällainen sääntelymalli voisi johtaa siihen, että raiskausrikostutkinnassa ja raiskausoireidenkäynneissä huomio kiinnittyy entistä enemmän uhriin ja tämän käyttäytymiseen. Nytemmin tällainen keskustelu on suurelta osin jäänyt syrjään ja sen rinnalle tai tilalle on entistä vahvemmin noussut huoli epäillyn/syytetyn oikeusturvasta. Keskusteluissa nousee usein esiin se, että raiskausrikos on niin vakava ja paheksuttu rikos, että jo raiskausrikosepäilyllä voi olla merkittäviä vaikutuksia, vaikka epäily ei sittemmin johtaisikaan syytteen nostamiseen tai langettavaan tuomioon. Selvää onkin, että vaikka aiheettomien raiskausilmoitusten määrästä on hyvin erilaisia näkemyksiä, niidenkään mahdollisuutta ei voida sulkea pois. Toisaalta aiheettomi-

en ilmoitusten mahdollisuus on olemassa sääntelymallista riippumatta, joskin raiskausrikossäännöksen uudistamisen herättämä huomio ja uuden sääntelymallin herättämät odotukset voivat ainakin lyhyellä aikavälillä lisätä valmiutta tehdä niin aiheellisia kuin ehkä aiheettomiakin ilmoituksia raiskausrikoksista.

Se, mitkä mahdollisen lainmuutokset vaikutukset ovat, riippuvat suurelta osin siitä, millaiseen sääntelymalliin päädytään. Eri versiot suostumusmallista vaihtelevat niin sanotusta ”ei tarkoittaa ei” -mallista aina nimenomaisesti suostumusta edellyttävään ”kyllä tarkoittaa kyllä” -malliin. Tärkeää onkin löytää sellainen muotoilu, joka soveltuu suomalaiseen rikoslain kirjoittamistraditioon, vahvistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden suojaa, ei aiheuta oikeusprosesseissa ylityspäsemättömiä näyttövaikeuksia ja ottaa asianmukaisesti huomioon epäillyn/syytetyn oikeusturvaan liittyvät näkökohdat. Mikään helppo tehtävä tämä ei lainsäätäjälle ole. Suomea sitovat ihmisoikeusveloitteet, kansainvälinen kehitys ja kansallinen keskustelu huomioon ottaen nykymallissa pitäytymisenkään ei kuitenkaan liene varteenotettava vaihtoehto. Tänä päivänä henkilön suostumus sukupuoliyhteyteen tai sen puute on syytä ottaa vakavasti. ■

Kirjoittaja on rikosoikeuden professori Lapin yliopistossa.

■ LOUNA HAKKARAINEN

Turvaverkko 2.0

Digitalisaatio luo alati kehittyviä väkivallan tekemisen välineitä

Nykypäivänä ihmisten välinen vuorovaikutus tapahtuu suurelta osin sosiaalisen median, sähköpostin ja erilaisten pikaviestipalveluiden välityksellä. Nettiin linkitetyt hyvinvointitekniikat keräävät tietoa ruumintoiminnoistamme tai vaikkapa unirytmistämme. Auton navigaattori, karttasovellukset ja monenlaiset applikaatiot tallentavat jatkuvasti

tietoa sijainnistamme. Kodin äänentoistoa, ilmastointia, valaistusta ja lämmitystä voidaan hallinnoida etäisyyden päästä. Liikkeentunnistimet ja huomaamattomat valvontakamerat ovat helposti ja edullisesti kenen tahansa saatavilla.

Uusilla teknologioilla on sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia ihmisten väliselle vuorovaikutukselle. Teknologisen kehityksen

varjopuoli on, että digitalisaatio tarjoaa alati kehittyviä väkivallan tekemisen välineitä ja uudenlaisen toimintakentän väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Sairaalloisen mustasukkaisuuden tai entistä kumppaniaan vainoavalle ihmiselle on tänä päivänä tarjolla suunnaton määrä dataa kumppanin toimista. Teknologia mahdollistaa toisen ihmisen satuttamisen ja julkisen nöyryyttämisen

tehokkaammin ja monipuolisemmin kuin koskaan aikaisemmin.

Naisten Linjalla on tehty töitä naiseen kohdistuvan digitaalisen väkivallan parissa vuodesta 2018 lähtien ja STEAn rahoittama Turv@verkko-hanke jatkuu vuoden 2022 loppuun saakka. Hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut lisätä ymmärrystä parisuhteesta tapahtuvasta digi-

Monissa tapauksissa digitaalinen väkivalta on alkanut parisuhteen aikana ja jatkuu – monesti jopa voimistuu – eron jälkeen digitaalisena vainona.

taalisesta väkivallasta. Termillä viitataan laajasti ymmärrettyinä parisuhdeväkivaltaan ja eron jälkeiseen vainoon, jossa hyödynnetään digitaalisia teknologioita esimerkiksi älypuhelimia, tietokoneita, sosiaalisen median alustoja, sähköpostia, paikannuslaitteita, pikaviestipalveluita tai vaikkapa internet-of-things-laitteita kuten hyvinvointitekniologiaa tai nettiin kytkettyä kodinelektroniiikka. Monissa tapauksissa digitaalinen väkivalta on alkanut parisuhteen aikana ja jatkuu – monesti jopa voimistuu – eron jälkeen digitaalisena vainona.

ONLINE JA OFFLINE OVAT YHTÄ TOTTA

Digitalisaatio on muuttanut myös väkivallan kokemusta. Uudet väkivallan tekemisen välineet ja areenat vaikuttavat siihen, miltä läheisen ihmisen tekemä väkivalta tuntuu, millaisia seurauksia sillä on, miten väkivallalta voi suojautua ja miten sen saa loppumaan. Digitaalinen väkivalta ja vaino tarkoittavat monissa tapauksissa laajamittaisia yksityisyyden loukkauksia, jotka murentavat ihmisen turvallisuuden ja elämänhallinnan tunteen. Teknologiavälitteiseen väkivaltaan liittyy usein kokemus siitä, että on jatkuvan tarkkailun alaisena eikä minnekään pääse karkuun. Teknologian avulla väkivallan tekijä luo tunteen omnipotenssista ja omnipresenssistä eli siitä, että hän on läsnä aina ja kaikkialla.

Teknologiavälitteiseen väki-

valtaan liittyy leimallisesti epä tietoisuus. Koska yksityisyydenloukkaukset ja vakoilu ovat pitkälti näkymätöntä toimintaa, väkivallan uhri ei tiedä milloin hän on tarkkailun alla, mitä kautta häntä tarkkaillaan, koska vakoilu on alkanut, miten siitä pääsee eroon ja onko vakoilu todella päättynyt erilaisten turvatoimien aktivoimisen jälkeen. Nykypäivänä maantieteellinen etäisyys tekijästä ei merkitse sitä, että väkivallan kohde tuntisi olevansa turvassa.

Teknologiaa ja digitaalisuutta ajatellaan usein tilallisin käsittein (“mennään nettiin”) sekä online-offline-jaottelun kautta, jotka rakentavat jyrkkää kahtiajakoa netin ja “tosielämän” välille. Käsitteellistämisen johdosta helposti ajatellaan, ettei verkossa tai teknologian välityksellä tapahtuva väkivalta ole yhtä vakavaa tai “todellista” kuin kasvokkain tapahtuvat vahingonteot. Usein tilanne on kuitenkin juuri päinvastainen.

Digitaalisuutta on syytä ajatella syvällisesti ihmisten arkeen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen sulautuneena, ei muusta elämästä ja maailmasta erillisenä saarekkeena. Online ja offline ovat yhtä totta. Tilannetta vaikeuttaa lisäksi pelko siitä, etteivät viranomaiset usko väkivallan kokijan kertomusta tapahtumista todeksi. Monet digitaalisen väkivallan teot saattavat kuulostaa ulkopuolisen korviin käsittämättömiltä ja mahdottomilta.

PARISUHDEVÄKIVALLAN YTIMESSÄ ON KONTROLLI

Jotta ymmärtäisimme teknologian käyttöä parisuhdeväkivallan välineenä, on korjattava edelleen vallalla oleva väärinymmärrys: parisuhdeväkivallassa ei ole perimmäitään kysymys fyysisestä väkivallasta vaan kontrollista – pakonomaisesta tarpeesta hallita toista ihmistä. Fyysinen väkivalta on yksi keino muiden joukossa parisuhteessa tapahtuvan vallan väärinkäytön konstellaatiossa. Muita parisuhdeväkivallan taktiikoita ovat esimerkiksi eristäminen, pelottelu, uhkailu, taloudellisten resurssien rajaaminen, auton, puhelimen, tietokoneen tai nettiyhteyden evääminen tai lasten ja lemmikkien kaltoinkohtelu. Parisuhdeväkivallan tavoitteena on murentaa niitä voimavaroja ja resursseja, jotka mahdollistaisivat suhteesta lähtemisen (esimerkiksi varallisuus, läheiset ihmissuhteet, usko omiin kykyihin ja selviämiseen).

Nykypäivänä teknologialla on tärkeä rooli kumppanin toiminnan valvomisessa ja toimijuuden rajoittamisessa. Pakottavan kontrollin käsite (engl. coercive control) viittaa niihin erilaisiin taktiikoihin, joita väkivaltainen ihminen hyödyntää alistauttaessaan kumppaniaan. Käsitteen tarkoitus on siirtää huomio yksittäisistä teoista väkivaltaisen käyttäytymisen kokonaisuuteen ja sen jatkuvuuteen. Pakottava kontrolli koostuu lukemattomista painostavista, alistavista ja

kontrolloivista teoista, joiden avulla pyritään taivuttamaan toinen ihminen oman tahdon alle.

KASVANUT VASTUU SUOJAUTUMISESTA

Teknologisen kehityksen myötä väkivallalta suojautuminen on monimutkaisempaa kuin aikaisemmin, ja väkivaltaa kokevien naisten vastuu oman turvallisuutensa ja yksityisyytensä varmistamisesta on kasvanut entisestään. Vastuu “turvatyöstä” (engl. safety work) sysätään rikoksen uhrille. Ajatellaan, että on hänen tehtävänsä investoida aikaa ja energiaa itsensä suojaamiseen väkivallalta sen sijaan, että ryhdyttäisiin toimiin väkivallan poistamiseksi.

Vaikka yksityisyyden loukkaukset kuten vakoiluohjelmat tai tileille murtautuminen ovat usein hiljaista ja näkymätöntä kontrollointia, sosiaalinen media ja erilaisten sisältöjen jakamiseen suunnitellut alustat kuten YouTube ovat tehneet väkivallasta myös erityisen näkyvää ja performatiivista. Toisaalta digitaalinen väkivalta voi olla myös sitä, että teknologian käyttöä rajoitetaan ja sosiaalisen median tai netin käyttö estetään kokonaan.

TEKNOLOGIA TEKEE VÄKIVALLAN NÄKYVÄKSI

Ei-toivottujen yhteydenottojen ja entisen kumppanin vainon kohteeksi joutuneiden naisten osaksi jää usein piilottelu digiyhteiskunnan varjoissa: profiilien muuttaminen salaisiksi, aina vain

uusien profiilien luominen vanhojen tilalle, peitenimien käyttäminen sosiaalisessa mediassa, älypuhelimien käytön lopettaminen kokonaan niihin liittyvien riskien vuoksi. Yhteiskunnan keinoisuus sekä ympärillä olevien ihmisten ja instituutioiden parisuhdeväkivaltaa normalisoivat asenteet ja käytännöt toistavat väkivallan tekijän pyrkimyksiä eristää parisuhdeväkivallan kohteeksi joutunut ja rajoittaa hänen vapauttaan elää elämäänsä haluamallaan tavalla. Väkivallan kohteeksi joutuneet kärsivät rangaistuksen, kun tekijä jatkaa elämäänsä liian usein vailla seurauksia.

Samaan aikaan kun teknologinen kehitys on tuonut mukanaan lukemattomia uusia välineitä nykyisen tai entisen kumppanin kontrollointiin ja satuttamiseen, positiivista on se, että teknologia tekee henkisen väkivallan uudella tavalla näkyväksi. Väkivaltaa kokeneet naiset ovat kautta aikain yrittäneet kertoa, miksi psykologinen piina on niin vahingollista. Monet ovat jopa todenneet, että fyysinen väkivalta oli pientä siihen tuhoon verrattuna, jonka henkinen väkivalta sai aikaan. Samalla digitaalinen todistusaineisto mahdollistaa näiden tekojen todistamisen ja tuomitsemisen oikeudessa – ainakin teoriassa. ■

Digitaalisesta väkivallasta parisuhhteissa voi lukea lisää Naisten Linjan julkaisemasta oppaasta www.naisten-linja.fi/digitaalinen-vakivalta-opas.

Kirjoittaja työskentelee Naisten Linjan Turv@verkko-hankkeessa.

Artikkelin lähteet on saatavilla lehden verkkoversiossa haaste.om.fi.

Eron jälkeinen vaino vaikuttaa myös lapseen

Lasten erityisasemaa ei huomioida eron jälkeisissä vainotilanteissa. Lapsista tulee usein tilanteessa näkymättömiä sivullisia, joita ei tunnusteta teon uhreiksi sen enempiä oikeudellisissa kuin sosiaalisissa tai terveydenhuollon auttamisprosesseissa. Vanhempan kohdistuvalla vainolla on tutkimusten mukaan kuitenkin selkeä vaikutus lapseen.

Vainoaminen kriminalisoitiin Suomessa vuoden 2014 alusta voimaan tulleella rikoslain muutoksella (879/2013). Rikoslain 25 luvun 7 a §:n mukaan:

”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Kysymys on toistuvasta toiminnasta, joka voi toteutua useammassa muodossa. Olennaista on myös se, että toiminta on oikeudetonta ja se on omiaan aiheuttamaan kohteessa pelkoa tai ahdistusta. Vainoaminen on virallisen syytteen alainen rikos. Kriminalisoinnin taustana vaikuttivat sekä kansalliset tarpeet että

kansainväliset velvoitteet.

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisessa yleissopimuksessa eli Istanbulin sopimuksessa vaino on määritelty sukupuolittuneeksi väkivallaksi ja nostettu esiin erillisenä naisiin kohdistuvana väkivallan muotona. Vainon yleisin muoto onkin parisuhdevaino ja tutkimusten mukaan yleisin vainoon syyllistynyt on entinen kumppani.

Sopimuksen selitysmuistiossa todetaan, että vainon kohteena voivat olla myös varsinaisen uhrin perheenjäsenet tai muut kohteen lähipiiriin kuuluvat henkilöt. Sopimuksen mukainen kriminalisointivelvoite koskee kuitenkin vain varsinaiseen uhriin kohdistuvia tekoja. Vainoamisen kriminalisoinnin hallituksen esityksessä lasten erityisasema mainitaan toteamuksessa, että vainoaminen voi aiheuttaa vakavat psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset seuraukset sekä vainotulle että hänen mahdollisille lapsilleen

Lapset keräävät lähisuhteissaan erilaisia vihjeitä vainosta, tulkitsevat tilanteita pyrkien tunnistamaan ja ennakoimaan vainoajan toimintaa.

sekä muille sukulaisilleen ja läheisilleen. Samoin perusteluissa todetaan, että arvioitaessa pelon ja ahdistuksen aiheuttamista vainon kohteessa on huomioon otettava vainotun henkilöön liittyvät olennaiset seikat, kuten hänen ikänsä tai erityinen haavoittuvuus. Eduskuntakäsittelyssä valiokuntamietinnöissä lapsen uhriasemaa ei tarkasteltu.

VAINON VAIKUTUS LAPSIIN

Vainokäyttäytyminen voi sisältää väkivaltaisia tai ei-väkivaltaisia tekoja ja sen seuraukset voivat olla paljolti samanlaisia kuin muussa lasten kokemassa perhe- ja lähisuhdeväkivallassa. Lisäksi lapset joutuvat usein vainoajan työvälineiksi yhteydenpidon ylläpitämisessä entiseen kumppaniin. Lasten näkökulmasta katsottuna vaino näyttää tavoitteellisena toimintana, jossa tekijä kontrolloi heidän arkeaan, rajoittaa sosiaalista liikkumattomuutta ja arjen toimintoja, esimerkiksi koulunkäyntiä, opiskelua, ystävien tapaamista ja harrastuksia sekä aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta, vaikka vainon ensisijainen kohde on heidän äitinsä.

Lasten kanssa tehdyt haastattelut ja toiminnallisten, terapeuttisten ryhmien tuottama tieto kyseenalaistaa kuitenkin lasten roolin passiivisina sivustaseurajoina, katsojina tai todistajina vainotilanteissa. Lähisuhteissa tapahtuvalla vainolla on merkittäviä seurauksia lapsille, vaikka vaino ei ensisijaisesti heihin kohdistuisikaan.

Vaino vaatii lapsilta tiedon kokoamista, käyttöä ja siihen pohjautuvaa moniulotteista toimijuutta. Lapset keräävät lähisuhteissaan erilaisia vihjeitä vainosta, tulkitsevat tilanteita pyrkien tunnistamaan ja ennakoimaan vainoajan toimintaa. Lisäksi he pyrkivät turvaamaan perheenjäseniä, erityisesti äitiä ja pienempiä sisarusia, ylläpitämään toimivia perhesuhteita ja vaikuttamaan vainoajan

käyttäytymiseen. Vanhimmat lapset pyrkivät myös ajamaan omia ja uhritunaiden perheenjäsenten oikeuksia.

UHRIN TUNNISTAMINEN

Eron jälkeisen vainon tilanteissa osalliseksi voi välillisesti tai välittömästi joutua myös lapsi. Tällöin olennaista lapsen kannalta aseman ja oikeuksien kannalta on se, tunnistetaanko hänet uhriksi. Mikäli vainoamisteko kohdistuu suoraan lapseen, lapsi uhrina on myös oikeudellisesti asianomistajan asemassa, jolloin hänen oikeutensa määrittyvät tällä perusteella. Kuten edellä on todettu eron jälkeisen vainon vaikutukset lapseen ovat kuitenkin moninaisemmat ja hän voi olla myös välillisen uhrin asemassa. Vainon teonkuvaus ei kuitenkaan tunnistaa suoraan tätä asemaa. Lapsen altistaminen väkivallalle tai vainolle ja niihin liittyvä turvaton kasvuympäristö eivät myöskään ole kriminalisoituja tekoja.

Tilanne on samantyyppinen myös Ruotsissa, jossa esillä on ollut ehdotus lisätä rikoslakiin kriminalisointia (barnfridsbrott) koskien tilanteita, joissa lapsi todistaa lähisuhdeväkivaltatilannetta ja tämä on omiaan vahingoittamaan lapsen turvallisuutta ja luottamussuhdetta läheisiin. Lapset ovat erityisen haavoittuvana ryhmänä erityisen suojan tarpeessa ja olennaista on tunnistaa, että väkivalta vaikuttaa lapseen myös välillisesti (SOU 2019:32). Muutosten taustalla on tutkimustietoa siitä, että lapset jäävät näkymättömiksi niin oikeudellisessa kuin sosiaali- ja terveydenhuollon tai järjestelmässä. Kun lapsella ei ole oikeudellista rikoksen uhrin asemaa, jää hän usein sivuun myös uhrien auttamisjärjestelmän toiminnassa.

Eron jälkeinen vaino on uhrien tunnistamisen ja auttamisen kannalta yksi haastavimmista lähisuhdeväkivallan muodoista ja lasten tilanne ja turvalli-

suus vaativat erityistä huomiota. Ilmiöstä tarvitaan myös lisää tutkimustietoa. Lapin yliopiston toteuttama ja Suomen Akatemian rahoittama tutkimusprojekti pureutuu tähän kansainvälisestäkin vähän tutkittuun ilmiökenttään. Tutkimusta tehdään sosiaalityön, oikeus- ja kasvatustieteiden vuoropuhelussa sekä tiiviissä yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton ja erityisesti Varjo-tukikeskuksen kanssa.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa empiiristä tietoa sekä teoreettista ja käsitteellistä ymmärrystä lasten tiedon ja toimijuuden dynamiikasta vainossa ja vainon vaikutuksista lasten arkeen, hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Lisäksi tavoitteena on edelleenkehittää lasten kanssa tehtävän tutkimuksen metodisia ja eettisiä ratkaisuja. Tutkimusprojektissa on kerätty erilaisia aineistoja. Näistä merkittävimmät ovat lasten ja nuorten kanssa kerätyt laadulliset haastattelu ja ryhmäaineistot sekä oikeustapaustutkimus, jossa on kerätty kaikki vuosina 2014–2017 annetut käräjäoikeustuomiot, joiden nimekkeenä on vainoaminen.

Julkaisujen osatutkimusten pohjalta voidaan todeta, että lasten tieto ja kokemukset tulisi ottaa perusteellisemmin huomioon ammatillisissa käytännöissä ja viranomaisten monialaisessa yhteistyössä. ■

Tarkempaa tietoa hankkeesta Lasten tietävä toimijuus yksityisissä, moniammatillisissa ja yhteiskunnallisissa prosesseissa – Tapauksena vanhempien eron jälkeinen vaino (n:o 308470) ja sen julkaisuista verkkosivulla [ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-\(2017-2021\)](http://ulapland.fi/FI/Kotisivut/CAPS-hanke-(2017-2021))

Kirjoittajat työskentelevät Lapin yliopistossa. Sosiaalityön professori Merja Laitinen toimii hankkeen vastuullisena johtajana ja hyvinvointioikeuden apulaisprofessori Mirva Lohiniva-Kerkelä oikeustieteen tutkijana.

Artikkelin lähteet ovat saatavilla lehden verkkoversiossa www.haaste.om.fi.

Väkivallan ehkäisyssä yhä puutteita

Lähisuhdeväkivalta nuorten näkemänä

*Aa tuutilullaa, ku mulla oli tutti suussa
Jätkä veti viinaa ja veti mutsiin turpaa*

Viiime aikoina on puhuttu paljon rikosten ehkäisemisestä. Sisäministeri **Maria Ohisalo** on korostanut rikosten ehkäisyä. Poliisin ennalta estävän toiminnan johtaja **Jari Taponen** twiittaa ja korostaa poliisin ja vähemmistöryhmien välisen luottamuksen vahvistamista. Poliisi toimii netissä rikosten ehkäisemiseksi. Rikosten ehkäisemisen ja luottamuksen tärkeydestä on vaikeaa olla eri mieltä. Mutta on syytä pohtia, mitä rikosten ehkäiseminen tarkoittaa ja miten luottamusta rakennetaan.

Poliisin voimavarat eivät riitä kaikkien. Rikosten tutkinnassa tehdään priorisointeja. Polkupyörävarkauksien uhrin selvittävät rikoksia netin myyntipalstoja tutkailemalla. Elokuussa uutisoitiin, että poliisilla oli avaamatta 2000 vihjeviestiä seksuaalirikoksista netissä (HS 14.8.2019). Poliisi hoitaa osan kotihäilytyksistä soittamalla puhelimitse ja kysymällä, onko kaikki ok. Naisiin kohdistuvaa ja perheväkivaltaa koskevan kansainvälisen sopimuksen (Istanbulin sopimuksen) täytäntöönpanoa valvova

komitea GREVIO totesi, että moni poliisille ilmoitettu lähisuhdeväkivaltapaus jää tutkimatta.

Nämä tiedot vaikuttavat rikosten ehkäisemiseen ja poliisia kohtaan tunnettuun luottamukseen. Vaikutus ulottuu yksittäistä rikoksen uhria laajemmalle. Etnisestä taustasta riippumatta ihmisten luottamukseen poliisiin vaikuttaa se, miten poliisi suhtautuu heidän, heidän läheistensä tai heidän naapureidensa kohtaamaan väkivaltaan.

Erityinen merkitys on sillä, miten poliisi suhtautuu lasten vanhempaan, yleensä äitiin, kohdistuvaan lähisuhdeväkivaltaan. Tiedetään, että äitiin tai isään kohdistuva väkivalta vaikuttaa negatiivisesti lapsiin ja että lapset yleensä tietävät väkivallasta. Joskus he hakevat apua, soittavat poliisille, pyytävät apua läheisiltä tai ammattilaisilta. Lapset yrittävät suojella äitiä eri tavoin, ja varsinkin nuoret miehet yrittävät mennä väliin.

*Mä vaan mietin että pieksisin sut
jos en ois näin pieni*

Vaikutus ulottuu aikuisuuteen. Jotkut uhriutuvat itse aikuisuhteissaan, jotkut

käyttävät väkivaltaa ja jotkut toimivat aktiivisesti väkivaltaa vastaan. Mikään näistä kohtaloista ei ole tähtiin kirjoitettu. Uhriutuminen ja väkivallan käyttäminen on tavallisempaa niillä, jotka ovat lapsena todistaneet väkivaltaa, kuin niillä, jotka eivät ole. Silti useimmat kasvavat väkivallattomaan aikuisuuteen, myös heistä, jotka ovat lapsena kokeneet ja nähneet väkivaltaa. Puhe väkivallan periytyvyydestä on mielestäni väärin ja vahingollista.

Lähisuhdeväkivaltaa lapsuuden koidissa nähneet kantavat henkisiä haavoja aikuisina. Yksi näistä haavoista voi olla epäluottamus yhteiskunnan instituutioita kohtaan, jos ne ovat laiminlyöneet väkivaltaan puuttumisen ja uhrien suojelun. Niiden lasten ja nuorten kohdalla, jotka kokevat ja todistavat väkivaltaa, väkivallan ehkäisy tarkoittaa sen toistumisen ehkäisyä. Sen takia ei voida asettaa vastakkain väkivaltaan puuttumista ja sen ehkäisyä.

Istanbulin sopimuksen komitea GREVIO antoi 2.9.2019 ensimmäisen Suomea koskevan raporttinsa perehdyttyään huolellisesti Suomen tilanteeseen. Raportti sisälsi jonkin verran kehuja, ja

Jokainen tapaus koskettaa useita ihmisiä välittömän uhrin lähiympäristössä ja heikentää heidän luottamustaan poliisiin ja viranomaisiin yleisemminkin.

melkoisen määrän kehoituksia lisätä toimenpiteitä.

Sopimuksessa väkivallan ehkäisemisellä tarkoitetaan ensi sijaisesti väkivaltaa ja tasa-arvoa koskevan tiedon julkistamista, sen huomioon ottamista opetussuunnitelmissa ja ammattilaisten koulutuksessa sekä mediassa. Väkivallan ehkäisemisen alla käsitellään väkivallan tekijöille suunnattuja väkivallan vähentämisen ohjelmia. Näissä kaikissa Suomessa on parantamisen varaa. Esimerkiksi keskeisten ammattiryhmien, kuten tuomarien, syyttäjien ja poliisien, peruskoulutuksessa lähisuhdeväkivaltaan on kiinnitetty vähän, jos lainkaan huomiota. Vuosina 2010–2015 on tarjottu täydennyskoulutusta, mutta osallistuminen oli vapaaehtoista.

Väkivaltaa kokeneen ja nähneen lapsen ja nuoren näkökulmasta tällaiset ehkäisevät toimet tulevat liian myöhään ja vaikuttavat liian hitaasti. He tarvitsevat suojelua ja ehkäisyä silloin, kun väkivalta tapahtuu. Liian usein he saavat todistaa, että viranomaiset eivät tee juuri mitään.

*Haluun katsoa sua silmiä ja nähdä ku
tajuut*

*Miltä tuntuu se pelko mitä oot
meille aiheuttanu*

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksen mukaan vuodessa tehdyistä 26 000 kotihälytyksestä kirjattiin 5 500 ilmoitusta lähisuhdeväkivallasta – siis vain viidesosassa tapauksia. Kirjatuista tapauksista puolet eteni syyttäjälle. Vaikka samaan kotiin olisi tehty toistuvia kotihälytyksiä, se ei lisännyt tapausten kirjaamista ja etenemistä.

GREVIO listasi joukon tekijöitä, jotka vaikuttavat asioiden heikkoon etenemiseen. Poliiseilla ei ollut riittävää koulutusta eikä tiedostettu, että lieväkin väkivalta on kirjattava, eikä hahmotettu vallankäyttöä ja kontrollia väkivaltaisessa suhteessa. Väkivalta kirjattiin molem-

minpuoliseksi selvittämättä, oliko toinen kenties toiminut puolustautuakseen. Usein tapauksia ohjattiin sovitteluun. Väliaikaisen lähestymiskiellon määräämistä ei käytetty. Turvakoteja on liian vähän, eivätkä ne toimi salaisissa osoitteissa.

Väkivallan ehkäisemisen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että vuodessa menetetään 21 500 mahdollisuutta ehkäistä vakavaa rikollisuutta. Jokainen tapaus koskettaa useita ihmisiä välittömän uhrin lähiympäristössä ja heikentää heidän luottamustaan poliisiin ja viranomaisiin yleisemminkin. Tuhannet nuoret, ja ehkä aivan erityisesti nuoret miehet kantavat mukanaan turhautumista, tuskaa ja ehkä jopa häpeää siitä, että eivät ole saaneet apua äitinsä kokemaan väkivaltaan, ja siihen liittyvää epäluottamusta Suomen viranomaisia kohtaan.

Silloinkin kun interventio väkivaltaan onnistuu, tilanne ei välttämättä ole ohi lasten ja nuorten kohdalla. Lapsilla on oikeus tavata molempia vanhempiaan eron jälkeen. Vaikka se on lapsen oikeus, siitä päättävät aikuiset. Näyttää siltä, että jotkut viranomaiset ja järjestöt toimivat kuin olisi kysymys vanhemman ja jopa väkivaltaa käyttäneen vanhemman oikeudesta tavata lasta. Lapset ovat kokeneet painostusta tapaamaan vanhempaa. Professori **Suvi Ronkainen** on pohtinut, halutaanko lapsen tapaamisen ehkäisevän väkivaltaa. Mutta ei lapsi ole väkivallan ehkäisemisen välikappale. Väkivallan lopettaminen on aikuisten velvollisuus.

En pysty ymmärtämään tätä asiaa

*Miten se tuomari määräs et sul on
oikeus nähdä lapsia*

Pienestä asti, siihen sai silloin tottua

GREVION raportissa Suomi sai kehuja muun muassa väkivallan uhrin riskin arvioinnista, uhreille suunnatun tiedotuksen lisäämisestä, 24/7 uhripuhelimen toteuttamisesta ja turvakotien rahoituksen

lisäämisestä – joskin niiden paikkamäärä on edelleen riittämätön.

Keskeinen kritiikki raportissa on, että Suomesta puuttuu kattava naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen ohjelma ja sukupuolinäkökulma asiaan. Tämä on mielestäni aivan oleellinen asia. Viranomaisien on vaikeaa kehittää toimintatapoja, ohjeistuksia tai käsikirjoja ja sisällyttää niihin sukupuoli- tai lapsinäkökulmaa, ellei poliittiselta taholta tule selkeää viestiä.

Nykyisen hallituksen ohjelmassa väkivallan vastaista työtä on priorisoitu ja konkreettisia toimenpiteitä mainitaan, samoin sitoutuminen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen ohjelman laatimiseen. On tärkeää seurata, että ohjelma tehdään ja resurssoidaan. Suomessa järjestöille on annettu paljon vastuuta väkivallan vastaisesta työstä, mutta niiden resurssit ovat vaatimattomia ja ottaminen mukaan suunnitelmien ja strategioiden laadintaan voisi olla vahvempaa.

Ranskan presidentti **Emmanuel Macron** ymmärsi, että naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumisessa on yhä ongelmia kuunneltuaan naisten hätäpuheluita. Suomen Macron, korkean tason poliitikko, mieluummin mies, ei ole vielä astunut esiin. Paikka on vapaana – kuka on Suomen Macron? ■

Tekstissä olevat lainaukset ovat Gettomasan teoksesta Pelkuri.

Kirjoittaja on prosessioikeuden professori Turun yliopistossa.

Teksti perustuu Turussa 27.11.2019 pidetyssä Turvallinen yhteiskunta -seminaarissa pidettyyn puheenvuoroon.

Miten läheisväkivaltarikoksen uhria suojellaan?

Millaisia kehittämisideoita poliisilla on uhriturvallisuuden parantamiseksi? Entä millaisia kokemuksia poliisipäällystöllä on väliaikaisten lähestymiskieltojen käytettävyydestä ja tehokkuudesta? Esimerkiksi näihin kysymyksiin haettiin vastausta tuoreessa opinnäytetyössä. Artikkelissa tarkastellaan myös, miten lainsäädäntö suojaa läheisväkivallan uhria.

Läheisväkivaltarikoksel-la tarkoitetaan sellaisia lähisuhteissa tapahtuvia väkivallan tekemuotoja, jotka täyttävät rikoslaissa määriteltyjen ja yksilöityjen rikosten tunnusmerkistöjä. Teot on kriminalisoitu. Lähisuhteiden väkivaltarikokset voivat olla joko virallisen syytteen alaisia tai asianomistajarikoksia. Molemmissa tapauksissa syyttäjä voi nostaa syytteen riippumatta siitä, vaatiiko asianomistaja tekijälle rangaistusta vai ei. Läheisväkivaltarikos on yleisimmin pahoinpitely. Se ilmenee myös vapaudenriistona, vainoamisena, laittomana uhkauksena, pakottamisena, kotirauhan tai viestintärauhan rikkomisena, kunnianloukkauksena, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä sekä lapsen omavaltaisena huostaanottona.

Vuonna 2018 viranomais-
ten tietoon tulleiden pari- ja lähisuhteiden väkivallan rikosuh-

rien määrä oli 9900, mikä on 3,6 prosenttia enemmän kuin vuonna 2017. Aikuisiin kohdistuneista tapauksista puolet oli avio- tai avopuolisoiden välisiä. Täysi-ikäisistä uhreista 76,5 prosenttia oli naisia ja kaikista uhreista 24,4 prosenttia oli alle 18-vuotiaita.

KEINOT LÄHEISVÄKIVALLAN UHRIN SUOJELEMISEKSI

Läheisväkivaltaa ja sen uhkaa kokevia henkilöitä autetaan ja tuetaan Suomessa monin tavoin. Rikoksia sekä niistä aiheutuvia haittoja pyritään ehkäisemään ja vähentämään. Riskiä joutua rikoksen uhriksi pyritään minimoimaan. Rikoksen pelkoa vähentämällä voidaan myös vaikuttaa turvallisuuden ja sen tunteen lisääntymiseen.

Poliisi-, sosiaali- ja terveysviranomaiset sekä useat järjestöt tekevät yhteistyötä läheisväkivallan vähentämiseksi. Po-

liisilla on käytettävissään neljä keinoa läheisväkivallan uhrin suojelemiseksi: asiakasneuvonta ja rikosten ennalta estäminen, pakkokeinovalikoiman käyttö, rikostapahtuman jälkeinen uhrin turvallisuutta parantava verkostoyhteistyö ja palveluihin ohjaaminen sekä muut poliisin toiminnalliset keinot. Pakkokeinolainsäädännöllä on suuri vaikutus uhriturvallisuuden lisääntymiseen, koska sen avulla osataan turvata poliisi kyky suoriutua akuuteista esitutkintatehtävistä.

LAINSÄÄDÄNTÖÄ TEHOSTETTU

Poliisin toimintaa ohjaavat useat lait, erityisesti esitutkinta-, poliisi- ja pakkokeinolait. Kaksi yleisintä pakkokeinoa läheisväkivallan uhrin suojelemiseksi ovat rikosperusteinen kiinniotto ja pidättäminen; ensimmäinen mahdollistaa epäillyn henkilön vapauden

rajoittamisen 24 tunnin ajan ja jälkimmäinen enintään kolmen vuorokauden ajan. Harvemmin käytettynä kolmantena pakkokeinona on vangitseminen, jonka käräjäoikeus voi määrätä päällystöön kuuluvan poliisin vangitsemisesityksen pohjalta.

Läheisväkivallan lainsäädännöllinen tehostaminen rikoslaissa on tapahtunut asteittain vuodesta 1995 lähtien. Silloin muun muassa pahoinpitely yksityisellä paikalla tuli virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Vuoden 1995 jälkeen kyseisiin väkivallantekoihin on suhtauduttu samalla vakavuudella muiden väkivaltarikosten kanssa. Vuonna 2011 syyttäjän velvollisuudeksi tuli nostaa syyte, kun teko on kohdistunut alaikäiseen henkilöön tai tekijän kanssa avioliitossa olleeseen henkilöön. Sama koskee biologisia sukulaisia, yhteistaloudessa asuvia tai muussa hen-

Poliisi on velvollinen lähestymiskiellon määräämisen jälkeen arvioimaan sen hetkistä uhriin kohdistuvaa uhkaa ja antamaan uhrille apua ja ohjausta turvakoti- sekä sosiaalipalveluihin.

kilökohtaisessa lähisuhteessa olevia henkilöitä. Viimeisimpänä muutoksena rikoslakiin vuonna 2014 tuli vainoamisen kriminalisointi.

LÄHESTYMISKIELTO UHRIN TURVANA

Laki lähestymiskiellosta tuli voimaan vuonna 1999 ja käytökokemuksia lähestymiskiellon toimivuudesta ja vaikuttavuudesta uhriturvallisuuden parantajana on kertynyt jo 20 vuoden ajalta. Lähestymiskielto vastaa lainkäyttöasiana oikeudelliselta luonteeltaan lähinnä pakkokeinoja tai turvaamistointia. Sen pääasiallisin tarkoitus on suojata mahdollisilta tulevilta oikeudenloukkuksilta ja ennalta ehkäistä rikoksia. Käräjäoikeus voi määrätä lähestymiskiellon joko perusmuotoisena tai perheen sisäisenä. Perusmuotoisena määrättävä lähestymiskielto edellyttää, että suojattavan henki, terveys, vapaus tai rauha ovat rikoksen tai sen uhan alaisina. Vakavan häirinnän kohteeksi joutunutta henkilöä voidaan myös suojata lähestymiskiellolla. Perheen sisäinen lähestymiskielto voi tulla kyseeseen silloin kun lähestymiskiellon edellytykset täyttyvät ja osallisten pysyvä asuinpaikka on sama.

Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilastojen tietojen mukaan vuonna 2019 määrättyjen lähestymiskiellojen määrä on ollut 1100, kun edellisvuonna niitä oli 1300. Vuodessa laskua on tapahtunut 13 prosenttia. Vuoteen 2017 verrattuna laskua on ta-

pahtunut 26 prosenttia.

Poliisi on velvollinen lähestymiskiellon määräämisen jälkeen arvioimaan sen hetkistä uhriin kohdistuvaa uhkaa ja antamaan uhrille apua ja ohjausta turvakoti- sekä sosiaalipalveluiden löytämiseksi ja saamiseksi. Poliisi on oikeutettu käyttämään pakkokeinoja, mikäli lähestymiskieltoa ei noudateta. Lähestymiskiellon rikkomisesta seuraa yleisimmin sakkoa ja harvemmin ehdollinen tai ehdoton vankeus.

Suomen lainsäädäntö ei tunne lähestymiskiellon sähköistä valvontaa, joka on käytössä Ruotsissa ja Norjassa.

Ruotsissa yksi tehokkaimista sähköisen valvonnan keinoista on väkivallan tekijälle asennettava nilkkapanta. Sen avulla suojellut uhrin ovat kokeneet tulleen turvatuiksi ja vain harvoissa tapauksissa on ilmennyt pieniä rikkomuksia. Sähköiset valvontalaitteet eivät ole kaikilta osin toimineet moitteettomasti, mutta niiden käytettävyyttä ollaan parantamassa uusitun teknologian avulla. Joskus myös käyttäjä on poistanut nilkkapantansa omavaltaisesti.

Norjassa lähestymiskiellon sähköisen valvonnan kehittämistyötä on tehty vuosina 2006–2013 ja valvonta on toteutettu käytännössä GPS-paikannukseen perustuvan EM-valvontajärjestelmän avulla, joka on kytketty poliisin rekisteröinti- ja karttajärjestelmiin. Norjassa sähköinen valvonta on käytössä vakavissa läheisväkivaltatapauksissa.

POLIISIKYSELY TUOTTI KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö sisälsi Suomen 11 poliisilaitokseen suunnatun kyselyn, joka kohdistettiin läheisuhdeväkivallan parissa työskenteleville päällystöön kuuluville läheisuhdeväkivallan tutkintaa johtaville poliiseille. Kyselystä saatujen tulosten perusteella tunnistetut keinot läheisväkivaltauhrien turvallisuuden parantamiseksi ovat lainsäädännön kehittäminen, rikosprosessin sujuvoittaminen, auttavien tahojen ja läheisväkivallan osallisten välinen yhteistyö, poliisin ja muiden viranomaisten toiminta sekä varhainen puuttuminen ja uhrin turvallisuutta parantavat järjestelyt.

Poliisilaitoksiin suunnatun kyselyn tulokset vahvistivat näkemystä, jonka mukaan Suomen valtion kyky suojata läheisväkivallan uhria edellyttää ajantasaista ja riittävää lainsäädäntöä suhteessa läheisväkivaltarikollisuudesta kumpuaviin haasteisiin. Pakkokeinoja ehdotetaan tehostettavaksi ja niiden käyttöä, kuten esimerkiksi lähestymiskiellojen määräämistä, lisättäväksi. Lähestymiskiellon rikkojien rangaistuksia tulisi koventaa ja ottaa käyttöön lähestymiskiellon sähköinen valvonta. Uhridirektiivin mukaisten uhrien suojelutarpeiden huomioiminen sekä matkustuskiellopäästösten käyttäminen lisäksi läheisväkivallan uhrin turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Läheisväkivaltarikosilmiön parissa työskentelevät

toimijat, poliisi yhtenä heistä, tarvitsevat erityisosaamista kyetäkseen hoitamaan tehtävänsä. Sekä poliisin hälytysnopeutta että esitutkintaa tulee nopeuttaa, mikä edellyttää lisäresursseja.

Kiinnostava kysymys on, kuinka sähköinen valvonta voisi toimia lähestymiskielto tapauksissa ja millaista lisäarvoa se toisi nykyiselle lainsäädännölle ja uhriturvallisuudelle. Lainsäädäntömuutostarpeita silmällä pitäen on kerättävä lisää tutkimustietoa sekä kartoitettava lähestymiskielto menettelyn ja sen sähköisen valvonnan käyttöön liittyviä ongelmia jatkokehittämistarpeineen. Mikäli yhteiskunnallinen tarve lähestymiskiellon sähköisen valvonnan käyttöönotolle arvioidaan merkittäväksi, on perustuslaillisen yksilön vapauspiiriä koskevan oikeuden rajoittamiskysymystä tarkasteltava perinpohjaisesti. Taloudelliset resurssit kysymykset on luonnollisesti selvitettävä niin lainsäädäntö-, viranomais- kuin teknisten kustannusten osalta. Opinnäytetyössä syntynyt tieto on tarkoitettu sekä kansallisen lainsäädäntötyön että läheisväkivallan parissa työskentelevien viranomaisten hyödynnettäväksi. ■

Laura Hyppönen on turvallisuusalan tradenomi ja TkT Soili Martikainen Laurea-ammattikorkeakoulun lehtori.

Hyppösen opinnäytetyö ”Suomen valtion velvollisuus suojella läheisväkivaltarikoksen uhria” on ladattavissa osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019122327879>.

Ikääntyneet rikosten uhrina

Ikäihmisen kaltoinkohtelu päätty harvoin rikosprosessiin

Seuuraavan viidentoista vuoden aikana yli 80-vuotiaiden määrä tulee kolminkertaistumaan. Yhteiskunnassa on yhä enemmän toimintakyvyltään heikkokuntoisia, muistisairaita, yksinäisiä ja yksinasuvia ikääntyneitä. Nämä kaikki ilmiöt altistavat myös kaltoinkohtelulle.

Tutkimusten mukaan joka neljäs yli 60-vuotias nainen on joutunut viimeisen 12 kuukauden aikana jollakin tavoin kaltoin kohdelluksi. Vuonna 2012 toteutettu AVOW-tutkimus koski naisia, mutta myös iäkkäillä miehillä on kasvava riski joutua kaltoinkohdelluksi.

Kaltoinkohtelija on useimmiten fyysisen väkivallan osalta oma puoliso tai elämäkumppani. Taloudellisen kaltoinkohtelussa tekijä on useimmiten oma aikuinen lapsi tai lapsenlapsi. Kun kaltoinkohtelija on oma läheinen, asian on esille saaminen haastavaa. Usein läheistä halutaan kaltoinkohtelusta huolimatta suojata esimerkiksi rikosoikeudellisilta seurauksilta, haastavastakaan ihmissuhteesta ei useinkaan haluta luopua ja tilanteisiin liittyy paljon häpeää. Usein uhri on myös riippuvainen tekijästä ja tämän avusta. Usein siedetään aikuisten lasten kohtuutonta käytöstä myös sillä verukkeella, että ajatellaan sen kuuluvan vanhemmuuden vastuuseen. Saatetaan ajatella, että huono kohtelu on ansaittua tai se täytyy kestää osana läheisen roolia.

Aina ei myöskään edes tunnisteta kaltoinkohtelua ja väkivaltaa tai se on voinut jatkua niin pitkään, joskus jopa läpi koko elämän, että siitä on tullut osa elämää. Ulkopuolisen valvonnan puute estää myös avun saantia tilanteissa.

TALOUDELLISELLA HYVÄKSIKÄYTÖLLÄ ON MONTA MUOTOA

Lähipiirissä tapahtuvaa taloudellista hyväksikäyttöä on monenlaista, kuten rahan tai omaisuuden anastamista, haltuunottoa tai väärinkäyttöä ilman ikääntyneen lupaa. Uhkailulla, pakottamisella ja painostamisella tai harhauttamisella voidaan pyrkiä saamaan ikääntynyt henkilö myymään tai luovuttamaan omaisuuttaan, laatimaan valtakirja omaisuuden hoitamiseksi tai allekirjoittamaan testamentti. Myös painostamista antamaan ennakkoperintö, laina tai lahja esiintyy. Ikääntynyt saatetaan viedä arvioitavaksi muulle kuin omalle lääkärille tavoitteena pääsy edunvalvojaksi. Tyypillisin tilanne lienee edelleen se, että eläkepäivänä tyhjenetään iäkkään tili, otetaan luvatta hänen omaisuuttaan käyttöön tai muutetaan hänen luokseen asumaan. Muotoja on monia. Haavoittavinta taloudellinen hyväksikäyttö on juuri silloin, kun se tapahtuu luottamuksellisissa ihmissuhteissa.

Päihde- ja mielenterveysongelmien parissa painiva aikuinen lapsi tai lapsenlapsi saattaa käyttää ikäihmistä taloudellisesti hyväksi. Taloudelliseen väkivaltaan voi liittyä ja liittyä tällaisissa tilanteissa usein myös muuta uhkaamista, kiristystä ja väkivaltaakin. Erilaisiin riippuvuuksiin tarvitaan rahaa ja sitä otetaan, mistä saadaan. Eikä ole harvinaista, että iäkäs omainen on ottanut lainaa tai pikavippejä auttaakseen esimerkiksi huumevelkojien kynsissä olevaa läheistään.

Läheisissä ihmissuhteissa tapahtuva kaltoinkohtelu päätty harvoin rikostilas-

toihin. Se on usein vaiettu asia, joka on uskallettava nostaa vahvemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun.

PUHELIN- JA VERKKOHUIJARIT HYÖDYNTÄVÄT HYVÄNTAHTOISUUTTA

Myös ulkopuolisten tekemä taloudellinen kaltoinkohtelu on lisääntynyt vuosikymmenen aikana merkittävästi. Ikääntyneet eivät kuitenkaan joudu muuta väestöä useammin rikosten uhriksi, mutta tiettyjä rikostyyppisiä, kuten huijaus- ja petosrikkoksia, kohdistuu ikääntyneisiin muuta väestöä selvästi enemmän. Esimerkiksi poliisille ilmoitetut yli 65-vuotiaisiin kohdistuvat törkeät petoksen yritykset ovat lisääntyneet 777 prosentilla, törkeä maksuvälinepetos 273 prosentilla sekä lievät maksuvälinepetokset 500 prosentilla vuosina 2010–2018. Rikostilastoissa näkyy kuitenkin vain jäävuoren huippu, sillä aina uhri ei edes tunnista tulleen huijatuksi tai häpeää huijatuksi tulemista tai ei esimerkiksi omaa voimavaroja tai kykyä viedä asiaa eteenpäin.

Eniten ovat lisääntyneet puhelimesta ja verkossa tapahtuvat huijaukset. Tätä ilmenee esimerkiksi erilaisena ”pakkomyynninä” ja tilausansoina, puhelinmyynnin epäeettisinä muotoina tai tarpeettomien tuotteiden tai palveluiden myyntinä, kuten turhat kotiremontit ja tarpeettomat vakuutukset.

Ikääntyneitä on huijattu mm. sijoitustoimintaan liittyen, heiltä on viety salasanoja sekä pankkitunnuksia urkkimalla esimerkiksi pankkiautomaateilla tai he ovat joutuneet kataryöstön kohteeksi. Va-

RIIKKA KOSTAINEN

lepoliisit ja mitä moninaisemmat muut valevirkamiehet tai -työntekijät ovat myös onnistuneet huijaamaan ikääntyneitä. Verkossa tulee mitä moninaisempia huijauksiviestejä luotettavia tahoja jäljitteleviltä ja oma lukunsa on erityisesti yli 60-vuotiaisiin naisiin kohdistuvat romansshuijaukset.

Sukulaishuijauksiakin tapahtuu, jolloin esiinnyttään sukulaisena tai hyödynnetään aiemmin hankittuja tietoja ikääntyneen sukulaissuhteista. Saattaa olla, että sukulaistytön kerrotaan joutuneen ryöstetyksi vaihto-opiskelupaikkakunnalla ja tarvitsevan nopeasti rahaa lentolippuun. Saatetaan esiintyä sukulaisena, jonka auto on hajonnut ja joka tarvitsisi sitä välttämättä työssä käydäkseen ja pyytää näin lainaa auton hankintaan. Valelaskujakin on liikkeellä. Tyypillistä on, että huijauksitilanteisiin liittyy kiirehtimistä tai jonkinlaisen uhkatai vaaratilanteen tuottamista, jolloin uhri saadaan hämmentymään ja toimimaan harkitsematomasti.

Ikäihmisten hyväntahtoisuutta käytetään toisinaan julmalla tavalla hyväksi. Moni ikäihminen saattaa olla myös herkempi altistumaan esimerkiksi verkon kautta tapahtuville taloudellisille huijauksille, koska internetmaailma saattaa olla vieraampi kuin nuoremmille. Iäkkään elämäkumppaniksi saattaa löytyä myös erittäin vaikeassa elämäntilanteessa oleva nuori ihminen, joka häikäilemättömästi elää iäkkään henkilön kustannuksella.

Kaikenikäiset ovat herkkiä viranomaisia jäljittelevien yhteydenottajien huijauksiin, kuten viime aikoina esillä olleet pank-

kien, verottajan tai postin nimissä lähetetyt huijauksisähköpostit tai tekstiviestit ovat osoittaneet. Yksinäisyys saattaa ajaa monenlaisiin epätoivoisiin tekoihin, kun juttukumppanin kaipuuta voi täyttää esimerkiksi sopivasti kohdalle osuva myyjä.

Hälytyskellot soivat esimerkiksi, kun iäkkään seurassa on joku entuudestaan tuntematon henkilö, joka vaikuttaa painostavan, tai henkilö, joka on erityisen kiinnostunut henkilön raha-asioista. Huoli voi herätä, jos huomaa, että ikääntyneen asiakkaan omaa tahtoa ja itsemääräämistä rajataan tai jos iäkkään henkilön käyttäytyminen tai ulkomuoto muuttuu.

Suurin riski joutua taloudellisen hyväksikäytön uhriksi on niillä, jotka tarvitsevat apua raha-asioidensa hoitamisessa tai jotka eivät ole koskaan niitä hoitaneet itsenäisesti. Myös ne, joilla toimintakyky on alentunut vamman tai sairauden johdosta, ovat erityisessä riskiryhmässä. Hyväuskoisuus sekä riippuvuus muista lisäävät myös riskiä.

TIKKA-hanke julkisti vuonna 2016 pankeille ja maistraateille (nykyisen digi- ja väestötietovirastoille) oppaan, jossa ohjeistetaan tarttumaan ikääntyneeseen henkilöön kohdistuvaan taloudellisen kaltoinkohtelun epäilyyn. Pankkitoimihenkilöt ja maistraatin henkilökunta ovat avainasemassa tilanteiden tunnistamisessa ja puuttumisessa. Konkreettiset toimintaohjeet ja keinot tehostavat työntekijöiden toimintaa kiinnittämään huomiota riskitilanteisiin, nopeuttavat tilanteisiin puuttumista, estävät vakavampien rikosten toteutumista ja lisäävät yleistä turvallisuuden ilmapiriä.

MUMMONMARKAN VARTIJAT TORJUU TALOUDELLISTA HYVÄKSİKÄYTTÖÄ

Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry. koordinoi parhaillaan Mummonmarkan vartijat – ikääntyneiden taloudellisen kaltoinkohtelun torjuntahanketta. Sillä lisätään erityisesti ikääntyneiden omia turvataitoja kouluttamalla ja tiedottamalla. Lisäksi hankkeessa jaetaan tietoa siitä, miten tunnistaa ja ehkäistä taloudellinen kaltoinkohtelu, miten tulee toimia kohdatessaan taloudellista hyväksikäyttöä ja mistä saa apua näissä tilanteissa. Materiaalia on työstetty yhdessä eläkeläisten kanssa ja hankkeessa koulutetaan myös vanhuseuvostojen sekä eläkeläisjärjestöjen aktiiveista talouslähettäjä viemään viestiä alueellaan ja viiteryhmissään eteenpäin. Hanke on saanut erittäin hyvän vastaanoton. Hankkeessa ovat mukana Poliisihallitus, rikosentorjuntaneuvosto, Kuluttajaliitto, Takuusäätiö, Finanssiala ry., Vanhustyön keskusliitto, Fingerroosin säätiö sekä suurimmat eläkeläisjärjestöt (Eläkeliitto, Eläkkeensaajat sekä Kansallinen senioriliitto ry).

Tärkeää on lisätä tietoa näistä asioista yhteiskunnassa. Esimerkiksi vanhuspalvelulain mukainen huoli-ilmoitus, tilien suojaamiskeinot, kuluttajan oikeudet sekä esimerkiksi edunvalvontavaltuus ovat edelleen varsin heikosti tunnettuja. Lisäksi näissä rikoksissa tulisi käyttää lain jo mahdollistamaa ankarampaa rangaistusta silloin, kun kohteena on toimintakyvyttään heikkokuntoinen ikääntynyt.

Taloudellinen kaltoinkohtelu on tunnistettava ja siihen on puututtava. Lisäksi tarvitaan ikääntyneiden omien turvataitojen vahvistamista. Sitä Mummonmarkan vartijat -hankkeessa tehdään. Tärkeää on myös, että kerromme esimerkiksi näistä uhista ja turvakeinoista läheisillemme. Ikäihmiset täytyy suojata tämänkaltaiselta hyväksikäytöltä. ■

Kirjoittaja on Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry:n toiminnanjohtaja.

Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry työskentelee ikäihmisten kaikenlaisen kaltoinkohtelun, myös taloudellisen hyväksikäytön ehkäisemiseksi ja auttaa asiakkaita kaltoinkohtelutilanteissa esim. auttava puhelin Suvanto-linjan (0800-06776) avulla.

Vammainen ihminen rikoksen uhrina

Artikkelissa käydään läpi, mitä YK:n vammaisoikeussopimus edellyttää vammaisten ihmisten oikeussuojan varmistamiseksi ja mitä käytännössä rikosprosessissa pitää ottaa huomioon sekä vammaisiin ihmisiin kohdistuvaa syrjintää ja rikollisuutta. Lisäksi pohditaan lainsäädännön muutostarpeita.

Vähitellen tietoisuus ihmisoikeuksista on lisääntynyt. YK:n vammaisoikeussopimus tuli lakina voimaan 10.6.2016 Suomessa. YK:n vammaisoikeussopimuksessa on monia vammaisten ihmisten oikeushyviä, kuten terveyttä, henkeä, elämää ja fyysistä sekä psyykkistä koskemattomuutta turvaavia artikloita. Yleissopimuksessa on laaja vammaisia ihmisiä suojaava syrjinnän kielto.

Aiheen kannalta nostan esiin sopimusartiklan 13 oikeussuojan saavutettavuudesta. Ensinnäkin vammaiselle ihmiselle tulee varmistaa tehokas oikeussuojan saavutettavuus järjestämällä menettelyllisiä mukautuksia kaikkiin rikosprosessin oikeudellisiin vaiheisiin, tutkinta- ja valmisteluvaihe mukaan lukien. Kyse on vammaisen ihmisen osallisuudesta ja osallistumisesta häntä itseään tai esimerkiksi hänen perhettänsä koskevaan oikeusprosessiin, joskus todis-

tajan roolissa. Toiseksi artiklan mukaan pitää järjestää koulutusta kaikille oikeudenhoidon viranomaisille, niin poliiseille kuin vankilaviranomaisille. Perustuslain ja ihmisoikeussopimusten turvaamat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet pitää tarvittaessa varmistaa mukautusten avulla myös vammaisille henkilöille.

VAMMAISEN IHMISEN OSALLISUUS JA OSALLISTUMINEN RIKOSPROSESSIIN

Yhdenvertaisuuslain 15 pykälän mukaan viranomaisen vastuulla on järjestää kohtuulliset mukautukset vammaiselle henkilölle, jotta hän voi asioida viranomaisessa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tämä tarkoittaa asianmukaisia vammaisen ihmisen yksilöllisen tarpeeseen perustuvia käytännön ratkaisuja koko rikosprosessissa. Kohtuullisten mukautusten epäminen katsotaan vammaisuuteen kohdistuvaksi syrjinnän muodoksi.

Fyysisesti vammaiselle mukautus voi tarkoittaa esimerkiksi pyörätuoliluisan asentamista poliisiin tai tuomioistuimen tiloihin tai siten oikeuskäsittely järjestetään muuten esteettömässä tilassa. Näkövammaisille saavutettava tiedonsaanti koko oikeudenkäyntiaineistoon on tärkeää. Puhevamman tai kognitiivisten ongelmien vuoksi tiedon ja eri käsittelyvaiheiden pitää olla ymmärrettäviä. Tukihenkilön hankkiminen rikoksen uhrille oikeusprosessin ajaksi on olennaista.

Invalidiliitto katsoo, että YK:n vammaisoikeussopimuksen kansalliseen toimeenpanoon liittyen tulee kaikkia oikeusviranomaisia (poliisit, syyttäjät, tuomarit) ja asianajajia kouluttaa, jotta vammainen ihminen rikoksen uhrina tunnistetaan aiempaa paremmin ja tilanteisiin voidaan puuttua aiempaa tehokkaammin. Tässä on selvästi yhteistyön paikka oikeusviranomaisten ja asian-

ajajien sekä vammaisjärjestöjen kanssa.

RIKOSLAKI RATKAISUKEINONA?

Sosiaalinen media on saanut aikaan myös negatiivisia muutoksia ihmisten käyttäytymisessä muita ihmisiä kohtaan verkkoympäristössä ja sitä kautta muussa ympäristössä. Vihapuhe johtaa helposti tekoihin eli viharikoksiin.

Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittain viharikostilastoja, vaikka ns. viharikoksesta ei ole rikoslaisissa säädetty omaa tunnusmerkistöä. Vakiintuneesti viharikokseksi katsotaan jokin rikoslaisissa rangaistavaksi säädetty teko, jonka vaikutin on ollut jokin henkilöön liittyvä ominaisuus, kuten esimerkiksi vammaisuus. Vuosina 2015–2018 vammaisiin ihmisiin kohdistuvien ja ilmoitettujen viharikosten määrä on vaihdellut noin 50 ja 65 välillä. Vuonna 2018 eniten oli sanallisia uhkauksia,

Oikeusviranomaisia ja asianajajia tulee kouluttaa, jotta vammaisen ihmisen rikoksen uhrina tunnistetaan aiempaa paremmin ja tilanteisiin voidaan puuttua aiempaa tehokkaammin.

kunnianloukkauksia ja häirintää (54 %) ja toiseksi eniten pahoinpitelyitä (33 %). Poliisille tehtyjen rikosilmoitusten määrä on kuitenkin jäävuoren huippu ja viharikoksiin viittaavat teot on kerätty manuaalisesti lähinnä hakusanoilla kaikista rikosilmoituksista. Ilmoitusten määrä ei kerro sitä, moniko rikostapaus on edennyt lopulta syyteharkintaan tai langettavaan tuomioon. Siten tarvitaan tarkempaa systemaattista vammaisiin kohdistuvien rikosten seuranta koko rikosprosessissa.

Jotta vammaisten henkilöiden oikeussuoja olisi aidosti tehokasta, pitäisi vammaisiin ihmisiin kohdistuvat viharikokset tunnistaa ja selvittää rikosprosessissa aiempaa tehokkaammin. Rikoksen motiiviin on syytä kiinnittää huomiota jo poliisin esitutkinnasta lähtien, jotta siihen voidaan palata syyttäjän tekemässä syyteharkinnassa ja lopulta tuomioistuinkäsittelyssä.

Onko vammaisuus henkilöön liittyvänä ominaisuutena ollut syy rikoksesta epäillyn toimintaan ja johtanut rikosentekopäätökseen? Tämä jää avoimeksi kysymykseksi varsin monessa vammaisia ihmisiä koskevassa rikostapauksessa, koska rangaistuksen koventamisperusteena oikeuskäytännössä vammaisuus ei juurikaan ole näkynyt. Rikoksen uhrilla jää siten luu käteen. Huomio keskittyy helposti tekijään eikä poliisin suorittaman esitutkinnan aikana rikoksen uhrin vammaisuus tule välttämättä esille, ellei kyse ole poikkeuk-

sellisen törkeästä rikoksesta, jossa uhrin puolustuskyvyttömyys selvästi käy ilmi.

Invalidiliitto on esittänyt, että ratkaisukeinona voisi toimia jopa uuden rikostunnusmerkistön eli vammaisiin henkilöihin kohdistuvan viharikoksen kirjaaminen rikoslakiin. Erityinen viharikos olisi yksittäistä perustunnusmerkistöä kattavampi ja rangaistusuhkaltaan korkeampi monia muita tyyppillisesti tässä kontekstissa sovellettavia rikostyyppejä (mm. yksityisyyden loukkaus, kunnianloukkaus, pahoinpitely). Uudella riittävän tuntuvalta rangaistusuhalla voisi olla ihmisten käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta.

Vammaisen ihmisen syrjintä on rangaistava perusmuotoisena mutta ei kvalifioituna törkeäksi. Sanktiouhka on siksi tällä hetkellä vain sakkoo tai vankeutta kuusi kuukautta. Rikospäätös syrjintä perusmuotoisena on kuitenkin tärkeä, koska siihen voi liittää joko yhdenvertaisuuslain hyvitysvaatimuksen tai vahingonkorvauksen kärsimyksestä. Vammaisen ihmisen syrjintä rikoslakiperusteisena osoittaa yhteiskunnalta teon moitittavuutta, mikä on kannatettavaa. Rikoslaki edellyttää tekijässä myös tahallisuutta toisin kuin yhdenvertaisuuslaki.

Helsingin käräjäoikeuden lainvoimainen ratkaisu kuoron opiskelijan syrjinnästä on valaiseva:

Tuomioistuimien tuomitsi 1.2.2016 (Tuomio 16/104351; Asianro R 15/8331) yksityisen taidekoulun toimitusjohtajan opiskelupaik-

kaa hakeneen syntymäkuoron syrjinnästä sakkorangaistukseen (20 päiväsakkoa) ja yhteisvastuullisesti koulun kanssa yhdenvertaisuuslaissa säädettyyn hyvitykseen (8 000 €). Käräjäoikeus katsoi vastaajan syyllistyneen syrjintään toimiessaan taidekoulun toimitusjohtajana, koska hän ilman hyväksyttävää syytä oli jättänyt palvelematta oppilaitoksesta opiskelupaikan saanutta opiskelijaa ja asettanut hänet ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan mm. kielen ja vammaisuuden perusteella. Vastaaja oli peruuttanut opiskelijalle myönnetyn opiskelupaikan kantajan ilmoitettua vastaajalle ennen koulun alkamista, että hän on syntymäkuoro ja että hän tuo viittomakielen tulkin mukanaan. Lisäksi opiskelija oli kertonut tulkin tarvitsevan lähiopetuksen ajaksi tuolipaikan jostain päin luokkaa, mieluiten luokkahuoneen edestä sekä etukäteen arviot mahdollisista luentoajoista.

Nähdäkseni syrjintätapauksessa rikoslakiin perustuva rangaistus oli varsin pieni mutta hyvitys oli tuntuva taloudellisesti. Rangaistukseen on vaikuttanut toimitusjohtajan viaksi jäävän syyllisyyden vähäisyys sikäli, että ”oppilaitoksella on ollut ilmeisen virheellinen käsitys mukauttamistoimien vaikeudesta.”

RIKOKSEN UHRIN HAAVOITTUVUUS

Vammaisen naisen riski joutua rikoksen uhriksi on moninkertainen muihin naisiin verrattuna. Tämä koskee erityisesti vaikeasti vammaisia ja kehitysvammaisia naisia.

YK:n vammaisoikeussopimus artikla 6 (Vammaiset naiset ja tytöt) tunnistaa vammaisten naisten ja tyttöjen erityisen haavoittuvan aseman. Sukupuolisensitiiviset ja esteettömät turvakotipalvelut ovat lähisuhdeväkivaltatilanteissa erityisen merkittäviä. Vaikeasti vammaisen ihmisen on muutenkin erityisessä riippuvuussuhteessa muiden antamasta avusta kuten henkilökohtaisesta avusta. Tietyntyyppinen riippuvuus suhde voi siten altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle ja kaltoinkohtelulle. Fyysisesti vammaisia lapsia puolestaan kosketaan pelkästään avustamisen ja hoidon antamisen yhteydessä muita lapsia enemmän. Tämä lisää riskiä myös hyväksikäytölle tai häirinnälle. Lopuksi voin todeta, että vammaisten miesten kohtaama väkivalta vaatisi lisää selvityksiä, koska se on ollut yhteiskunnassa tabu. ■

Kirjoittaja työskentelee Invalidiliitossa vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksiin erikoistuneena lakimiehenä. Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää.

LISÄTIETOA:

YK:n vammaisopimus käyttöön! -käsikirja; erityisesti luvut: 3.1.2 Voiko vammaisen henkilön syrjintä olla rikos? ja 3.1.3 Vammaisen henkilö rikoksen uhrina. Kirjoittaja Henrik Gustafsson, toimitettu vuonna 2011, uudistettu vuosina 2016 ja 2019. www.invalidiliitto.fi.

Henkirikoksen käsittely voi antaa omaiselle vastauksia

Vuodesta 2013 alkaen järjestö- ja viranomaisyhteistyönä toteutettu SAUMA-hanke keskittyy vakavien henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten käsittelyyn restoratiivisin menetelmin. Artikkelissa kerrotaan henkirikosten uhrien omaisten kokemuksista nk. jälkikäsittelystä.

Hankkeen taustalla on Euroopan neuvoston suositus (CM/Rec(2018)8), jonka mukaan restoratiivisen oikeuden palveluiden tulisi olla rikoksen osapuolten saatavilla missä tahansa rikosprosessin vaiheessa rikoksen vakavuudesta riippumatta.

Restoratiiviseen oikeuteen perustuvaa dialogia vakavan rikoksen uhrin tai henkirikoksen uhrin omaisten ja rikoksen tekijän välillä kutsutaan hankkeessa Jälkikäsittelyksi. Se voidaan määritellä ”vakavan rikoksen välittömässä vaikutuspiirissä olevien välillä järjestettäväksi restoratiiviseksi vuoropuheluksi, jossa heille tarjotaan mahdollisuus oikeusprosessin jälkeen keskustella keskenään rikoksen aiheuttamista haitoista inhimillisten kärsimysten vähentämiseksi”. Jälkikäsittelyssä vakavan rikoksen uhrilla tai henkirikoksen uhrin omaisella on mahdollisuus kohdata rikoksesta tuomittu, keskustella rikoksesta aiheutuneista haitoista sekä saada

vastauksia kysymyksiinsä.

Uhridirektiivi (2012/29/EU) edellyttää, että restoratiivisen oikeuden palvelun tulee aina olla uhrin edun mukaista. Myös jälkikäsittelyprosessin aloittaminen edellyttää sitä, että uhri tai omainen hyötyy kohtaamisesta. Riskiarviointiin vaikuttaa merkittävästi rikoksentekijän katumus. Jollei tekijä kadu tekoaan, kohtamisen edellytykset eivät täyty. Vuoropuhelu voi tapahtua kasvokkain tai välillisesti, tukihenkilöiden läsnä ollessa taikka ilman. Kaikkien prosessiin osallistuvien motiivit, tarpeet, odotukset ja voimavarat selvitetään huolellisesti.

Päätavoitteita ovat uhrin tai omaisen traumaoireiden lievittäminen sekä rikoksesta aiheutuvien inhimillisten kärsimysten vähentäminen. Nämä on saavutettu jokaisessa vuoropuhelussa, joita on hankkeen aikana järjestetty noin 60. Jälkikäsittelyprosessin alussa henkirikosten uhrien omaiset ovat kertoneet

kärsineensä koston, vihan, häpeän ja syyllisyyden tunteista, joita tapahtunut rikos on aiheuttanut. Traumaattinen tapahtuma ja siitä seuranneet oireet ovat vaikeuttaneet arkielämää: opiskelua, työssäkäyntiä ja ihmissuhteita. Väsymys kuormittaviin tunteisiin, epätietoisuus tapahtuneen syistä tai motiivista, voimattomuus, surutyön lukkiutuminen tai merkityksellisyyden löytymisen tapahtuneelle ovat olleet monelle syitä osallistua jälkikäsittelymenettelyyn.

Usein omaisten puheissa toistunut tarve tekijän kohtamiselle on liittynyt pelkoon tekijän vapautumisesta: omaiset ovat toivoneet kohtaamista turvallisessa ympäristössä, jotta ajatus tekijän mahdollisesta satunnaisesta kohtaamisesta kadulla ei olisi niin sietämätön. Eräs lapsensa henkirikoksen uhrina menettänyt vanhempi halusi kohtaamisesta varmistusta siitä, että ”voi elää samassa maailmassa tekijän kanssa”.

Teon motiivi ja omaisen

itsensä kokema syyllisyys as-karruttivat useita. Omaiset halusivat tietää, miksi rikoksen piti tapahtua ja olisivatko he itse voineet estää tapahtuneen. Hankkeen aikana osapuolille tehdyistä kyselyistä ilmeni, että kaksi tunnetta yhdistivät henkirikoksen uhrin omaista ja rikoksesta tuomittua: syyllisyys ja häpeä. Näihin tunteisiin osapuolet tavoittelivat helpotusta keskustelemalla rikokseen johtaneista syistä sekä sen aiheuttamista seurauksista.

RESTORATIIVINEN DIALOGI JA RESILIENSSI

Jälkikäsittelyprosessi on nelivaiheinen. Aloitevaiheen, valmisteluvaiheen ja kohtamisen jälkeen tulee seuranta-vaihe. Seurantavaiheen aikana prosessiin osallistuneisiin osapuoliin ollaan yhteydessä ensimmäisen kerran kaksi viikkoa kohtamisen jälkeen. Tällöin muun muassa kartoitetaan ensimmäisiä, lyhyen aikavälin vaikutuksia. Henkirikoksen uhrin omaiset ovat

poikkeuksetta kertoneet kohtaamisen olleen hyvä, helpottava ja positiivinen kokemus. Osa on saanut kohtaamisesta toivon tunnetta paitsi omaan elämäänsä myös siihen, että tekijä ei uusisi tekoa vaan aloittaisi puhtaalta pöydältä rangaistuksen kärsittyään. Toiset ovat tunteneet helpottavana sen, että aiemmin heidän elämässään kummitellut suurin pelko on saanut inhimillisyyden viitan. Eräs omainen totesi, että ”se on oikeesti ihminen, joka ansaitsee mahdollisuuden”.

Osapuoliin ollaan yhteydessä lisäksi noin kahden kuukauden kuluttua kohtaamisesta. Hankkeessa on todettu, että positiiviset vaikutukset ovat usein korostuneet ja konkretisoituneet pitkällä aikavälillä. Omaisat raportoivat vapautuneensa koston ja vihan tunteista ja saaneensa energiaa muuhun, itselleen ja läheisilleen tärkeisiin asioihin. Moni omaisista kertoi surutyön voineen alkaa vasta tunnelukkojen avauduttua kohtaamisen myötä. Häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat vähentyneet rikokseen liittyvien tapahtumien selkiytyttyä.

Restoratiivisella dialogilla on voitu edistää traumaattisesta tapahtumasta ja siitä seuranneesta menetyksestä toipumista, joka on yksi resilienssin avaintekijöistä. Jälkikäsitteilytoiminta on lisännyt omaisten ja heidän läheistensä kykyä kohdata ja sieittää paremmin myös tulevia vastoinkäymisiä. ■

Riikka Hiitela on ollut SAUMA-hankkeessa projektityöntekijä ja työskentelee nyt Länsi-Uudenmaan sovittelutoimistossa sovitteluohjaajana. Arja Konttila koordinoi Vakavien Rikosten Jälkikäsitteilyä (SAUMA-toimintaa) Vuolle Settlementin kanssa ja työskentelee Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksessa.

Käsitlemätön menetys – omaisen tarina

Isänsä 15-vuotiaana menettänyt 35-vuotias perheenisä otti yhteyttä hankkeeseen kärsittyään surullisuudesta ja masentuneisuudesta vuodesta toiseen aina syksyn tullen. Kaksi vuotta sitten hän ymmärsi, että kyse oli käsitlemättömästä vihasta liittyen isänsä väkivaltaiseen kuolemaan. Oman lapsensa syntymän jälkeen hän päätti, ettei halua lapsensa kärsivän takiaan ja haki itselleen terapia-apua. Hänelle tarjottiin lääkkeitä syysmasennukseen, mutta niitä hän ei halunnut syödä, sillä ne eivät poistaneet masennuksen aiheuttajaa: käsitlemätöntä isän kuolemaa ja siihen liittyvää voimakasta vihan tunnetta.

Omainen otti yhteyttä SAUMA-hankkeeseen ja kohtaamisen valmistelu alkoi. Kohtaaminen pelotti. Hän koki ensiarvoisen tärkeänä, että tilanne on turvallinen ja hänen kanssaan käytiin useita keskusteluja. Myös tekijää tavattiin ja valmisteltiin kohtaamiseen.

TEKIJÄN TAPAAMINEN: ”KOHTASIN PELOISTA PAHIMMAN”

Kotoa lähtiessä omaisella oli hyvä mieli, mutta vankilan lähetessä kädet alkoivat hiota. Vankilassa juuri ennen kohtaamista tehtiin haastattelu, jossa hänellä ilmeni voimakkaat vihan ja raivon tunteet tekijää kohtaan. Tapaamishuoneessa hän valitsi tukihenkilönsä kanssa istumapaikat itselleen ja rikoksenteikijälle, joka tuotiin paikalle viimeisenä. Mukana tapaamisessa olivat hankkeen työntekijät sekä vankilan pastori.

Omaista olivat vaivanneet tietyt tärkeät kysymykset jo kaksikymmentä vuotta. Nyt hän sai niihin vastaukset. Se helpotti. Lisäksi hän sai kertoa, miten paljon paha rikos oli aiheuttanut hänelle itselleen ja hänen läheisilleen. Omainen kertoi katsoneensa tekijää silmiin ja uskovansa mitä hän sanoi. Tekijä oli selvästi pahoillaan, nöyrä ja häpeissään. Keskustelu antoi rauhan. Tapaamisen seurauksena myös tekijä sai ihmisarvon.

Tapaamisen jälkeen omaiselle tuli tyhjä olo – hän vertasi tunnetilaansa siihen kuin olisi ensimmäistä kertaa rakastunut tai siihen kun on saanut vastasyntyneen lapsen syliinsä. Merkittävää oli, että tapaamisen jälkeen hän näki

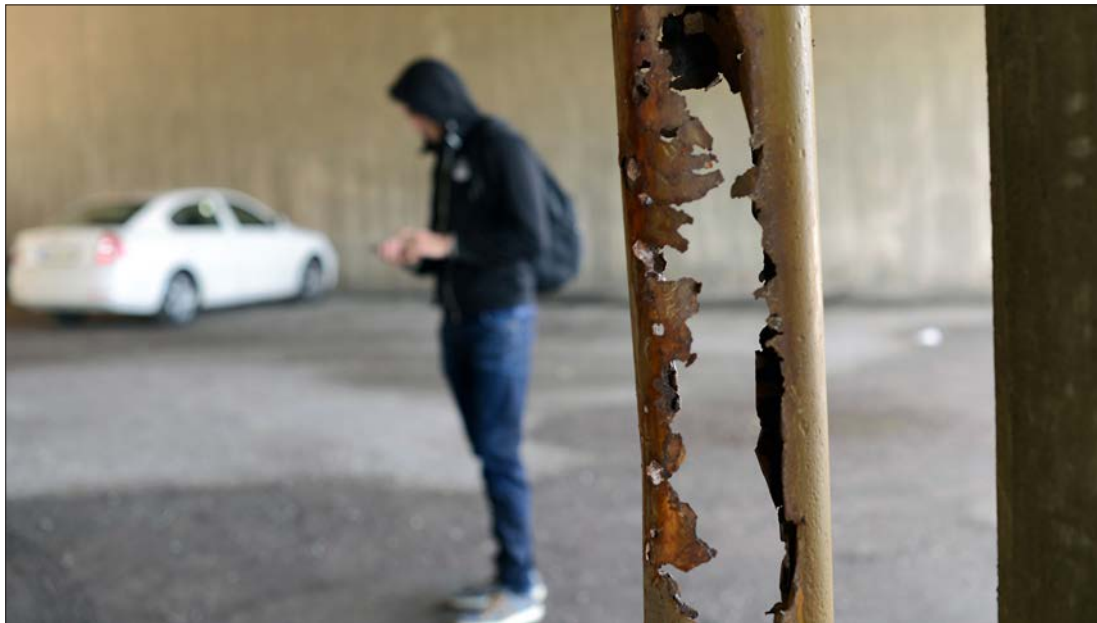

isästään unia ensimmäistä kertaa viiteentoista vuoteen. Unet ovat olleet positiivisia, isä hymyili unessa ja keskusteli isänsä menettäneen poikansa kanssa. Tämän omainen koki yllättävänä, sillä hän ei enää tarkkaan muistanut miltä isä näytti. Omainen oli myös saanut arkeensa valtavasti energiaa eikä hän hermostunut yhtä helposti kuin ennen kohtaamista. Omainen koki, ettei hänellä nuorempana ollut aikaa ja mahdollisuutta suruprosessille, koska joutui ottamaan vastuuta perheestä isän kuoltua. Aikuisena hän ei puolestaan ole osannut antaa aikaa suremiselle, vaan trauma on purkautunut ahdistuksena.

– Mulle tää projekti on antanut tosi paljon. On tosi pitkään ollut sellainen olo kuin ois saanut elämän takaisin, ei sellaista kiukkua ja vihaa ole tuntunut enää kuin aikaisemmin. Vuosiin en ole tuntenut sellaista kiitollisuutta mitä tunnen nyt tällä hetkellä.

Vaimon kertoman mukaan kotityötkin sujuvat nykyään.

Voidaan sanoa, että vaikka isänsä surmaajan kohdanneen omaisen toipumisprosessi on vielä kesken, jälkikäsitteilymenettely vei sitä hurjasti eteenpäin. ■

KUVA: OIKEUSMINISTERIO

■ MARKO FORSS, HEIKKI TURKKA & JULIA SAARHOLM

Nuoren rikoskierteeseen tartutaan uusin ottein

Nuorten pitkittyneitä rikoskierteitä yritetään katkaista Helsingin poliisilaitoksen nuorisoryhmän OmaPoliisi-toiminnan ja Aseman Lapset ry:n Pasila-hankkeen yhteistyöllä. Kokonaisvaltaisen työ huomioi nuoren, perheen, kaverit sekä viranomaiset.

Helsingin poliisilaitoksella on toiminut maaliskuusta 2018 asti ryhmä, jonka tehtävänä on tutkia kaikki Helsingin alueella alaikäisen epäillyksi tekemät rikokset. Ryhmä tutkii tapaukset rikosnimikeneutraalisti, joten tutkittavien juttujen joukossa on koko rikoslain kirjo. Vaikka alaikäisten rikollisuuden voidaan katsoa olevan pitkässä juoksussa laskussa, erottuu nuorten joukosta tietty pieni ryhmä, joille rikokset tuntuvat kasaantuvan. Näitä varten Helsingin poliisi perusti OmaPoliisi-toi-

minnan, jota tukee Aseman Lapset ry:n Pasila-hanke.

OmaPoliisi-toiminta startattiin melko pian nuorisoryhmän toiminnan aloittamisen jälkeen. Toimintamallissa rikoskierteessä olevalle nuorelle nimetään nuorisoryhmästä yksittäinen tutkija, joka hoitaa jatkossa kaikki nuoren epäillyksi tekemät rikokset. Yleensä toiminta käynnistyy tietyn rikoksen esitutkinnan aikana. OmaPoliisin tehtävänä on seurata myös esitutkinnan jälkeen nuoren tilannetta ja olla yhteydessä hänen lä-

heisiinsä sekä hänen kanssaan toimiviin viranomaisiin ja sidosryhmiin. Kyseinen tutkija muodostaakin vastinparin sosiaalityöntekijälle, joka yleensä tässä vaiheessa jokaisella nuorella jo on.

PAKKOKEINOJEN HYÖDYNTÄMINEN UUSIEN RIKOSTEN ESTÄMISEKSI

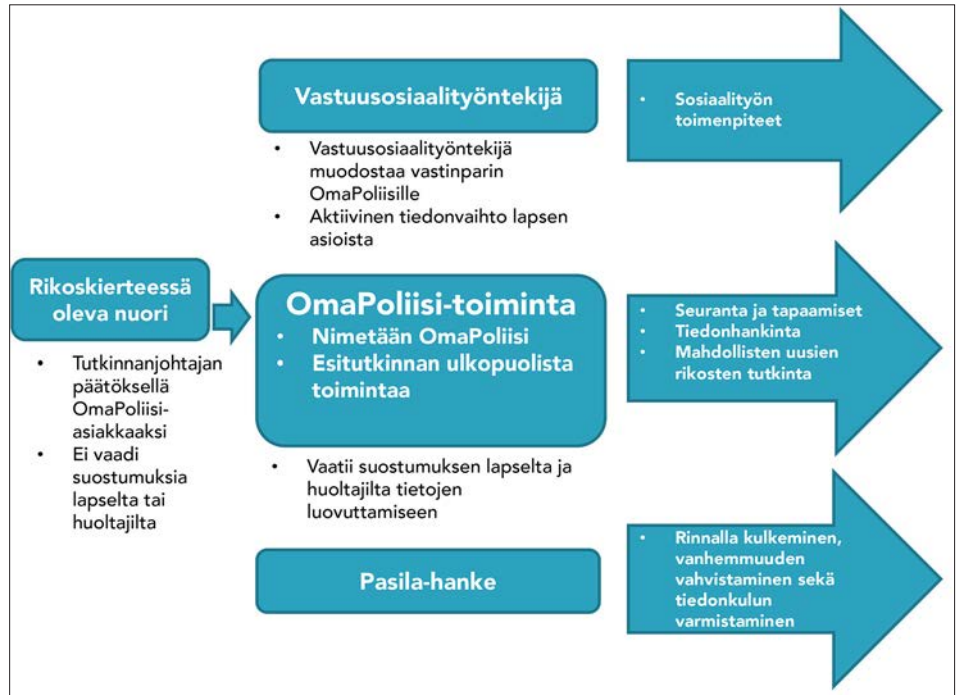
OmaPoliisi-toiminnan yhteydessä, mutta myös muutoin nuorisoryhmän työssä, käytetään monipuolisesti pakkokeinoja rikoskierteen katkaisemiseksi. Tällöin ennalta estäviä toimenpiteitä käytetään

Nuorten kasautuvat rikoskierteet tulevat paremmin näkyviin, kun samalle tutkijalle ohjautuvat nuoren kaikki rikokset.

jo tapahtuneen rikosepäilyän jälkeen, uusien rikosten ehkäisemiseksi. Erityisesti matkustuskiellon ja tehostetun matkustuskiellon käyttäminen ovat osoittautuneet toimiviksi pakkokeinoiksi, joilla pystytään monesti myös välttämään nuoren vangitseminen. Matkustuskiellolla nuori voidaan määrätä pysymään tietyllä alueella, olemaan menemättä tietylle alueelle, tai oleskelemaan asunnossa taikka laitoksessa tietyinä vuorokaudenaikana. Lisäksi hänen yhteydenpitoaan tiettyihin henkilöihin voidaan määrätä rajoitettavaksi. Tehostettu matkustuskielto on hyvin pitkälti samanmuotoinen, mutta valvonta tapahtuu sähköisesti jalkaan asennettavalla pannalla sekä mukana olevalla puhelimen kaltaisella lähetyslaitteella.

Useampi huoltaja on ottanut huojentuneesti vastaan tiedon, kun poliisi on kertonut matkustuskiellon määräävän nuoren oleskelemaan asunnossa joka päivä iltaseitsemästä aamuseitsemään. Myös viikonloppuisin. Matkustuskielto toimii hyvin myös lastenkotiin sijoitettujen nuorten kohdalla. Osaltaan se vahvistaa lastensuojelulain rajoitustoimenpiteitä, jotka eivät ole yleensä riittävän tehokkaita, tai niiden käyttöön ei ole riittäviä resursseja. Vaikka nuori lähtee karkumatkalle, ei asiasta aiheudu välttämättä mitään toimenpiteitä, vaan nuorella voi olla kymmeniäkin ”hatkareissuja” vuodessa. Jos nuorelle on määrätty matkustuskielto, tarkoittaa lastensuojelulaitoksesta karkaaminen matkustuskiellon rikkomista, joka taas tarkoittaa yleensä nuoren pidättämistä tai vangitsemista.

OmaPoliisi-asiakkaita nuorisoryhmällä on ollut kahden vuoden olemassa olon aikana noin kolmekymmentä. Näistä osa on siirretty Pasila-hankkeeseen huoltajien ja nuoren suostumuksella. (Kuva 1). Lähitökohtaisesti kokemukset sekä Omapoliisi- että Pasila-hankkeen toiminnasta ovat olleet positiivisia, mutta perustyön kiirei-

Kuva 1. OmaPoliisi-toimintamalli.

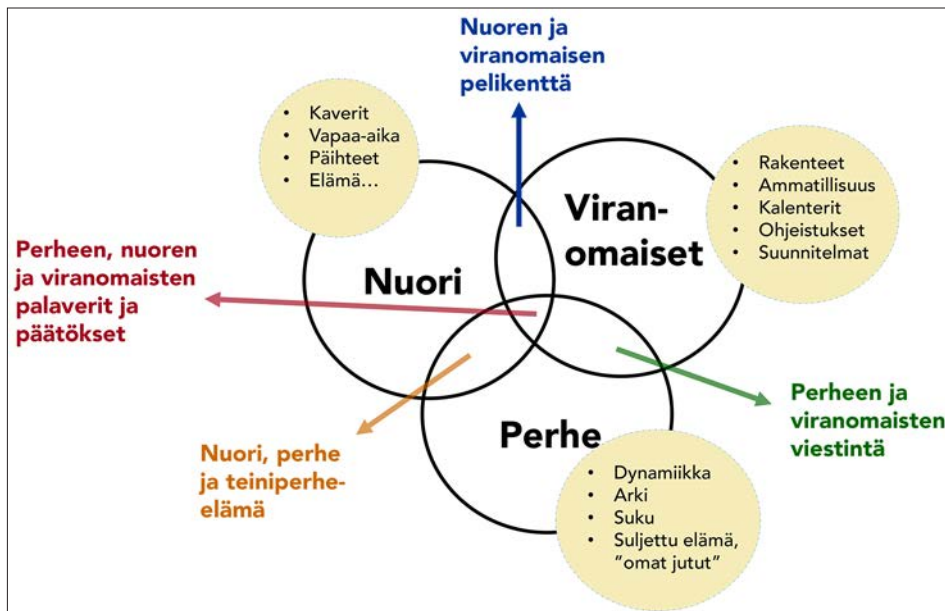
den vuoksi poliisin panos toiminnassa on ollut vielä suhteellisen heiveröistä. Tähän yritetään saada muutosta lisäresursseilla. Toisaalta alaikäisen osalta viranomaisvastuu on esitutinnan ulkopuolella sosiaaliviranomaisilla, jolla on kuitenkin omat haasteensa voimavarojen riittävyyden suhteen. Tämän takia Pasila-hanke tuo hyvän lisävoimavaran haastavimpien nuorten ja perheiden tukemiseksi.

PASILA-HANKE KEHITTÄÄ NUORTEN RIKOKSISTA IRROTTAUTUMISTA

Aseman Lapset ry:n Pasila-hanketta suunniteltiin Helsingin poliisilaitoksen kanssa, kun nuorten tutkintaan keskittyvää nuorisoryhmää perustettiin. Tiedettiin, että nuorten kasautuvat rikoskierteet tulevat paremmin näkyviin, kun samalle tutkijalle ohjautuvat nuoren kaikki rikokset. Pasila-hanke on suunniteltu kohdenetuki työmuodoksi niille nuorille, jotka

ovat pitkittyneessä rikoskierteessä tai ovat tehneet yksittäisen vakavan rikoksen. Näiden nuorten osalta yhteiskunnan palvelut eivät tähän mennessä ole toimineet rikoskierteiden katkaisussa. Hankkeella on STEA:n rahoitus vuosille 2018–2021 ja se on osa eriarvoisuuden vähentämiseen pyrkivää Arvokas-avustusohjelmaa.

Hankkeessa kehitetään desistanssia eli rikoksista irrottautumista vahvistavaa työmuotoa, jotta nuorten riskit rikosten uusimiseen vähenevät. Kokonaisvaltainen työ huomioi nuoren, perheen, kaverit sekä viranomaiset. Pasila-työ pyrkii toimimaan siltana palveluiden, vastuuviranomaisten ja nuoren sekä perheen välillä. Vahvistamalla nuoren ja perheen luottamusta viranomaisiin sekä eri ammattilaisiin, edistetään heidän kiinnittymistään heitä tukeviin yhteisöihin ja palveluihin.

Kuva 2. Syrjäytymisvaarassa olevan nuoren tilanteen kokonaiskuva.

INTENSIIVISTÄ TYÖSKENTELYÄ NUOREN JA PERHEEN RINNALLA

OmaPoliisilta ohjautuneet nuoret ovat tulleet hankkeeseen esitutinnan aikana ja usein heihin on kohdistettu pakotoimia, tehostettu matkustuskielto tai tutkintavankeus. Nuorten kanssa työskentely on saatettu aloittaa hakemalla tämä vankilasta kotiin tai tapaamalla tätä laitoksessa. Sosiaalitoimi on myös antanut Pasila-työlle mahdollisuuden kokeilla työskentelyä nuoren kanssa vaihtoehtona sijoittamiselle kodin ulkopuolelle.

Pasila-työ on intensiivistä avotyöskentelyä, joka kohdentuu nuoren vapaa-aikaan. Nuorilla on taustalla huonoja kokemuksia viranomaisista, joten luottamuksen rakentaminen on edellytys työlle. Pizzan, kuntosalin tai muun arkisen tekemisen äärellä luodaan suhde nuoreen.

Perhetyö on keskiössä. Ulottamalla työ koko perheyhteisöön, ymmärretään perheen dynamiikkaa ja vahvistetaan huoltajien vanhemmuutta. Työllä myös ennaltaehkäistään pienempien sisarusien oirehtimisriskiä. Työn kautta on myös havaittu, että vanhemmat, jopa täysi-ikäistyneet sisarukset ovat tarvinneet tukea muun muassa asunnon tai opiskelupaikan etsimiseen. Nuoren kaveripiirin kartoittaminen ja mukaan ottaminen hankkeen piiriin on yksi osa työskentelyä.

Näin pystytään vahvistamaan laajemmin kaveripiiriä kohti rikoksetonta elämää.

Kokonaisvaltaisella työotteella, nuoren ja perheen arkeen tutustumalla sekä verkostojen näkemyksiä tilanteesta yhdistämällä luodaan kokonaista tarinaa. Virka-aikana työskentelevien tahojen kanssa löydetään oikeita tukimuotoja nuorelle.

Nuoren käytöksen ja oireilun taustalta löytyy selittäviä erityispiirteitä ja tekijöitä. Ongelmiin on saatu vastauksia esimerkiksi nuorisolääkäriltä. Koulunkäynti on saatu sujumaan ja nuori ymmärtämään paremmin itseään.

Tiivis yhteydenpito koulun henkilöstön kanssa on keskeistä. Nuoret ovat lisäksi antaneet omat Wilma-tunnuksensa työntekijöiden käyttöön, mikä helpottaa reagointia ja nuoren tukemista kouluun lähtemisestä läksyjen tekemiseen. Tiedämme Wilman kautta, milloin koulunkäynti ei suju, mutta erityisen tärkeää on vahvistaa ”hyvä merkintöjä” niin vanhemmille kuin nuorille. Sosiaalisen median eri alustojen hyödyntäminen yhteydenpidossa ja nuorten elinpiiriin tutustumisessa on muodostunut merkitykselliseksi. Kaduille jalkaudutaan kohdennetusti, jolloin voidaan tavoittaa esimerkiksi hatkaavia nuoria. Näin vahvistetaan nuoren ympärillä olevaa sosiaalista

tukea ja kontrollia yhdessä perheen ja viranomaisten kanssa.

MONIALAISEN YHTEISTYÖN MERKITYS ON KESKEINEN

Rikoksilla oirehtivien nuorten oireilun juurisyyt ovat yksilöllisiä ja niihin vaikuttavat perheenjäsenten tarinat ja erityispiirteet sekä yhteiskunnan palvelurakenteet. Perheiden tilanteita voi katsoa perheestä, poliisiorganisaatiosta, lastensuojelusta, koulumaailmasta tai terveydenhuollosta käsin. Syrjäytymisvaarassa olevien ja rikoksilla oirehtivan kanssa työskenneltäessä pitää rakentaa kokonaisuudesta kuva, joka sisältää niin nuoren, viranomaisten ja perheen näkökulmat (kuva 2).

Omapoliisin ja Pasila-hankkeen yhteistyötä on takana reilu vuosi. Yhteistyö on tehnyt näkyväksi nuorten rikosoirehinnan ilmiöitä. Sujuvan tiedonsiirron ja yhteistyön merkitys niin kodin, koulun, poliisin, lastensuojelun kuin muiden toimijoiden välillä on noussut keskiöön kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Kun verkostot luottavat toisiinsa ja nuoret ja perheet heidän kanssa työskenteleeseen ammattilaisiin, saadaan rakennettua kokonainen aito tarina. Siten voidaan löytää vahvuuksia, joita korostamalla saadaan nuorelle ja tämän lähiympäristölle myönteisiä kokemuksia. Kun vahvistetaan mielihyvätarvoja oikeassa ympäristössä, nuori saa hyväksyntää sellaisena kuin on ja asema ja haave merkityksellisenä osana yhteiskuntaa vahvistuu. Ratkaisut eivät ole yksinkertaisia ja nopeita, vaan ne vaativat aikaa, kokeiluita, epäonnistumisen sietämistä ja pienistä onnistumisista iloitsemista. ■

Marko Forss on rikoskomisario ja toimii Helsingin poliisilaitoksen nuorisoryhmän tutkinnanjohtajana. Heikki Turkka on Aseman Lapset ry:n bunkkeritiimin eli Pasila- ja K-0 kehittämishankkeiden sekä katusovittelutyön päällikkö. Julia Saarholm on Aseman Lapset ry:n bunkkeritiimin kouluttaja ja kasvattaja.

Kohtaaminen ja vuorovaikutus yhteisen mielenkiinnon kohteen äärellä on luontevaa.

■ HEIDI KARJALAINEN

Kulttuurikongi luo mielekästä tekemistä vankilaan

Hankkeessa koulutetaan harrastusryhmien vertaisohjaajia

Kulttuurikongi on STEAn Arvokas – eriarvoisuuden vähentämisen avustusohjelmaan kuuluva hanke (2018–2021). Siinä sovelletaan kymmenen vuotta mielenterveyskentällä käytössä ollutta kulttuuripajamallia. Hankkeessa koulutetaan rikostaustaisista ihmisistä vertaisohjaajia, jotka voivat ohjata samasta toiminnasta kiinnostuneiden ryhmiä. Toiminta räätälöidään kulloiseenkin ympäristöön sopivaksi – sul-

jettuun vankilaan, avolaitokseen, vapaudessa toteutettavaan toimintaan. Yhteistyötä tehdään Rikosseuraamuslaitoksen, Suomen Punaisen Ristin ja rikosseuraamusalan toimijoiden kanssa. Myös valtakunnallista kulttuuripajaverkostoa sekä verkossa toimivaa MBC-kulttuuripajaa hyödynnetään.

Jokainen hetki, jonka vanki viettää vankilassa puhumatta rikoksista, ajattelematta rikoksia, kokematta

katkeruutta, vie eteenpäin elämässä.

Näillä painokkailla sanavainnoilla eräs vanki kuvasi sitä, miksi hän kokee Kulttuurikongin toiminnasta olevan hyötyä. Paremmin sitä ei osaisi sanoittaa kukaan.

Kulttuurikongin tavoitteena on luoda sellaista motivoivaa toimintaa, jonka ideoijina ja toteuttajina ovat tuomiotaan suorittamassa olevat ihmiset itse. Mielekkään tekemisen kautta vahvistetaan yksilön

toimintakykyä, kehitetään vuorovaikutustaitoja ja elämänhallintaa. Aktiivisempi, osallistava ja osallistuva rooli lisää ihmisen itsetuntemusta ja itsetuntoa. Toiminta yhdistää, liittyy ja luo vertaisuutta. Näin voidaan toteuttaa vankilan ohjattua tai omaehtoista vapaa-ajantoimintaa. Vertaisohjaajakoulutus ja erilaiset toiminnalliset vertaisryhmät toimivat myös sosiaalisen kuntoutuksen muotona.

Taloudellisesti malli on →

Hankkeessa kokeillaan erilaisia toteutuksen tapoja erityyppisissä vankiloissa sekä koevapaudessa olevien ja jo vapautuneiden rikostaustaisten parissa.

→ edullinen; se hyödyntää kohderyhmän omaa osaamista ja olemassa olevia tiloja. Toimintaa voidaan järjestää niin vankilan osastoilla, ryhmätiloissa kuin muissa soveltuviissa tiloissa. Sitä kehitetään myös vankilan ulkopuolella toteutettavaksi toiminnaksi, esimerkiksi osaksi valvotun koevapauden sisältöä. Erilaisten kokeilujen kautta selvitetään, kuinka toimintamalli palvelisi parhaiten rikosseuraamusalan toimijoita.

VERTAISOHJAAJAT SAAVAT KOULUTUSTA JA OHJAUSTA

Toiminnan käynnistäminen on yksinkertaista. Vertaisohjaajuudesta kiinnostuneet henkilöt haastatellaan ja heistä valitaan soveltuvimmat yhteistyössä vankilan henkilökunnan kanssa. Käytännönläheinen kurssi kestää keskimäärin 24 tuntia. Sen aikana harjoitellaan oman toiminnallisen ryhmän suunnittelua, ohjausta sekä palautteen antamista ja vastaanottamista. Koulutuksen jälkeen aloitetaan ryhmät. Vertaisohjaajille tarjotaan säännöllistä vertaistyonohjausta. Uusia "vertsi-koita" koulutetaan tarvittaessa lisää, ja toimintaa kehitetään palautteen perusteella edelleen.

Vertaisohjaajat eivät arvioi ryhmien osallistujia vaan omaa toimintaansa. Vertaistyonohjausta annetaan niin yksilöllisesti kuin ryhmämuotoisesti. Kukaan ei kehity yksin tekemällä, vaan jokainen tarvitsee palautetta, jotta oppii. Palautetta annetaan puolin ja toisin: vertaisohjaaja kollegalleen ja ryhmän tukena olevalle

ammattihenkilölleen, ja toisin päin. Toiminnan kehittämiseksi ryhmiin osallistuvien palautte on tärkeässä osassa.

Työntekijät voivat toimia vertaisryhmien mahdollistajana, sparraajana, rohkaisijana ja dokumentoijana. Hanketyöntekijät perehdyttävät kulttuuripajamallin käyttöön yhteistyötahoja, jotka ovat kiinnostuneita toimintamallin hyödyntämisestä.

OSALLISTUJILLA OSAA- MISTA JA LUOVUUTTA

Musta tuntuu, että vankilassa olevissa ihmisissä on paljonkin osaamista, mutta se ei vaan tule näkyviin.

Osaamista on monenlaista. Ihmisessä on valmiuksia, kykyjä ja taitoja. Kulttuuripajamallissa tärkeintä on halu jakaa omaa inspiraatiotaan, osaamistaan ja taitoaan muiden kanssa. Vertaisohjaajan ei tarvitse olla täydellinen asiantuntija – tärkeintä on halu tutkia ja kehittää osaamista yhdessä muiden kanssa ja jakaa omaa intoaan. Kohtaaminen ja vuorovaikutus yhteisen mielenkiinnon kohteen äärellä on luontevaa, esimerkiksi shakinpelaajat kohtaavat pelilaudan äärellä, kitaristit soitellen ja teatterintekijät improillen. Vertaisuus määritellään Kulttuurikongissa aina toiminnan kautta – ja parhaimmillaan toiminnassa voivat olla mukana niin rikostaustaiset kuin rikostaustattomatkin.

Luovuus kukkii vankilan muurien sisällä usein monin eri tavoin – ja suuntautuu usein myös epätoivottuihin suuntiin. Kulttuurikongin toi-

minnassa luovuuden ja toiminnallisuuden suuntaa vahvistetaan toivottuun suuntaan ihmisen osaamisesta lähtien. Toimintaan osallistuminen kirjataan vangin rangaistusajan suunnitelmaan. Toiminta voi sisältää kertaluonteisia työpajoja tai pitempiketoista ryhmätoimintaa.

En mä osaa mitään kulttuurijuttuja.

Kulttuurikongissa termi "kulttuuri" määritellään monitahoisesti. Kulttuuriksi määritellään niin perinteiset luovat alat kuten teatteri, kirjallisuus, musiikki, kuvataide ja tanssi kuin erilaiset liikuntalajit, rentoutus, ruoanvalmistus, pelit ja vaikka luonnossa liikkuminen. Mielikuvitus on rajana.

Jos joku olisi kuunnellut ja viettänyt aikaa mun kanssa ja olisin saanut tehdä asioita, jotka vie hyvään suuntaan – en ehkä olisi täällä.

Ihmeitä tuskin tapahtuu eikä menneisyyttä voi muuttaa, mutta korjaavia kokemuksia voi suoda ja luoda ja joskus saadaakin. Mielekäs toiminta voi johdattaa pieniin muutoksiin arjessa, itseluottamuksen kasvuun, toisenlaisen toiminnallisen roolin löytämiseen ja uudenlaisiin merkityksellisiin tekoihin.

VANKILA YMPÄRISTÖNÄ ASETTAA RAAMIT

Turhautumisen kynnyks on usein matalalla ja monella on tarve saada palautetta välittömästi. Ryhmäkerrat suunnitellaan pituudeltaan sopiviksi. Osallistujat ovat erilaisia: kie-

lilito voi olla puutteellinen ja keskittymiskyky vaillinainen. Pyritään löytämään mahdollisuuksia, jotka helpottavat elämää vankilayhteisössä – ei päinvastoin.

Kun ryhmää ohjaa toinen vanki, sen luonne muuttuu usein erilaiseksi verrattuna siihen, kun ohjaaja on vankilan työntekijä tai hanketyöntekijä. Ideaalilanteessa ryhmän toimintaan voi osallistua myös ammattihenkilö, vapaaehtois-työntekijä tai hankkeen työntekijä. Se voi helpottaa muutaakin vuorovaikutusta ja vaikuttaa yleiseen ilmapiiriin.

Kaikki ei toki ole mahdollista ja myös riskit on arvioitava realistisesti. Kaikki toiminnot ja välineistö hyväksytetään aina siinä toimintaympäristössä, jossa sitä toteutetaan. Turvallisuutta ja ennakoitavuutta ei jätetä huomiotta. Toimintaan hakeutuvat ihmiset ovat itse varoitelleet kaikkein eniten mahdollisista riskeistä.

Kaikki eivät hakeudu raamattupiiriin-kään laulamaan virsiä.

On tiedostettava, että mukaan tuleminen syyt voivat olla moninaiset, mutta kun toiminnan toteuttamisessa huomioidaan valvonta ja turvallisuuden ohjeistukset, ongelmia ei tule. Yhteistyö vankilan henkilökunnan kanssa on aina lähtökohtana.

HANKKEEN VAIKUTTA- VUUTTA ARVIOIDAAN

STEAn Arvokas-ohjelmassa on mukana 25 hanketta ympäri Suomen. Niiden vaikutta-

vuotta seurataan ja arvioidaan yhteisin arviointityökaluin. Hankkeen pilottivaiheessa tutkija Outi Hietala keräsi tietoa hankkeen etenemisestä suljetussa vankilaympäristössä. Toiminnan vaikutusta osallistujiin arvioidaan myös Kukunori ry:n Propellipäät-hankkeessa kehitetyn Pokka-arviointityökalun avulla. Säännöllistä palautetta kerätään niin koulu-tyksista kuin toiminnallisista ryhmistä.

Hankkeessa kokeillaan erilaisia toteutuksen tapoja erityyppisissä vankiloissa sekä koevapaudessa olevien ja jo vapautuneiden rikostaustaisten parissa. Hanke on valtakunnallinen. Tavoitteena on etsiä ja todentaa erilaisia polkuja, kuinka toiminta saadaan jalkautumaan ja juurtumaan kaikkia osapuolia parhaiten hyödyntävällä tavalla. Tärkeintä on, että saamme rikostaustaisten ihmisten oman aktiivisuuden kanavoitua yhteiseen hyvään. ■

Kirjoittaja on aiemmin työskennellyt toimintaterapeutina psykiatrisessa sairaalassa ja ollut kehittämässä kulttuuripajamallia. Nyt hän työskentelee Kukunori ry:n Kulttuurikongihankkeessa. Kukunori on kulttuurin ja hyvinvoinnin liitto, joka edistää uusia yhteiskunnallisia innovaatioita kokeilukulttuurin keinoin.

Vankilavierailutoimintaa jo 50 vuotta

Vankilavierailutoiminnan toiminnan juuret juontavat vuoteen 1965, jolloin sen aikainen oikeusministeriön vankeinhoito-osaston koulutusjohtaja **K.J. Lång** teki virkamatkan Norjaan ja tutustui siellä Norjan Punaisen Ristin vankilavierailutoimintaan. Seuraava ote K.J. Långin matkaraportista on paljon puhuva:

”Koska toiminnan tarkoituksena on luoda myönteisiä ihmissuhteita vangin ja vankilassa kävijän (visitorin) välillä, vierailijan tulee kohdata vanki kanssaihmisenä, jonka hän hyväksyy. Vankilassa kävijän tulee välttää kriittisesti moralisoivaa asennetta tai moraalisen tuomion ”langettamista” vankiin nähden. Vankia ja vierailijaa yhteisesti kiinnostavista aiheista keskustelemalla ja tuomalla tietoja vankilan ulkopuolisen elämän arkipäiväisistä tapahtumista käynnin tulee ensisijaisesti muodostua ihmissuhteita kehittäväksi tapaamiseksi.”

K.J. Långin aloitteesta Suomen Punainen Risti käynnisti vankilavierailutoiminnan vuonna 1970. Se alkoi ensin Sukevan ja Oulun vankiloissa ja levisi sittemmin kaikkiin

suljettuihin vankiloihin. Vankilavierailutoiminta perustuu kaiken toimintamme tavoin seitsemään periaatteeseemme: inhimillisuus, tasapuolisuus, puolueettomuus, riippumattomuus, vapaaehtoisuus, yleismaailmallisuus ja ykseys.

Toiminnan ”kultavuodet” sijoittuvat 1970–80-luvuille, jolloin toiminnassa oli mukana useampi sata vapaaehtoista ja vierailut olivat pääosin kahdenkeskisiä ”sellitapaamisia”. Sittemmin toiminta on painottunut ryhmätapaamisiin, eikä selleissä asti enää vierailuilla.

Toiminta hiipui hieman 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta vuodesta 2018 lähtien toimintaa on kehitetty ja pyritty vahvistamaan. Nykyisellään toimintaa on Helsingin, Mikkelin, Turun, Hämeenlinnan, Vanajan, Kylmäkosken, Riihimäen, Kuopion, Sukevan, Laukaan ja Vaasan vankiloissa, ja toiminnassa on mukana noin 80 vapaaehtoista vankilavierailijaa.

Vapaaehtoiset vankilavierailijat toimivat tavallisen ihmisen taidoilla ja tapaavat aina lähtökohtaisesti ihmisiä – eivät vankeja. Rikostaustasta ei kysellä, eikä vierailuilla

muutoinkaan juuri puhuta rikoksista vaan tavallisista asioista, kuten ajankohtaisista puheenaiheista, perheestä, tulevaisuudesta tai vaikka vain säästä: ovatko jäät jo lähteneet tai kukkivatko leskenlehdet.

Toiminnan tarkoituksena onkin tarjota vangeille raikas tuulahdus siviilistä ja lepo hetki vangin roolista. Ihan vain olla ihminen ihmiselle. Moni vanki saattaa potea yksinäisyyttä ja siihen vankilavierailijat voivat tarjota hieman lievitystä.

Vuonna 2020 juhlistamme vankilavierailutoiminnan 50. vuotta ja tavoitteenamme on toiminnan jatkuminen ainakin toiset 50 vuotta. Sen tarve ei ole kadonnut mihinkään, kuten ei muunkaan Punaisen Ristin ystävötoiminnan. ■

Kirjoittaja on sosiaalitoiminnan suunnittelija Suomen Punaisen Ristin keskustuimistossa.

Palstaa pitää rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö.

■ AARNE KINNUNEN

Kriminaalipolitiikan muutokset ja Haasteen viimeinen paperiversio

Käsillä on viimeinen Haaste-lehden numero, joka on luettavissa painettuna. Tästä eteenpäin rikksentorjuntaneuvosto julkaisee vain digilehteä. Muutos on merkittävä sisältäen sekä kysymysmerkkejä että positiivisia tulevaisuudennäkymiä.

Haaste-lehti perustettiin vuonna 2001. Tuolloin tehtiin monia muitakin uudistuksia kriminaalipolitiikan alueella. Silloinen oikeusministeriön vankeinhoito-osasto lakkautettiin ja perustettiin Rikosseuraamusvirasto oikeusministeriön hallinnonalalle vastaamaan vankeinhoidosta ja kriminaalihuollosta. Samalla lakkautettiin Kriminaalihuoltoyhdistys, jonka lakisääteiset tehtävät siirrettiin Rikosseuraamusvirastolle ja järjestötehtäviä hoitamaan päätettiin perustaa Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Oikeusministeriöön perustettiin uusi kriminaalipoliittinen osasto. Osaston tehtäväksi annettiin kriminaalipolitiikan strateginen suunnittelu ja muun muassa Rikosseuraamusviraston tulosohtaus. Myös rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö siirrettiin osastolle. Samalla perustettiin Haaste-lehti. Tarkoituksena oli korostaa kriminaalipoliittisen keinovalikoiman monimuotoisuutta. Kriminaalipolitiikka ei tarkoittaisi ainoastaan ri-

kosoikeusjärjestelmään piiriin kuuluvia asioita, vaan rikollisuutta pyrittäisiin ehkäisemään laaja-alaisesti myös sosiaalisen rikksentorjunnan ja tilannetorjunnan keinoin.

Haaste-lehden perustamisen pontimena oli juurikin saattaa laaja-alaisen kriminaalipolitiikan keinovalikoimia julkiseen tietoon ja keskusteluun. Tavoitteena oli tuottaa aineksia keskusteluun siitä, mitkä olisivat inhimillisiä, rationaalisia ja kustannustehokkaita keinoja vähentää rikollisuutta ja parantaa turvallisuutta. Itsestään selvää oli, että kirjoitusten tuli perustua tutkittuun tietoon. Sivutoimisen päätoimittajan rooli on tässä ollut keskeinen. Päätoimittajat ovat järjestäen olleet akateemisesti korkeasti profiloituneita kriminologian ja kriminaalipolitiikan tutkijoita. Heidän johdolla lehdelle on luotu johdonmukaisen tutkimukseen perustuvan linja, mikä on selkeästi tuotu esiin pääkirjoituksissa. Myös toimitusneuvostolla on ollut keskeinen rooli idearikkaan sisällön tuottamisessa. Toimitusneuvosto edustaa Haaste-lehden keskeistä lukijakuntaa, mikä on varmistanut sen, että artikkelit vastaavat sitä, mistä lukijat ovat kiinnostuneita ja mitä aiheita he pitävät tärkeinä. Toimitusneuvoston ideomat teemanumerot ovat aina luoneet mai-

nion kattauksen kulloinkin ajankohtaisiin kriminaalipoliittisiin aiheisiin. Itsekin olen saanut olla usean vuoden ajan mukana toimitusneuvoston säkenöivissä ideapalavereissa.

Alusta saakka toivottiin, että lehti kuuluisi sekä rikosoikeusjärjestelmän piirissä työskentelevien, että kriminaalipoliittiseen keskusteluun osallistuvien käsissä. Näin kävikin. Lukijakunnaksi tuli muiden muassa poliisit ja rikosseuraamusalalla työskentelevät, kuntien sosiaali- ja opetyön ammattilaiset sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajat ja tutkijat. Monien järjestöjen henkilöstö otti lehden omakseen niin lukijoina kuin kirjoittajina. Lehden painosmäärää kasvatettiin 2 500:een. Lehteä luetaan runsaasti myös netissä. Vuonna 2019 Haasteen artikkeleja ladattiin verkossa 140 000 kertaa. Melkein minkä tahansa rikollisuusilmiöön tai kriminaalipoliittiseen keskusteluun liittyvän nettihaun kärjessä on Haaste-lehden artikkeli. Miltei 20 vuoden aikana arkistoihin on kertynyt valtava määrä tutkittuun tietoon perustuvia artikkeleita. Ja kaikki erinomaisesti toimitettuna huippuammattilaisten toimesta.

Paperista lehteä on ollut mukava lukea ja selailta. Tämä on miellyttänyt mo-

nia etenkin aikana, jolloin sähköistä tekstimassaa tulvi ruudun täydeltä. Toisaalta täytyy myöntää, että Haaste-lehden sähköisen version hakutoiminnot ja lehden luettavuus nettiversiona eivät ole olleet parhaita mahdollisia. Näihin liittyviin pulmiin toimitus pääsee nyt etsimään ratkaisuja.

Paperilehdestä luopuminen merkitsee merkittävää muutosta Haaste-lehden lukutottumuksiin. Toisaalta muutos tarjoaa mahdollisuuden entistä modernimpaan sähköiseen julkaisujärjestelmään siirtymiseen, mikä tulee parantamaan muun muassa lehden luettavuutta, visuaalisuutta, hakutoimintoja ja artikkelien jalkoa sosiaaliseen mediaan.

RIKOKSENTORJUNTA MUUTOKSESSA

Rikollisuuden ehkäisyn rooli kriminaalipolitiikassa on mutkikas kysymys. Harvoin kenenkään kuulee olevan toista mieltä siitä, etteikö rikoksia kannattaisi torjua ennakolta sen sijaan, että korjattaisiin inhimillisiä ja taloudellisia vahinkoja jälkikäteen. Kuitenkin kun pohditaan rikollisuutta ehkäiseviä toimenpiteitä ja tehdään politiikkaratkaisuja, lainsäädäntötoimet vetävät pitemmän korren. Toisaalta kun esimerkiksi edellisellä hallituskaudella toteutetussa väestön oikeuskäsityksiä kartoittavassa tutkimuksessa kysyttiin, mihin yhteiskunnan kannattaisi sijoittaa rikollisuutta ehkäistäkseen, olivat päihdehuolto ja muut rikollisuutta ehkäisevät toimet kärjessä ja uusien vankiloiden rakentamista kannatettiin vähiten.

Poliittiset ratkaisut eivät ole olleet erityisen suosittavia rikollisuutta ehkäiseville näkökulmille. Hallitusohjelmissa on viime aikoina esitetty rangaistusten koventamisia keinoina rikollisuusongelmien parantamiseksi. Myös esimerkiksi rikosentorjuntaan osoitettavassa olevien valtionavustusten määrää on vuosien saatossa pienennetty.

Pääministeri Marinin hallitus ja hallituksen ohjelma osoittavat kuitenkin uudenlaista, rikosentorjunnalle myönteistä ajattelua. Hallitusohjelmakirjauksen mukaan kriminaalipolitiikka tähtää kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentämiseen, vaikuttavan kuntouttavan toiminnan vahvistamiseen sekä rikos-

seuraamusviranomaisten ja muiden sektoreiden välisen yhteistyön lisäämiseen.

Hallitusohjelmassa osoitettiin rikoksia ennalta ehkäiseville hankkeille vuosittain 2,5 miljoonan euron rahoitus vuosina 2020–2022. Rahoitus ohjataan vaikuttaviksi todettuihin työmenetelmiin väkivaltarikollisten ja seksuaalirikollisten kuntouttamiseen, sekä rikoksilla oireilevien, päihteitä käyttävien nuorten tukemiseen. Lisäksi lisää rahaa myönnettiin myös väkivaltaisen ekstremismin torjumiseen.

Hallitusohjelman mukaisesti poliisiin, syyttäjän, tuomioistuinten tai ulosoton kohtaamat henkilöt ohjataan myös muiden tarvitsemiensa palveluiden piiriin, kuten ulosotosta talous- ja velkaneuvontaan, poliisilta päihdehuoltoon tai väkivallan katkaisuojelmaan, vankilasta ja yhdyskuntaseuraamuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutusohjelmiin.

Rikosentorjunnan keinoja voidaan soveltaa monenlaisiin rikosilmiöihin. Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaa. Ihmiskaupan torjunta on hallitukselle tärkeä tavoite ja sen torjumiseksi on ryhdytty toimiin monessa ministeriössä. Valtioneuvoston ihmiskauppakoordinaattori aloitti työnsä oikeusministeriössä tammikuussa. Koordinaattorin johdolla käynnistetään oikeusministeriövetoinen hanke ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelemiseksi.

Hankkeilla pyritään kehittämään rikoksia ennaltaehkäiseviä palveluja ja niihin ohjautumista, jotta rikollisuuden ja erityisesti uusintarikollisuuden yhteiskunnalle aiheuttamat haitat vähenisivät. Rahoitettujen kuntoutusohjelmien ja pilotointien vaikuttavuudesta toteutetaan lisäksi hankekauden aikana arviointitutkimus.

Oikeusministeriössäkin mahdollisuuksia kriminaalipoliittiseen valmisteluun on parannettu siten, vuonna 2019 rikosoikeudellinen lainvalmistelu ja ehkäisevä kriminaalipoliittinen työ yhdistettiin uuteen kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosastoon. Tämä antaa uudenlaisia mahdollisuuksia rikollisuutta ehkäisevien toimien huomioon ottamiseen esimerkiksi rikoslain uudistusten vaikuttavuus-

arvioinneissa.

Tällä hallituskaudella rikosentorjunnalle on annettu poikkeuksellinen mahdollisuus osoittaa voimansa. Työskennelkäämme siis kaikki yhteisen tavoitteen eteen. Rikosentorjunta vaatii onnistuakseen poikkihallinnollista yhteistyötä niin paikallisella kuin valtionhallinnon tasolla.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ ON KESKEISTÄ

Kansainvälinen yhteistyö antaa vielä enemmän mahdollisuuksia rikosentorjunnalle. Viimeisen kymmenen vuoden aikana rikosentorjunta on saanut uutta arvostusta ja Euroopan unionin rikosentorjuntaverkosto (EUCPN) toimii jätävämmiin ja fokusoidummin kuin ennen. Näyttöön perustuville rikosentorjuntamenetelmille on yhä suurempi kysyntä ja EU-maat pyrkivät yhdistämään voimansa tutkimuksen aikaansaamiseksi ja tiedon levittämiseksi. Rajalliset resurssit pitää saada parempaan käyttöön. EUCPN osallistuu yhä tiiviimmin EU:n kriminaalipolitiikan muodostamiseen omilla lausunnoillaan. Ajankohtaisiin teemoihin kohdistuva kampanjointi ja teemaan liittyvien hyvien käytäntöjen jakaminen ovat voimistuvia vaikuttamisen keinoja.

Nyky maailman tiedottamisympäristössä ei riitä, että tehdään oikeita asioita oikealla tavalla. Niistä pitää myös tiedottaa keinoilla, jotka nostavat aiheet esiin vuolaasta uutisvirrasta. Median ja sosiaalisen median ammattimainen käyttö on tärkeämpää kuin koskaan aikaisemmin.

Nyt käsillä olevat muutokset Haaste-lehden entistä vaikuttavamman digiympäristön muodostamiseksi sekä suomalaisen ja eurooppalaisen kriminaalipolitiikan tarjoamiin mahdollisuuksien vastaaminen avaavat uusia mahdollisuuksia tutkimukseen perustuvan rationaalisen kriminaalipolitiikan esiin tuomiselle. Tätä meiltä edellyttää myös pääministeri Marinin hallituksen ohjelma. ■

Kirjoittaja on kehittämisneuvos oikeusministeriössä ja rikosentorjuntaneuvoston uusi pääsihteeri.

Rikollisuuden syiden ja seurausten jäljillä – mahdoton tehtävä?

Yleisen määritelmän mukaan kriminologia tutkii rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Hie-man kärjistäen voi todeta, että käyttäytymistieteen näkökulmasta rikollisuudessa ei kuitenkaan ole mitään ihmeellistä – onhan siinäkin kyse vain yksilöiden käyttäytymisestä. Fokusoiminen käyttäytymiseen tuo esiin haasteen, jonka edessä rikollisuuden syistä kiinnostunut tutkija on. Neurotieteet, genetiikka ja osin psykologiakin ovat ottaneet edistysaskeleita mutta ovat vielä kaukana ihmisen käyttäytymisen kattavasta tieteellisestä selittämisestä. Itse asiassa tutkijat eivät osaa selittää hyvin edes tieteen kenties yleisimmän malliorganismien sukkulamadon (*C. elegans*) käyttäytymistä, vaikka sen hermoston kaikkien hermosolujen väliset yhteydet on jo kartoitettu.

RIKOLLISUUS KÄYTTÄYTYMISENÄ

Käyttäytymistieteilijälle rikollisuuden syiden selvittämisessä on kyse käyttäytymisen syiden selvittämisestä – miksi ylipäätään teemme, mitä teemme? Käyttäytymisen kokonaisvaltaisen tieteellisen selitysmallin tulisi huomioida sekä yksilöbiopsykologisena oliona että ympäristölaajasti määriteltynä, kattaen fyysiset,

sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Niin yksilöillä kuin ympäristöilläkin on sekä pysyviä että ajassa muuttuvia piirteitä ja tiloja, joilla molemmilla on merkitystä käyttäytymistä suuntaavina tekijöinä. Ihmisten käyttäytyminen keskimäärin, esimerkiksi väkivallan käyttö konfliktien ratkaisemiseksi, on historian saatossa muuttunut, mutta aina ja kaikkialla yksilöiden välillä on myös ollut eroja.

Kriminologian teoriat ovat painottaneet eri tavalla yksilö-ympäristö -kokonaisuuden eri puolia. Piirreteoriat kuten itsekontrolliteoria painottavat yksilön pysyviä ominaisuuksia rikollisuuden syinä, kun taas esimerkiksi oppimisteoria tai sosiaalisen kontrollin teoria nostavat tärkeämmäksi ympäristön vaikutukset yksilöön.

SYIHIN EI OLE HELPPOA PÄÄSTÄ KÄSIKSI

Tutkimuksessa joudutaan yleensä keskittymään kattavien teorioiden sijaan yksittäisiin syytekijöihin, joiden roolia yritetään selvittää. Satunnaistettu koe on vahvin menetelmä syy-seuraus- eli kausaalisuhteiden selvittämiseksi, mutta rikollisuutta ei useinkaan pystytä tutkimaan satunnaistetuilla kokeilla. Sen sijaan joudutaan nojautumaan ei-kokeelli-

siin korrelaatioon tutkimuksiin, joissa tutkija ei kontrolloi altistemuuttujan eli tutkittavan syytekijän vaihtelua, vaan ainoastaan havainnoi sen tilastollista yhteyttä vastemuuttujaan siten kuin ilmiöt tutkijasta riippumatta tapahtuvat.

Ei-kokeellisten tutkimusten suuri puute on, että niissä havaittu tilastollinen yhteys mahdollisten syytekijän ja seurauksen välillä saattaa heijastella nk. kolmansien tekijöiden vaikutusta. Korrelaatiosta ei voi päätellä syy-yhteyttä, sillä korrelaatio voi johtua monista eri mekanismeista. Osuva kriminologinen esimerkki on matalan koulutustason ja rikollisuuden yhteys. On mahdollista, että kouluttautuminen vähentää rikollisuuden riskiä (ja tästä on näyttöäkin), mutta ei-kokeellisissa tutkimuksissa havaittava yhteys koulutustason ja rikosten välillä saattaa yhtä hyvin heijastella yksilön perhetaustan tai psykologisten piirteiden vaikutusta sekä kouluttautumiseen että antisosiaaliseen käyttäytymiseen. Tällaisia sekoittavia tekijöitä voidaan huomioida tutkimuksen tilastoanalyysissä, jos niistä on kerätty tietoa. Näin ei kuitenkaan pystytä poistamaan kaikkia mahdollisia sekoittavia vaikutuksia. Korrelaatioon perustuvista tutkimuksista on siten hyvin hankalaa tehdä luotettavia kausaalipäätelmiä.

KVASIKOKEELLISET ASETELMAT AVUKSI

Syy-seuraussuhdetta voi havainnollistaa kysymällä, olisiko seurausta tapahtunut ilman syytä tai olisiko seuraus ollut erilainen, jos syytekijä olisi ollut erilainen. Koska asiat eivät voi samaan aikaan sekä tapahtua että olla tapahtumatta, syy-yhteyksien päättely vaatii tutkimusasetelman, jossa tilanteet eroavat syytekijän suhteen mutta ovat mahdollisimman identtisiä muiden tekijöiden osalta. Vaikka satunnaistettu koeasetelma ei olisikaan mahdollinen, voidaan toisinaan hyödyntää nk. luonnollisia kokeita eli kvasikokeellisia asetelmia, joilla päästään lähemmäs kausaalipäätelmiä kuin korrelaationaalisilla tutkimuksilla. Tutkija ei tällöin kontrolloi altistemuuttujaa, mutta sen vaihtelu on ainakin osittain riippumatonta tutkittavista yksilöistä.

Kriminologiassa käytettyjä kvasikokeellisia asetelmia ovat esimerkiksi yksilönsisäiset toistomittausanalyysit ja regressioepäjatkuvuusasetelma. Yksilönsisäisissä (within-individual) analyyseissä tutkitaan yksilön riskiä rikollisuuteen esimerkiksi jaksoina, jolloin hän on työtön, verrattuna jaksoihin, jolloin hän on työssä. Yksilön toimiessa itsensä verrokkina suljetaan pois kaikki yksilöön liittyvät pysyvät tekijät, jotka lisäävät sekä työttömyyden että rikollisuuden riskiä ja voivat luoda näennäisen yhteyden niiden välille. Tätä asetelmaa on käytetty myös suomalaisessa tutkimuksessa (Aaltonen ym. 2013).

Regressioepäjatkuvuusasetelmassa käytetään puolestaan hyödyksi tilannetta, jossa jokin jatkuvan muuttujan katkoskohta tai raja-arvo määrittää yksilön päättymisen esimerkiksi hoidon tai rangaistuksen piiriin. Esimerkiksi opiskelijavalinnan sisäänpääsyrajan tuntumassa juuri rajan ylä- ja alapuolella olevien yksilöiden voidaan ajatella olevan ominaisuuksiltaan hyvin samankaltaisia. Tällöin niukasti opiskelupaikan saaneiden ja juuri rajan alle jääneiden vertaaminen toisiinsa tarjoaa uskottavamman menetelmän tutkia opiskelun vaikutusta kuin pelkkä opiskelijoiden ja ei-opiskelijoiden vertailu. Tätä menetelmää käytettiin esimerkiksi VATT:n tutkimuksessa toisen asteen koulutuksesta ja rikollisuudesta (Huttunen ym. 2019).

YKSILÖTASON TEKIJÖITÄ SYYTÄ HUOMIOIDA

Sekoittavat tekijät aiheuttavat siis suuria haasteita rikollisuuden syiden ja seurausten selvittämiseksi. Sekoittavien tekijöiden vaikutus kuvastaa usein yksilöiden valikoitumista: ihmiset eivät päädy erilaisiin ympäristöihin tai elämäntilanteisiin sattumalta, vaan yksilön valinnoilla ja ominaisuuksilla on tärkeä rooli.

Kriminologisesti relevantteja yksilötason tekijöitä ovat esimerkiksi psykologiset piirteet kuten älykyys, jonka tiedetään myös suomalaisten ja ruotsalaisten rekisteritutkimusten perusteella olevan vahvasti yhteydessä rikollisuuteen ja muuhun antisosiaaliseen käyttäytymiseen (Latvala ym. 2016, Schwartz ym. 2015). Älykyys ennustaa monia muitakin elämän ilmiöitä kuten koulutusta, ammattiasemaa, terveyttä ja kuolleisuutta. Se on siten keskeinen huomioitava yksilötason tekijä niin kriminologiassa kuin sosiaali- ja käyttäytymistieteissä laajemminkin.

Toisaalta sekoittavan vaikutuksen voi luoda yksilön perhetausta, joka kattaa sekä geneettiset tekijät että kasvuympäristön vaikutukset. Käyttäytymisgenetiikan tutkimukset ovat osoittaneet, että yksilöiden väliset geneettiset erot selittävät usein huomattavan osan eroista psykologisissa piirteissä ja käyttäytymisessä (Latvala ja Silventoinen 2014). Monissa kriminologisesti tärkeissä ilmiöissä perimä selittää vähintään puolet yksilöiden välisestä vaihtelusta. Tällaisia ilmiöitä ovat esimerkiksi aggressiivisuus, antisosiaalinen käyttäytyminen, itsekontrolli ja älykyys. Rikollisuuden riskiä nostavat myös esimerkiksi päihdeongelmat sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), joiden molempien taustalla on merkittävä geneettinen komponentti. Geneettisiä tekijöitä voidaan huomioida esimerkiksi erilaisilla perheasetelmilla, joissa tutkitaan eriasteisesti toisilleen sukua olevia henkilöitä kuten identtisiä ja epäidenttisiä kaksosia.

LOPUKSI: KAUSAALIPÄÄTTELYN IHANUUS JA KURJUUS

Ilmiöiden välisten syy-yhteyksien selvittäminen on tieteen keskeisiä tehtäviä. Tämä koskee luonnollisesti myös rikollisuutta ja muuta käyttäytymistä. Rikollisuuden syiden ja seurausten – tai esi-

merkiksi kriminaalipolitiikan vaikutusten – selvittäminen vaatii kuitenkin tavanomaisia korrelaationaalisia tutkimuksia edistyneempiä menetelmiä, jotta yksilöiden valikoitumisen vaikutukset voidaan huomioida. Kriminologian tutkimuslinjoista ns. biososiaalinen kriminologia sopii hyvin yhteen tämän tavoitteen kanssa, sillä siinä ei suljeta ennalta pois mitään mahdollisia syytekijöitä, vaan hyväksytään myös se, että yksilöillä on lähtökohtaisesti erilainen riski rikollisuuteen. Tämän näkökulman huomioiminen mahdollistaa tutkimuksen, jonka avulla voidaan toivottavasti myös vähentää rikollisuuden haittoja kaikille osapuolille. ■

Antti Latvala on akatemiaturkija ja kriminologian apulaisprofessori Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa.

Artikkeli perustuu Latvalan joulukuussa pitämään Suomen kriminologisen yhdistyksen Veli Verkko -luentoon.

KIRJALLISUUTTA:

Aaltonen M, MacDonald JM, Martikainen P, Kivivuori J (2013). Examining the generality of the unemployment-crime association. *Criminology* 51, 561–594.

Huttunen K, Pekkarinen T, Uusitalo R, Virtanen H (2019). Lost Boys: Access to Secondary Education and Crime. IZA Discussion Paper No. 12084. <https://ssrn.com/abstract=3323199>

Latvala A, Kuja-Halkola R, D'Onofrio BM, Larsson H, Lichtenstein P (2016). Cognitive ability and substance misuse in men: genetic and environmental correlations in longitudinal nation-wide family study. *Addiction* 111, 1814–1822.

Latvala A, Silventoinen K (toim.) (2014). Käyttäytymisgenetiikka: Geneeistä yhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus.

Schwartz JA, Savolainen J, Aaltonen M, Merikukka M, Paananen R, Gissler M (2015). Intelligence and criminal behavior in a total birth cohort: An examination of functional form, dimensions of intelligence, and the nature of offending. *Intelligence* 51, 109–118.

Ruotsi voitti Euroopan rikoksentorjuntakilpailun 2019

Vuoden 2019 Euroopan rikoksentorjuntapalkinnon (ECPA) sai ruotsalainen Sofielund-hanke, jossa laajan yhteistyön ja monipuolisten keinojen avulla pystyttiin vähentämään huumeri-kollisuutta ja turvattomuuden kokemusta asuinalueella. ECPA-kilpailun aiheena oli nuorten huumeiden käyttöön liittyvän oheisrikollisuuden ja muiden haittojen vähentäminen ja ehkäiseminen.

Malmön Sofielundissa kiinteistönomistajien yhdistys, vuokratiloyhtiöt, yritykset, poliisi, Malmön kaupungin eri toimialat ja yliopiston kriminologian osasto yhdistivät voimansa vuonna 2014 alueen negatiivisen kierteen katkaisemiseksi. Asuinalueella esiintyi 2010-luvun alussa avointa huumekauppaa ja rikollisjengien toimintaa ja myös ympäristö alkoi muuttua siivottomaksi ja rappeutuneeksi. Kaikki tämä sai asukkaat tuntemaan olonsa turvattomaksi. Yksi lähtökohta hankkeessa oli rikotujen ikkunan teorian soveltaminen eli puututaan epäjärjestykseen, jottei se aiheuta lisää epäjärjestyä. Tätä varten perustettiin siivouspartiot, jotka paitsi pitivät huolta ympäristön siisteydestä, tuovat lisää aikuisia kadulle. Myös kameravalvonta otettiin alueella tehokkaaseen käyttöön. Nuorille ryhdyttiin järjestämään mielekästä vapaa-ajan tekemistä. Lisäksi riskinuoret pyrittiin tunnistamaan ja tarjoamaan heille sosiaalihuollon palveluja ja koulutusta.

Yhteistyön ja monipuolisten toimenpiteiden ansiosta rikollisuus ja nuorten huumeiden käyttö ja rekrytointi jengeihin vähenivät. ECPA-raati arvosti erityisesti keskeisten toimijoiden sitoutumista yhteisön laajuisen ongelman ratkaisuun ja naapurisuuden vahvistamiseen. Lisäksi ansiokasta oli tutkimuksen kiinnittäminen hankkeeseen alusta alkaen. Voittajahanke sai 10 000 euroa.

Vuoden 2019 rikoksentorjuntakilpailu järjestettiin Helsingin. Kuvassa palkittujen hankkeiden edustajat palkinnonjaoon jälkeen.

MYÖS SAKSAN JA TANSKAN HANKKEET PALKITTIIN

Lisäksi ECPA-kilpailussa palkittiin Saksan ja Tanskan hankkeet. Saksassa on kehitetty uudenlainen koulutus- ja hoito-ohjelma (Bengalo) suljettuun laitokseen tuomituille nuorille rikoksenteijöille, joilla on aggressiivista käyttäytymistä ja muita käyttäytymisongelmia sekä taustallaan säännöllistä psykoaktiivisten päihteiden käyttöä. Hankkeen tavoitteita olivat psykoaktiivisista aineista irtipääsy, itsehillinnan vahvistaminen ja rikoksesta elämä uuden elämäntavan kautta. Interventio kestää kullekin osallistujalle yhteensä puoli vuotta ja siihen kuuluu viikoittaiset 4–10 nuoren ryhmäkokoontumiset. Mahdollisia aloituskohtia on useita. Interventio sai kiitosta siitä, että se perustuu tutkimusnäyttöön ja sitä on arvioitu perusteellisesti.

Tanskan palkittu hanke on anonyymi digitaalinen neuvontapalvelu (Netstof.dk) 14–25-vuotiaille nuorille, jotka kokeilevat tai käyttävät huumeita. Palveluun on koottu tietoa huumeista ja kunta-kohtaisesti kaikki tahot, joista voi saada apua. Lisäksi verkkopalvelussa toimii nuorten vertaischatti, jossa nuoret voi-

vat keskustella eri aiheista, sekä eri ammattilaisten neuvontapalvelu, jossa voi keskustella työntekijän kanssa kahden kesken anonyymisti. Raati arvosti hankkeen keskittymistä netin mahdollisuuksiin nuorten tavoittamisessa.

Suomea kilpailussa edusti Kriminaalihuollon tukisäätiön Nuorten toiminta (ks Haaste 4/2019). Useimpien maiden kilpailuhankkeet olivat erilaisia kampanjoita nuorten huumeiden käytön ehkäisemiseksi. ECPA-palkinto jaettiin EU:n rikoksentorjuntaverkoston hyvien käytäntöjen konferenssin yhteydessä Helsingissä joulukuussa.

Kilpailuhankkeet esitellään EU:n rikoksentorjuntaverkoston sivuilla eucpn.org/knowledge-center.

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi laaditaan ohjelma

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaa. Työryhmän tehtävänä on laatia myös ohjelman toimeenpanosuunnitelma.

– Haluamme hallituksessa vahvistaa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaa. Nyt laadittavassa ohjelmassa painotetaan ennaltaehkäisyä, joka on yksi keskeisimmistä keinoista torjua väkivaltaa, sanoo oikeusministeri **Anna-Maja Henriksson**.

Ohjelman tavoitteena on lisätä tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja parantaa uhrien ohjautumista palveluihin. Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa työssä on keskitytty pitkälti parisuhdeväkivaltaan. Nyt laadittavassa ohjelmassa on tarkoitus tarkastella myös sellaisia ilmiöitä, joihin ei aiemmin ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

Torjuntaohjelmaan on suunniteltu mm. seuraavia teemoja: väkivallan ennaltaehkäisy ja tekijöiden kuntouttaminen, suoja-toimet toistuvan väkivallan uhrien auttamiseksi (mm. lähestymiskiellot), kunniaan liittyvä väkivalta sekä väkivallan uudet muodot (esim. digitaalinen väkivalta ja häirintä). Näistä teemoista järjestettiin helmi–maaliskuussa työpajoja,

joihin osallistui noin sata viranomaista, järjestöjen asiantuntijaa ja tutkijaa. Näitä tahoja kuullaan myös ohjelmaluonnoksen valmistuttua.

Valmistelutyössä otetaan huomioon Suomelle annetut suositukset naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi sekä muut aiheesta käynnissä olevat tai olleet ohjelmat. Yhteistyötä tehdään myös valtioneuvoston asettaman naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan kanssa. Tämän toimikunnan tehtävänä on Istanbulin sopimuksen toimeenpanon edistäminen ja seuranta.

Työryhmän toimikausi kestää 30.4.2023 saakka. Torjuntaohjelma on tarkoitus tuoda oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmän hyväksyttäväksi syksyllä 2020. Sen jälkeen työryhmä koordinoi ja seuraa torjuntaohjelman toimeenpanoa toimikautensa ajan.

Eduskunta on osoittanut lähisuuhdeväkivallan torjuntaan 400 000 euron määrärahan, joka käytetään naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman toimeenpanoon. Rahaa voidaan käyttää esimerkiksi koulutukseen, kampanjointiin, tutkimukseen sekä uhrien tukemiseen.

Lähestymiskiellon tehostamista arvioidaan

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän arvioimaan keinoja parantaa lähestymiskiellon tehokkuutta. Tavoitteena on myös vähentää lähestymiskiellon rikkomista ja lisätä erityisesti lähisuuhdeväkivallan uhrin turvallisuutta.

Työryhmän tulee arvioida lähestymiskiellon sähköisen valvonnan tarvetta ja käyttöönoton edellytyksiä sekä vaikutuksia valvottavan perusoikeuksiin. Lisäksi tulee arvioida sekä sähköisen valvonnan että uhrien käyttöön annettavien turvalaitteiden kustannuksia suhteessa hyötyyn.

Työryhmä tarkastelee myös lähestymiskiellon määräämisen edellytyksiä. Työryhmän toimikausi kestää 30.6.2021 saakka.

Lähestymiskiellon määräämisellä pyritään estämään erityisesti toistuvaa lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että lähestymiskieltoon liittyvä lainsäädäntö uudistetaan turvaamaan paremmin uhrin oikeudet. Euroopan neuvoston asiantuntijaryhmä on myös kehottanut Suomea mm. tehostamaan pyrkimyksiään lisätä lähestymiskieltojen käyttöä.

Nollalinjan puhelumäärä kasvoi selvästi

Lähisuuhdeväkivaltaa kokeneille ja heidän omaisilleen tarkoitettu Nollalinja vastaanotti viime vuonna ennätyksellisen paljon puheluita. Soittoja tuli lähes 15 000, kun vuonna 2018 niitä tuli noin 8 000. Puheluiden määrä kasvoi siis peräti 85 prosenttia. Puheluista valtaosa, 76 prosenttia, koski parisuhdeväkivaltaa.

– Parisuhteiden lisäksi Nollalinjalla kohdataan myös muissa lähisuhteissa tapahtunutta väkivaltaa. Vaikkapa vanhemman, lapsen tai muun sukulaisen väkivaltaisuus on varsin yleistä. Hieman harvinaisempaa on esimerkiksi työkaverin tai esimiehen väkivaltaisuus, kuvailee Nollalinja-palvelua tuottavan Settlement-

ti Tampere ry:n yksikönjohtaja **Päivi Sinkkonen**.

Valtaosa väkivallan kohteeksi joutuneista soittajista oli viime vuonna naisia. Nollalinjaan soitti kuitenkin myös väkivaltaa kokeneita miehiä. Väkivallan kohteeksi joutuneista soittajista 13 prosenttia oli miehiä.

Rikosasioiden käsittelyn sujuvoittamisen keinoja selvitetty

Professori **Matti Tolvanen** on selvityshenkilönä arvioinut poliisin, syyttäjälaitoksen ja käräjäoikeuksien käytäntöjä rikosasioiden käsittelyssä ja ehdottaa raportissaan keinoja, miten rikosasioiden käsittelyaikoja voitaisiin lyhentää ja parantaa prosessin toimivuutta.

Oikeusministeriön ja sisäministeriön tilaamassa selvityksessä korostetaan yhteistyön lisäämistä rikosketjun toimijoiden välillä. Myös rikossovittelun täysimääräistä hyödyntämistä pidetään tärkeänä.

Poliisin ja syyttäjän yhteistyötä esitutkintavaiheessa tulisi edelleen tehostaa myös keskivakavissa rikoksissa. Niissä tutkinnanjohtajien tulisi ottaa aktiivisempi rooli esitutkinnan laadun varmistamiseksi. Esitutkinnan johtamista ei esitetä

siirrettäväksi poliisilta syyttäjälle, mutta syyttäjän asiantuntemusta tulisi hyödyntää entistä enemmän. Myös rikoksesta epäillyn avustaja ja muidenkin asianosaisten avustajat tulisi ottaa tehokkaammin mukaan jo esitutkintavaiheessa.

Rikosasian valmistelua käräjäoikeudessa pitäisi kehittää. Jo valmisteluvaiheessa voitaisiin yksilöidä ne asiat, joista tulee esittää näyttöä pääkäsittelyssä. Tulisi myös harkita mahdollisuutta säätää tuomioistuimelle oikeus asettaa määräaika todisteen esittämiselle, jotta se otetaan huomioon oikeudenkäynnissä. Nykyisin tämä on mahdollista riita-asioissa.

Tekniikan hyödyntämistä olisi lisättävä tallentamalla jo esitutkinnassa kuullut videot videolle. Olisi myös pohdittava esitutkinnassa tehtyjen tallenteiden

hyödyntämistä niin, että asianosaisia ja todistajia tarvitsisi kuulla tuomioistuinten välillä vain silloin, kun heille halutaan tehdä täydentäviä kysymyksiä. Tämä olisi merkittävä periaatteellinen muutos nykyiseen käytäntöön.

Syyteneuvottelun soveltamisalaa esitetään laajennettavaksi. Selvityksessä ehdotetaan myös harkittavaksi perusteluvollisuuden keventämistä tuomioissa ja esitutkinnan rajoittamispäätöksissä. Jossain määrin olisi mahdollista siirtää asiaryhmiä rikosprosessista hallinnolliseen menettelyyn. Lisäksi voitaisiin harkita joidenkin vähäisten tekojen rangais- tavuuden poistamista.

Matti Tolvanen: Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2020:6.

Rangaistusten määrä on vähentynyt 15 vuodessa viidenneksen

Rangaistusten määrän kehityksessä on tapahtunut selkeä käänne vuoden 2004 jälkeen. Oikeudessa tuomittujen rangaistusten määrä on vähentynyt vuodesta 2004 alkaen viidenneksellä. Syyttäjän määräämien rangaistusmääräysten sekä poliisin antamien sakkomääräysten yhteismäärä on vähentynyt 46 prosenttia. Rangaistusten määrän vähentyminen johtuu poliisin tietoon tulleen rikollisuuden laskusta, mutta rangaistus- ja sakkomääräysten osalta myös liikennevalvonnan kohdentamisen muutoksista. Rikesakkojen määrä on sen sijaan yli kolminkertaistunut samalla aikavälillä 2004–2018, mikä johtuu pääosin automaattisen kameravalvonnan käyttöönotosta ja kasvusta.

Rangaistukseen tuomittiin syytetyistä 93 prosenttia yleisissä alioikeuksissa

vuonna 2018 (tuomittuja 54 750). Valtaosa (60 %) oikeudessa tuomituista rangaistuksista oli päiväsakkorangaistuksia. Ehdollisia vankeusrangaistuksia oli 22 ja ehdottomia vankilatuomioita yhdeksän prosenttia. Näiden lisäksi ehdoton vankeustuomio muunnettiin yhdyskuntapalvelukseksi 1 606 tuomitun ja valvontarangaistukseksi 144 henkilön kohdalla. Syytteistä viisi prosenttia hylättiin. Syyttäjän vahvistaman rangaistusmääräyksen tai poliisin antaman sakkomääräyksen sai yhteensä noin 126 500 sakotettua ja rikesakon 363 000 henkilöä. Rangaistusmääräykset ja rikesakot kattavat 90 prosenttia kaikista seuraamuksista.

Ehdottomien vankilarangaistusten määrä on myös vähentynyt 40 prosenttia vuodesta 2004, mikä on – vapaudessa suoritettavien seuraamusvaihtojen li-

säätymisen ohella – vastaavasti vähentänyt vankilukua pitkällä aikavälillä. Aikavälillä 2004–2018 tuomittujen vankilarangaistusten keskipituus on lisääntynyt 38 prosenttia.

Elinkautisvankien määrä viisinkertais- tui pitemmällä noin 20 vuoden aikavälillä ilman, että henkirikoksista tuomittujen määrä olisi kasvanut. Muutos on seurausta tuomitun mielentilaa koskevien ratkaisujen kiristymisestä ja elinkautisvankien laitosaikojen pidentymisestä. Vuodesta 2013 alkaen elinkautisvankien päivittäinen määrä on pysynyt noin 200 vangissa.

Seuraamusjärjestelmä 2018. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsaus 38/2019. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto.

Safe & Sound -turvallisuustapahtuma valaisi stigmoja nuorisoriikollisuuden yltä

Mitä turvallisuus tarkoittaa nuoren näkökulmasta? Entä millaiset asiat saavat tuntemaan turvattomuutta? Joulukuussa tätä pohdiskeltiin Safe & Sound -tapahtumassa ValoValmennusyhdistyksen Nuorisotakuutalolla Myllypurossa Helsingissä. Tapahtuma oli Know-rikkosentorjuntahankkeen päätöstapahtuma.

Safe & Sound toi nuoret, alueen asukkaat, kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset yhteen keskustelemaan alueen turvallisuudesta ja nuorten hyvinvoinnista. Tapahtuma syntyi nuorten omista huolistista ja ideoista käsin. He olivat Know-hankeessa itse tiiviisti mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa tapahtumaa. Nuorten toiveena oli erityisesti avoimen keskustelun herättäminen nuorisoriikollisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Tapahtumassa kuultiin paneelikeskustelu, jossa kiteytyi hankkeen tarkoitus: monipuolisen ja suoran puheen mahdollistaminen herkistä aiheista. Paneeliin osallistui ammattilaisia niin jalkautuvan nuorisotyön kuin nuorten naisten väkivaltatyön piiristä, vapaaehtoistyötä nuorten parissa tekevä aktiivinen nuori sekä rikosja päihdetustainen kokemusasiantuntija. Kaikkien panelistien suusta kaikui sama viesti: turvattomuuden ja pahan olon kanssa ei tarvitse jäädä yksin.

– Nuoret tarvitsevat turvallista tekemistä turvallisessa ympäristössä. Matulan kynnyksen paikat, joihin tulla viettämään aikaa luotettavien ihmisten kanssa, ovatkin erityisen tärkeitä, **Mahad Sheikh Musse**, Helsingin kaupungin jalkautuvasta nuoristyöstä kiteyttä.

Keskustelun ohella tapahtumassa nautittiin musiikista ja herkullisesta tarjoilusta. Myllypuron ostarin aukio valaisiin tunnelmallisilla jouluvaloilla tuomaan

alueelle viihtyisämpää ja turvallisempaa tunnelmaa. Jouluvallot jäävät ostarin käyttöön jokavuotuisina kausivaloina.

Ohikulkijoita ja alueen asukkaita heräteltiin mukaan keskusteluun turvallisuuskyselyllä ja tarjoamalla mahdollisuus osallistua joulukuusen koristeluun turvallisuus-aiheisilla koristeilla. Lisäksi illan aikana esiintyi kaksi Itä-Helsingiläistä rap-artistia, **Mikko Tähti** ja **Kale**. He sanoittivat kappaleissaan iskevästi turvattomuuteen liittyviä kipeitä kohtia

– Tapahtuma oli hieno päätös mielenkiintoiselle ja tärkeälle rikosentorjuntaprojektille. Erityisesti kehuja saatiin onnistuneesta paneelikeskustelusta – ammattitaitoisista panelisteista sekä hyvistä kysymyksistä. Tapahtuma kiteytti hankkeen tavoitteet ja nuorten toiveet, sekä innosti Itä-Helsingin asukkaita mukaan keskustelemaan turvallisuudesta, ValoValmennusyhdistyksen Nuorisotakuutalon ohjaaja **Kerttu Korhonen** toteaa.

Hankkeessa mukana olleet nuoret olivat tyytyväisiä lopputulokseen, ja kertoivat kaiken menneen niin kuin suunniteltiin. Monelle nuorelle oli tärkeää, että sai oikeasti olla mukana vaikuttamassa itselle merkityksellisiin asioihin:

– Nuorten auttaminen on minulle sydämen asia ja teen paljon vapaaehtoistyötä nuorten parissa. Toimin tarvittaessa linkkinä nuorten ja vanhempien tai ammattilaistenkin välillä, sillä puhuminen haastavista asioista voi olla nuorelle vaikeaa. Know-hankkeessa mukana oleminen oli hieno mahdollisuus päästä itse suunnittelemaan arvokasta ja mielenkiintoista tapahtumaa, sekä herättää keskustelua tärkeistä aiheista.”, kertoo hankkeessa mukana ollut nuori, **Janika Angelsola**.

Paneelikeskustelu nuorten turvallisuudesta.

Oikeusministeriön rahoittama ja ValoValmennusyhdistyksen toteuttama Know-rikkosentorjuntahanke tuli päätökseen vuoden vaihteessa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä nuorten mahdollisuuksia keskustella sekä saada tietoa rikollisuudesta eri näkökulmista. Se tarjosi nuorille tilaisuuden osallistua turvallisen ympäristön kehittämiseen Itä-Helsingissä keskittyen erityisesti oman ikäryhmänsä hyvinvoinnin edistämiseen. Hankkeessa yhdistettiin nuorisotyön, kokemusasiantuntijuuden sekä osallistavan budjetoinnin menetelmiä Itä-Helsingin alueella. Hanke toteutettiin 1.9.2018–31.12.2019.

Teknisestä tuesta soittava voi olla huijari

Suomalaisiin puhelinnumeroihin on helmikuussa 2020 kohdistunut harvinaisen laajamittainen niin sanottu helpdesk-huijauksen kampanja. Varsinkin hyvin organisoidut huijarit ovat soittaneet sekä yritysten että yksityishenkilöiden matkapuhelimiin. Soittajia on ilmeisesti merkittävä määrä, ja heillä on etukäteen suunniteltu käsikirjoitus uhrin petkuttamiseksi. Käydään läpi, miten huijaus toimii.

Huijaus alkaa uhrin näkökulmasta soitolla matkapuhelimeen. Puhelu näyttää tulevan toisesta kotimaisesta matkapuhelimesta. Soittajan numero näkyy mutta on ennestään tuntematon vastaanottajalle. Kotimainen numero on seikka, joka olennaisesti parantaa huijareiden onnistumisprosenttia.

VÄÄRENNETTY PUHELINNUMERO

Ulkomailta tulevia puheluita on käytetty laajasti Bitcoin-sijoitushuijauksien ensimmäisenä yhteydenottona. ”Hälärihuijauksissa” puhelin taas soi kerran tai kaksi, ja konnan kassa kilahtaa, jos uhri erehtyy soittamaan takaisin. Nämäkin soitot tulevat ulkomaalaisista numeroista. Tietämys näistä on levinnyt, ja kansalaiset alkavat sen takia karsastaa muita kuin kotimaisia numeroita. Aika harvalla meistä on lop-

pujen lopuksi todellinen tarve vastata tuntemattomiin ulkomaisiin numeroihin, ja sen takia niihin on helppo jättää vastaamatta.

Helpdesk-huijarit kiertävät tätä ongelmaa väärentämällä soittajan numeron. Jossain on väitetty, että he ovat ottaneet haltuunsa suomalaisia numeroita. Tämä on harhaanjohtavaa, koska numeron oikealla omistajalla on edelleen numero hallussaan, ja hän voi vastata puheluihin ja soittaa puhelimellaan. Huijauspuheluiden vastaanottajat näkevät siis suomalaisen matkapuhelinnumeron, vaikka soittaja todennäköisesti istuu puhelinpalvelukeskuksessa jossain alhaisemman palkkatason maassa. Numero on satunnaisesti valittu, ja sen oikealla omistajalla ei ole mitään tekemistä huijauksen kanssa. Huomattavasti suurempi osuus ihmisistä vastaa näihin puheluihin, kun tuntematon numero on kuitenkin kotimainen.

KEKSITTY TIETOTURVAONGELMA

Huijarin tarina perustuu siihen, että hän on jonkun tunnetun yrityksen käyttäjätuen työntekijä, ja uhrin koneessa on havaittu tietoturvaongelma. Kone voi esimerkiksi lähettää yksityistä tietoa nettiin. Soittaja oli Suomen alkuvuoden

kampanjassa yleensä joko Microsoftin tai Windowsin tuesta. Huijari epäonnistuu itse asiassa usein jo tässä vaiheessa. Jos on yrittänyt olla yhteydessä suuren teknologyhtiön tukeen yksityishenkilönä tai pienyrityksenä, tietää että tällainen proaktiivinen soitto asiakkaalle olisi ennenäkematöntä palvelua. Moni työsäkävä on myös tottunut hoitamaan tukiasioita oman organisaation sisällä. Heidän kynnyksensä lähteä selvittämään tietoturvaongelmia ulkopuolisen kanssa on korkea. Kolmas kompastuskivi on usein huomiota herättävän huono englanninkieli. Huijari saa siis luurin korvaansa usein jo tässä vaiheessa.

Toinen epäohjonmukaisuus huijauksessa on, että suuryrityksen tuen puhelu tuskin tulisi matkapuhelinnumerosta. Mutta tämä on seikka, johon käyttäjät eivät näytä kiinnittävän huomiota. Eivät ainakaan kovin usein.

ONGELMAN TODISTAMINEN

Huijaus jatkuu todistamalla uhrille, että ongelma on todellinen. Huijari kertoo pitkän hankalan koodin uhrille varmistukseksi, että kyseessä on oikea kone. Uhrin kehoitetaan suorittamaan komento koneella, ja näytölle tulee pitkä litania nörttijuttuja, jotka ovat täyttä hepreaa

Tämä lienee yksi laajimmista Suomeen kohdistuvista puhelinhuijauuskampanjoista, ellei kaikkien aikojen laajin.

tavalliselle ihmiselle. Litanian lopussa on sama koodi, jonka huijari pyysi kirjoittamaan muistiin hetki sitten. Hän tietää siis oikeasti jotain minun koneestani! Paitsi että tämä on harhautus. Mainittu koodi on sama kaikissa koneissa.

Seuraava askel voi olla *Event Viewerin* tarkistus. Myös tämä on työkalu, johon tavallisilla käyttäjillä ei ole asiaa. Se näyttää järjestelmän lokitiedostojen sisällön. Tässä vaiheessa uhri näkee pitkän listan virheitä ja varoituksia, mikä on täysin normaalia. Kävin kerran läpi tämän prosessin huijarin kanssa, ja hänen mukaansa kaikki rivit olivat "kansioita, joista hakkerit lähettävät tietoa koko ajan". Se saattaa kuulostaa uskottavalta tavalliselle käyttäjälle, joka ei välitä vähääkään koneen sisäisestä toiminnasta. Hän kysyi, kuinka monta riviä näen. Niitä oli pelkästään 232, koska käytin eristettyä testikonetta, mutta hänen mielestään se oli tosi paljon: "Oh my God, 232, that's a lot!".

Erilaisia tapoja rakentaa luottamusta on paljon. Näitä käytetään nykyisessä kampanjassa, mutta tunnettuja kikkoja on paljon enemmän ja uusia keksitään koko ajan.

KONEEN HALTUUNOTTO

Jos tavallinen käyttäjä on päässyt näin pitkälle, hänellä on varmaan jo täysi luottamus "tukihenkilöön". Huijauksen jatkuu tarjouksella hoitaa kone kuntoon etäyhteyden avulla. Huijari opastaa lataamaan ja asentamaan jonkun etähallintaohjelman, esimerkiksi TeamViewerin. Tämäkin on tarkkaan harkittu askel, koska kyseessä on täysin legitiimi tuen tarpeisiin kehitetty ohjelma. On täysin loogista käyttää tällaista työkalua, koska oikea tukihenkilö saattaisi toimia samalla tavalla. Tietoturvaohjelmiston on lisäksi hyvin vaikea tunnistaa työkalu haitalliseksi. Sillä voi tehdä sekä hyvää että pahaa, mutta turvaohjelmisto ei voi tietää, että "tukihenkilöllä" on vilpillisiä aikomuksia.

Koneen haltuunotto on onnistunut, jos uhri lataa etähallintaohjelman ja luovuttaa siihen kytketymiseen tarvittavan koodin huijarille. Kone on sen jälkeen huijarin hallussa, ja hän voi esimerkiksi varastaa arvokasta tietoa tai vakoilla käyttäjän toimintaa. Jossain tapauksissa on myös esitetty luottokortilla maksettava lasku "koneen siivouspalvelusta", mikä nostaa huijauksen törkeyden uudelle tasolle.

KAKSI UHRIA

Tämäkin huijauksen perustuu suureen volyyymiin. On selvää, että suuri osa vastaajista ei usko tarinaan ja sulkee puhelimen. Mutta potentiaalisia uhreja on paljon, ja toiminta on kannattavaa, jos pienikin osa vastaanottajista menee halpaan. Operaatio jatkuu niin kauan kuin onnistuneiden huijauksien tuotto ylittää henkilöstö- ja telekommunikaatiokustannukset tarpeeksi suurella marginaalilla.

Kaapatun koneen omistaja on tietenkin huijauksen ilmiselvä uhri. Haltuun otettu kone voi johtaa menetyksiin hyvin monella tavalla. Puhumattakaan siitä, että omistaja voi erehtyä maksamaan rahaa suoraan huijarille.

Toinen uhri ei ehkä ole yhtä ilmiselvä. Hän on väärennetyn matkapuhelinnumeron oikea omistaja. Hän ei menetä rahaa, mutta tilanne voi olla hyvin ärsyttävä. Osa huijausosoiteista jää syystä tai toisesta vastaamatta, joten vastaanottajalle ei selviä, että kyseessä oli huijausyritys. Osa heistä lähettää tekstarin tai soittaa takaisin numeron oikealle omistajalle kysyäkseen soiton syytä. Nämä takaisinsoitot eivät hyödynnä huijaria mitenkään; ne ovat numeroväärennyksen sivuvaikutus. Huijari ei välitä niistä, koska ne eivät myöskään haittaa häntä mitenkään.

UUTTA SUOMESSA, EI MAAILMALLA

Helpdesk-huijauksen ei ole uusi ilmiö. Kyseessä on melko yleinen ilmiö englan-

ninkielisessä maailmassa. Tämä huijausmuoto alkoi nousta yleiseen tietoisuuteen noin kymmenen vuotta sitten. Alkuvuoden kampanja on kuitenkin ilmiselvästi kohdistettu Suomeen, vaikka soittajat yrittivät "palvella" asiakkaita englanniksi. Tämä lienee yksi laajimmista Suomeen kohdistuvista puhelinhuijauuskampanjoista, ellei kaikkien aikojen laajin.

Sähköposti on edelleen selvästi yleisin kanava, jolla kyberhuijarit tavoittavat uhriinsa. Mutta helpdesk-, hăläri- ja Bitcoin-huijauksien tapaiset kampanjat ovat hyvät muistutus siitä, että puhelimen merkitys on kasvamassa. Puhelinpalvelukeskusten kautta suoritettu huijauuskampanja vaatii enemmän resursseja ja osaamista kuin sähköpostikampanja, ja sen takana olevat rikolliset painivat eri sarjassa kuin roskapostilaatikon täyttäjät.

Ei ole mitään syytä olettaa, että tämä on ohimenevä ilmiö. Vastaanottaja on siis haavoittuva, jos hän luulee, että kyberhuijauksen pelkästään sähköpostin ongelma. ■

Kirjoittaja on tietoturva- ja sähköpostin asiantuntija Svenska Handelshögskolanissa.

Tilaa Haaste-lehden uutiskirje sähköpostiisi!

Haaste-lehti ilmestyy jatkossa vain verkkolehtenä. Jotta saat tiedon uuden numeron ilmestymisestä, kannattaa tilata Haaste-lehden uutiskirje suoraan sähköpostiin. Sen voi tilata sähköpostiosoitteesta haaste@om.fi tai lomakkeella lehden verkkosivulla www.haaste.om.fi.

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Haaste-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisia ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

Haaste kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

Haaste on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

Haaste ilmestyy neljä kertaa vuodessa. www.haaste.om.fi